

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
30. travnja 1971.
godina I
broj 3
cijena 2 dinara

300. OBLJETNICA POGIBIJE PETRA ZRINSKOG I FRANA KRSTE FRANKOPANA

*Svojim
čitateljima
i prijateljima
čestitamo*

1.

svibnja

2 pisma čitatelja

ROMAN U NASTAVCIMA

Pročitala sam »Hrvatski tjednik« od prve do zadnje stranice i nemam nekih ozbiljnijih primjedbi. Svi članci su pojećinacno dobiti ali cijelina djeluje preobzibilno. Mislim da bi »H. T.« imao još bolju produ kod puka kada bi se u njemu našlo i neko lèkše štivo. Ne treba, za Boga, posegnuti za pornografijom i ostalim »krasotama« našeg dnevnog tiska, ali jedan roman u nastavcima sva-kako bi dobro došao kao osvježenje. Što mislite o Kumićevoj »Uroti Zrinsko — Frankopanskoj?«

N. Poljak
Zagreb

Na žalost, za sada još nemamo prostora za roman u nastavcima. Ali ako ovaj tjednik pozivi još koju godinu, doći će možda vrijeme romana o urotama ovog našeg doba, urotama koje nisu manje romaneske i manje opasne od onih povjesnih.

NADA

»Hrvatski tjednik« ulijeva nadu da će i drugi listovi slijediti vaš put i više se posvetiti našim hrvatskim boljkama. Sastav uredništva »Hrvatskog tjednika« ulijeva nadu da neće napustiti svoj zacirani smjer. Ipak mi je žao što barem prvi broj »Hrvatskog tjednika« nije izšao na boljem papiru. Značajni dokumenti ne smiju djelovati tako siromašno i neugledno. Osim toga zar se nije mogao u čitavoj Hrvatskoj naći neki čobrovor (Sabor ili neko poduzeće) da pomogne izlaženje lista i da cijena ne bude dva dinara nego samo dinar. Tada bi »Hrvatski tjednik« mogli kupovati i najširi slojevi pučanstva.

Ivan Žilić
Sisak

Poslje tolikih komplimenta (na kojima vam zahvaljujemo) uvjereni smo da naš

list ipak nije skup. Ako smo zbilja, ono što vi kažete, zar je onda teško kupiti »za dva novčića nade?«

PREDsjEDNICA I PREMIJERICA

Poštovano uređništvo!

Pročitao sam u cijelosti prvi broj HRVATSKOG TJEDNIKA i slobodan sam Vam prenijeti neke svoje primjedbe. To su:

1. Uvezši u cijelosti, stil nije ujednačen: neki su članci pisani višim stilom, većina je pak pisana tako da ih može lako razumjeti najveći broj čitatelja. Od prvog se broja i ne može očekivati potpuna ujednačenost. Budući da je HT namijenjen svakoj hrvatskoj kući, stil bi morao biti pučki, jednostavniji.

2. Neka u svakom broju bude članaka iz hrvatskoga političkog života i u smjeru stavova Centralnog komiteta. Nikako se ne smije dati povoda za svrstavanje HT u oporbenjački list. To nikako! Šta se ovog tiče, potpuno sam zadovoljan s prvim brojem, samo ovako valja nastaviti.

3. Nazive ženskih zvanja i položaja pišite imenicom ženskog roda, recimo, predsjednica doktrika Savka Dabčević-Kučar, ministrica Barbara Castle, premijerica Indira Gandhi, sveučilištarka N. N., psihologinja A. D., kirurginja C. N. Budući da je vaša likovna urednica Sanja Iveković, onda na dnu druge stranice unesite LIKOVNA UREDNICA namjesto dosadašnjem Likovni urednik. Neka žena ostane šta i jest, tj. žena.

Mate Simundić
Maribor

Vodit ćemo računa o vašim primjedbama. Sto se tiče vaše želje da »nazive ženskih zvanja i položaja« pišemo imenicom ženskog roda, naš lektor ne dijeli vaše mišljenje. (Da kojim slučajem imamo lektoricu, tko zna...?). Uostalom, o tom će pitanju, vjerojatno, još biti riječi u rubrici »Hrvatski jezik«.

PAVLETICEVA STUDIJA

Nakon dugog vremena konačno smo dobili naš tjednik. Pročitao sam ga — tako reći — od početka do kraja.

Smaram (i predlažem) da bi studija Vlatka Pavletića trebala poslužiti za diskusiju (i to hitno ako nam narodna stvar leži na srcu) jer ne samo što mnogo govori, nego bi se o njoj moglo još mnogo govoriti, a također ta bi studija mogla dati poticaj povjesničaru za pisanje o nama kakvi smo i kakvi ne bismo trebali biti.

Mate Beretin
Zagreb

POLUPRAZNO GLEDALIŠTE

Jedan sam od velikih očaravatelja našeg nacionalnog pothvata: tunela kroz Učku. Nisam jedini, jer taj grandiozni pothvat odobrava cijeli hrvatski narod, kao i ostali narodi, narodnosti širom naše zemlje, i on će, kad se ostvari biti ubilježen zlatnim slovima na najsvjetlijim stranicama naše burne povijesti.

Svečanoj akademiji, koja je održana u Hrv. nar. kazalištu nisu se odazvali mnogi iako su imali i pismene pozivnice. Ne želim kritizirati njihovu odsutnost, jer možda imaju a možda i nemaju svog opravdanja. Ali o ključu, po kome su se dijelile ili slale pozivnice, trebalo bi nešto reći, jer on, vjerujem, nije baš najbolji i najsretniji. Možda, da se o tom ključu više, bolje razmišljalo, bio bi odaziv drukčiji i sasvim sigurno da ne bi zjapila poluprazna dvorana kazališta.

Na žalost, jedan sam od onih, koji sam tu svečanost

gleđao putem televizije, jer ulaznice po tome »ključu« nisam dobio. Pripadam generaciji, koja je za tu Istru prije rata, tokom rata, pa i poslije rata dala veliki prilog za oslobođenje kao i obnovu tog našeg neraskidivog integralnog dijela Hrvatske. Pripadam generaciji koja je kroz bodljikavu žicu, što nas je desetljeća dijelila, gledala taj naš ponosni, gorostasni planinski čiv i koja nije pričala o »vjećnoj sirotici nego je životom, djelom, samoprijegrom, progonom, hapsenjima, maltretiranjima hranila i čuvala hrv. narodnu svijest.

Da su se ulaznice dijelile po tom »ključu« za tu svečanu zgodu, vjerujem da bi mnoga sjedala bila popunjena.

Josip Čiković
Zagreb

Da su organizatori spomenute Akademije dijelili pozivnice po Vašem »ključu«, sva gledališta svih zagrebačkih kazališta bila bi pretjesna da prime toliki broj uzvanika. Možda bi tada nekome palo na pamet da postavi suludo pitanje gradnje jedne velike reprezentativne dvorane (kakvih danas već ima u gotovo svim republičkim gradovima). Nije birokracija tako glupa kao što vi, možda mislite. Zna ona što radi.

SPORT

Kratko i jasno: list je O. K!

To nije samo moje mišljenje. Razgovarao sam s mnogima koji misle kao i ja. Neki su primijetili da nemate sportsku rubriku, to bi bila šteta da vi niste već u drugom broju ispravili taj propust. Ostavite kod toga, to će vam donijeti veću tiražu, ja vam garantiram. Samo ne smijete biti kibic jednog kluba, nego svih hrvatskih klubova. »Hrvatski tjednik« mora zastupati interes svih naših regija.

D. Golubić
Zagreb

U svakom narodu, pa tako i našem, treba razvijati i zdravo tijelo, a ne samo duh. Zato će problem sporta i sportska zbivanja i nadalje

nalaziti mesta na stranicama lista. Ali nećemo naglasak stavljati na zdravim tijelima, nego na bolesnom etatističkom duhu koji manipulira snagom sporta.

»H. T.« NA KIOSKU

Poštovani Uredniče!

Osijak kao periferni grad republike Hrvatske, u ranim jutarnjim satima 17. travnja 1971. godine, na policama novinskih kioska primio je prvi broj HRVATSKOG TJEDNIKA. Iako, »U centru Osijska nema ni jedan »Vjesnik« kiosk«, (VJESNIK broj: 8677 četvrtak 15. IV 1971. g.), za nešto više od dva sata nije bilo više moguće kupiti ni jedan primjerak.

»Hrvatski tjednik« novine za kulturna i društvena pitanja, sa svojim rubrikama: komentari, politika i društvo, gospodarstvo, povjesnica, književnost itd., došao je u pravi trenutak naše stvarnosti.

Kako ste u PROSLOVU iznjeli: »Hrvatska je jedna — Hrvata su milijuni«, daje vam povod da upravo pišete o tom milijunskom auditoriju, njegovim željama, o njegovoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, o njegovom »po-vijesnom trenutku«.

Već sam broj: 1 ukazao je na osnovne pravce djelovanja — riječ upravo o ovim »milijunima«, garanciju su za podršku. I ja kao član ovih »milijuna«, želim vam mnogo sreće i uspjeha na startu, te da ustrajete u svom radu i da se što više približite onima kojima je ovaj tjednik i namijenjen.

S poštovanjem

Petar Proklin
Osijak

Zao nam je da »Vjesnik« kao najveće hrvatska novinska kuća nema svog kioska u centru jednog od najvećih gradova Hrvatske, ali draga nam je da se naš Tjednik i pak uspješno prodaje. Hvala na dobrim vijestima!

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393
Uređuju: Stjepan Babić, Zvonimir Berković, Jozo Ivičević, Tomislav Ladan, Srečko Lipovčan, Zvonimir Lisinski, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Franjo Tuđman, Igor Zidić

Glavni urednik: Igor Zidić

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Franjo Marinović

Likovni urednik: Sanja Iveković

Fotografija: Ranko Karabelj

Meter: Drago Čvrljak

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipić-Ivezic (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Vlado Gotovac, Drago Ivanisević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radislav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split),

Stjepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždjak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivo Supek, Ante Svilčić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Antun Vrdoljak, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko, Bože Žigo.

Adresa uredništva: 41000 Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Stranke se primaju svakog dana od 10 do 12 sati osim subote.

Rukopisi se ne vraćaju.

Novine izlaze svakog petka.

Tisk: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Lj. Gerovac 1.

Pretplata: Godišnja: 104,00 d; polugodišnja: 52,00 d.

Za inozemstvo dvostruko.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb, 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb, 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm² 25 d.
Poštارina plaćena u gotovu.

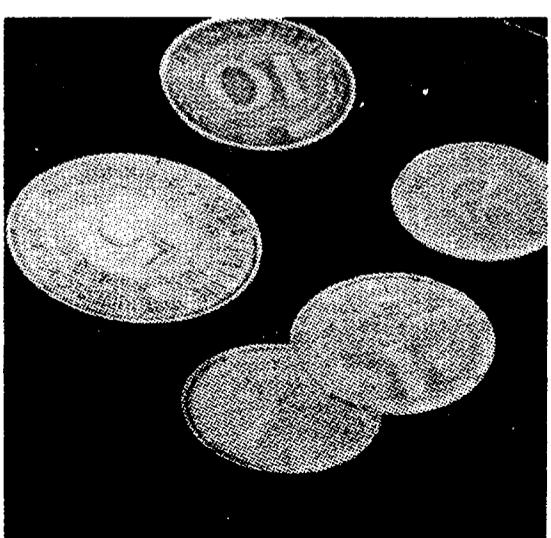
**Što vrijedi
a
što ne
vrijedi**

Kada je ovih dana bjelovarski politički aktiv raspravljao o ustavnim amandmanima, Tomislav Radotović, direktor Komunalnog zavoda za socijalno osiguranje u Bjelovaru i savezni poslanik, govorio je o sedam stotina milijardi starih dinara profita od državnog kapitala i rekao da zbog njih (tih 700 milijardi!) ne bi trebalo stvarati politički problem, jer ta sredstva nisu toga VRIJEDNA

Što znači direktoru i poslaniku Tomislavu Radoloviću tamo nekih 700 milijardi!? Za ovako »bogat« kraj kao što je bjelovarski koji, nuzgred rečeno, drug direktor zastupa na najvišoj samoupravnoj razini nekakve milijarde prisvojene eksploracijom radničke klase — NE VRIJEDE. Ali, zato taj isti predstavnik radnog naroda ima drugih, većih i VRIJEDNIJIH briga. Jedna od njih je i dr. Marko Veselica čiji su stavovi, po riječima druga direktora i saveznog poslanika, suprotni Savezu komunista i kojega bi trebalo izbaciti iz Partije, a koji (umjesto da bude izbačen!) na poziv Matice hrvatske u Bjelovaru drži predavanja! Drugim riječima, izbacimo, drugovi dr. Veselicu iz Partije, pa će i onih 700 milijardi otuđenih od radničke klase prestati biti problem!

Nadajmo se da je i drug Tomislav Radotović, direktor i savezni poslanik čuo izlaganje dr. Veselice o tom istom »državnom kapitalu« kao uzroku brojnih i teških neriješenih problema u okviru federacije i o nužnosti korjenitih promjena čiji su izraz baš Ustavni amandmani. Prepuna dvorana Društvenog doma često je burnim pljeskom prekidala govor dr. Veselice. Iz ovakvog ponašanja svojih birača Tomislavu Radotoviću ne bi smjelo biti teško doći do nekih logičnih zaključaka. Ili su i te stotine ljudi protiv Saveza komunista samo zato što plješu dr. Veselicu i što za njih sedam stotina milijardi i sve ono drugo ipak nešto vrijedi?

Y. B.

Nacionalno kazalište između utopije i destrukcije

U nekoj povijesti kazališta čitat ćete o helenskom, rimskom, talijanskom, francuskom, engleskom ili njemačkom kazalištu. Naravno, nacionalno određuje ovde nije oznaka puke pri-padnosti, nego izražava određeni estetski profil. Nije poznato da je postojalo neko značajno kazalište koje ne bi bilo i nacionalno, a jedva da bi se osim hrvatskog, našlo neko koje bi to određenje nastojalo izbjegći, zaobilazeći tako i samu bit kazališta. Pripe mnogo desetljeća Matoš je zapisao: »Naše kazalište nije još nacionalno u potpunom smislu riječi, jer mi još nemamo velikog repertoara dramatičnog«... Da je tomu tako i danas, pokazat ću na dva primjera, na dva najreprezentativnija kazališna raspuća naše suvremenosti: primjeri zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta i Ljetnih igara u Dubrovniku. Ta dva primjera ujedno predstavljaju i dvije krajnosti u poimanju kazališnog čina, i pregnantno izražavaju paravarsku razumiju u pristupu tom činu.

Zajedništvo u promašenom...

U prvom slučaju naglasak promašenosti stavljam na repertoar, a u drugom, u širem smislu, na koncept igre. U oba slučaja pak zajednički je zamišljaj kazališta kao fenomena, u kojem je gotovo potpuno poništen ulog nacionalnog. Da bi se ukazalo na bit tih tvorbi, potrebno je da se sporazujemimo da je, dakle, kazalište izrazito nacionalna kategorija, i da se temelji upravo na specifičnostima nacije kojom se atribuira. Nacionalno je tu uvjet univerzalnoga, a univerzalno svrha nacionalnoga. Pojedinac sučeljen s dramom postojanja ostvaruje se znakovima sredine iz koje je potekao: na razini književne tvorbe to je jezik, na razini scene to je glumac koji je svagda stjecište djelovanja određenih nacionalnih, psiholoških, kulturnih etničkih i drugih silnica.

Kazalište – parlament?

Već godinama u Dubrovniku promatramo jednu nadasve naivnu koncepciju kazališta kao parlamenta. U jednoj predstavi vidimo glumce koji potječu iz više nacija, različite ne samo tradicijom i odgojem nego često i fizionomski do te mjere, da zalutali etnograf može uživati na jednom mjestu (recimo scena iz engleskog dvora) u promatraju dinarskih, rodopskih, panonskih, karpatskih itd. etnotipova. Predstavnici pojedinih naroda, sa svim karakteristikama i razlikama, tvore svojevrsni babilonski kazališni toranj, koji može biti demonstracija političkog jedinstva, ali ne i jedinstva umjetničke kreacije. Gledatelj pomalo ironično sazaljeva onu naivćenu kojoj se učinilo da je kazalište internacionalna radna brigada, a nacionalna struktura parlamenta model za izbor glumaca. Inkoherenost takvog ansambla postaje još očitijom (u posljednjih godinu, dvije, stanje se popravlja), jer je repertoar uglavnom nacionalni, sastavljen iz djela hrvatske dramske baštine i hrvatskih prijevoda svjetskih klasika. Tako je relativno dobar repertoar neodgovarajućim scenskim zahvatima pretvoren u bučkuriš, i dobar jedino onda, kada su zadovoljeni svi uvjeti (jedino mogući) nacionalnog teatra.

Fasada ispred praznine

Situacija u Hrvatskom narodnom kazalištu je obrnuta: imamo ansambl hrvatskih glumaca, koji bi, prema svojim trenutnim vrijednostima, mogao doista postati nosiocem nacionalnog kazališnog izraza, i repertoar kojemu bi prikladniji izraz bio KRPLJEVINA DRAMATIČNA. Svi smo još pod neposrednim dojmovima one fantastične, gotovo plebiscitarne, moralne i materijalne podrške obnovi naše najuglednije nacionalne kazališne kuće, one pompe otvaranja obnovljene zgrade kojoj nije nedostajalo skorojevičevske demokrativnosti i snobovske deklarativnosti. Nu, pokazalo se da smo još nekako dorasli zidarskim problemima kazališta, i da narod nije ravnodušan prema »kulturni«, ali su zakazali tvorci kazališnog čina, čiju raniju dotrajalost nismo htjeli vidjeti zbog dotrajale zgrade, i koju danas ne prokazujemo, usudujem se reći, zbog pijateta prema imenu koji ta zgrada (ne teatar) nosi. Gotovo fantastična scenska tehnika, pozlata na rubu neukusa, barok u boji žutanjka, i praznina, posvemašnja praznina s one strane rampe. Nema mjesata Marinu Držiću, ima nekakvim VENECIJANKAMA, nema prostora za Vojnovića, ima za otrcane vodviljmahere, i pored famozne »tehnike« nema mjesta za Krležine LEGENDE, ima za dvije verzije U AGONII. Kosora gledamo u Beogradu, Begovića na beogradskoj televiziji, i pitamo se tko to zaboga uči abecedu režiranja na najuglednijoj nacionalnoj sceni. Glumci koje smo u drugom teatru upamtili po blistavim ostvarenjima doimlju se u tijenu ove repertoarcine HNK-a kao hrpa amatera, igrajući nešto, da se poslužim tuđim terminom, što neki misteriozni Ljoki podmetne, i što nema veze ni s nacionalnim, ni s probranim svjetskim repertoarom. Dobri stari pridjev hrvatski (teatar) samo je fasada iza koje zjapi praznina, za koju bi bilo besramno optuživati bilo koga drugoga osim tzv. umjetničkog rukovodstva, sakrivena iza firme pod kojom se oduvijek moglo švercati svoje male idejice.

Bez hrvatske drame nema hrvatskoq kazališta

I vrapcima je jasno (nisam rekao i našim redateljima), da bez domaće drame nema značajnog domaćeg kazališta. Oni redatelji koji tvrde da naša drama nije dobra, treba da znaju da ni njihove režije nisu ništa bolje, pa ih opet trpimo na sceni. I, uostalom, tko im je dao placet da oni odlučuju o tome, kad već cijelo desetljeće stagniraju čak i u svojoj osrednjosti. Onog trenutka kad se naše kazalište počne konstituirati kao nacionalno, bit će mogući razgovori o njegovoj budućnosti, naprosto zato jer će imati svoju sadašnjost. Sve će ostalo biti samo brbljarije o novcima, kojih će se uvijek naći barem toliko, da nam naši redatelji dokažu kako nisu zreli voditi hrvatski teatar. Zahtijevamo njihovo umijeće i njihovu šutnju iza kulisa dok se rada umjetnost. Umjetnost scenske igre koja pojedinaca i naciju transcendiraju u univerzalno, a univerzalnom daju okus ljudske sudbine.

Veselko Tenžera

Bez »čvrste platforme ili sukob dviju platformi?

Hrvatski studenstki pokret izao je iz četvero-mjesečnog političkog okruženja na javnu političku scenu. Na XXV godišnjoj skupštini SSZ, 4. travnja, svrnuvši staro predsjedništvo, pokret je stao na čelo najjače studentske organizacije u Hrvatskoj.

Novo studentsko vodstvo, podržavano od kompaktne većine studenata, pozdravljeno i od političkog vodstva Hrvatske, naišlo je međutim, i na neke prigovore.

prigovore.
Jedan od prigovora, upućen novom predsjedništvu, a preko njega i cijelom pokretu, jest da nema »čvrste platforme« ni »preciznog programa«. Izvještavajući i inače opširno o zbijanjima na Hrvatskom sveučilištu »NIN« komentira i **XXV** godišnju skupštinu SSZ-a i zaključuje: »Skupština je, kao što se i očekivalo, očito uspjela, iako neka čvrsta zajednička platforma nije, a nije ni mogla da bude postignuta.«

S neprikrivenim simpatijama prema novom predsjedništvu izvjestio je detaljno o smjeni student-skog vodstva i »VUS«. Govoreći o prvim »simpatičnim potezima« novog predsjedništva — o odluci da svoju prvu plaću dade za gradnju tunela kroz Učku, druga za autocestu Zagreb—Split, da nitko od studentskih funkcionera ne dobiva više od 1.000 dinara — »VUS« komentira: »Sve su to ipak sporedne stvari. A kad konstatira da je »politički vrh« zagrebačkih sveučilištaraca jasno istakao svoju »nacionalnu i klasnu, odnosno samoupravnu orientaciju«, »VUS« zaključuje: »Za praktičan politički rad ipak su to samo globalne naznake. Odakle potječe prigovor studentskom pokretu da nema platforme ni programa? Tko je prvi lansirao taj prigovor i gdje su mu korijeni? Protivnici koji su se tokom četveromjesečne borbe suprotstavljali pokretu sa stanovišta »nove ljevice«, lansirali su u javnost, preko »Studentskog lista« i velikotražnog tiska čiju naklonost su tada uživali, sljedeću objedu: »Preko Čička, čovjeka bez programa, pokušalo se srušiti akciju i program Saveza studenata Hrvatske i Program 300 dana Saveza studenata Zagreba«.

vezu studenata Zagreba«. Na tu objedu pokret je dao demanti koji, dakako, tada nije mogao doprijeti do javnosti. Bilo je rečeno: »Članovima Predsjedništva treba odati priznanje za uloženi trud na izradi ovog programa (Programa 300 dana), ali valja kazati da su sve osnovne ideje tog programa došle do rektora Ivana Supeka i nekih drugih profesora... Onakav kakav jest on je podoban za predstojecu akciju studenata... (Budiša). Kritičke primjedbe stavljenе na »Program 300 dana« značile su stoga prije njegovo proširenje i nadopunu, nego »pokušaj rуšenja«.

Prigovor protivnika smjerao je, dakle, dublje, jer je i studentski pokret išao dublje. »Rušio« je samu platformu »nove ljevice«; tezu o čisto klasnom karakteru borbe za oslobođenje čovjeka — poimajući to oslobođenje kao nadolazak univerzalno-anacionalnog komunističkog društva. Hrvatski studentski pokret negira tezu o klasno-anacionalnom karakteru borbe za oslobođenje, i polazi od druge teze, naime, da i nacionalna emancipacija, kad jedan narod politički još nije emancipiran, jest i put univerzalnog čovjekovog oslobođenja, uključujući i oslobođenje radničke klase. Zaključimo: nije riječ o pokretu ~~bez platforme~~ nego u sukobu dviju izrazito suprotstavljenih plat-

Prigovor protivnika smjerao je, dakle, dublje, jer je i studentski pokret išao dublje. »Rušio« je samu platformu »nove ljevice«: tezu o čistu klasnom karakteru borbe za oslobođenje čovjeka — poimajući to oslobođenje kao nadolazak univerzalno — anacionalnog ko-

Hrvatski studentski pokret negira tezu o klasnoanacionalnom karakteru borbe za oslobođenje, i polazi od druge teze, naime, da i borba za nacionalnu emancipaciju, kad jedan narod politički još nije emancipiran, jest i borba za univerzalno čovjekovo oslobođenje, uključujući i oslobođenje radničke klase. Ljudski svijet nije samo gospodarski, pa i interes svakog pripadnika radničke klase, koji tek i podaruje smisao i predstavlja mjeru političkog čina, ne može biti samo ekonomski, nego uključuje poznavanje i 'življjenje' autohtone kulture vlastitog naroda i kulture uopće. Iz ovih osnovnih polazišta nužno je moralu pred nas iskrasniti ideja pravog nacionalnog preporoda. Jer za narod koji je tisuću godina punio tudi loranac, koji nacionalnim preporodom nazivlje jednu manje više nadnacionalnu zavržlamu, za narod koji je prodavao svoje riječi za iste nadnacionalne svrhe, a svoju zemlju za poživinčenu volju 'vođa', za narod koji je u građansko društvo ulazio skrušeno zelenastvom šljivara, a čiji suvremeni eksodus nas plaši da ga netko nekada ne bude nazivao 'bivšim', za takav narod **nacionalno utemeljenje jest imperativ** (Budiša). Zaključimo: nije riječ o pokretu »bez platforme« nego užasivo drugi, izosječi suprotnostljičnik platforme.

Frano Zenko

4 politika i društvo

Razgovor s predstvincima hrvatskog studentskog pokreta

Na dnevnom redu je pitanje nacionalne emancipacije

DRAŽEN BUDIŠA, PREDSJEDNIK SAVETA STUDENATA, ZAGREB

U srediništu »Hrvatskog tjednika« održan je razgovor s Draženom Budišom, novoizabranim predsjednikom Saveza studenata Zagreba, Ivanom Borasom, Velikom Božikovom, Ivanom Marohnićem, Josipom Mićijom, Stjepanom Sučićem i Krinoslavom Šutom, članovima novoizabranih predsjedništva SSZ, te s Ivanom Zvonimirovićem Čičkom, studentom-prorektorem.

U razgovoru su sudjelovali Jozo Ivičević i Igor Židić, redinici, te Franjo Zenko, suradnik »Hrvatskog tjednika«. *Die izlaganja Dražena Budiše objavili smo u broju od 16. travnja 1971. godine.*

HRVATSKI TJEDNIK: Kako ocjenjujete protekle događaje? Što se uistinu zabilo na Sveučilištu?

DRAŽEN BUDIŠA: Sveučilište, koje u pravilu burno reagira na sva politička zbivanja, poslje Desete sjednice bilo je ostalo, začudo, uglavnom pasivno. Zatajila je i studentska organizacija i organizacija Saveza komunista na Sveučilištu. I kad se zbog pasivnosti političkih organizacija studentski pokret spontano očitovalo — izbor studentskog prorektora bio je povod — te su se birokratizirane strukture pokrenule protiv nas. Čak i ne zbog toga što su nas smatrali političkim protivnicima, nego naprsto zato, jer se netko drugi pojavio na političkom obzoru (koje se često naziva brisanom prostorom, što me neodoljivo asocira na nešto, gdje se glave ne bi smjele pomaljati).

STJEPAN SUČIĆ: Kad se studentski pokret pojavio, bio je pogrešno i politički tendencijalno obilježen. Rečeno je da je to stvar pojedinaca, usko, u sebe zatvoreno frakcionaštvo. Birokratske snage studentski pokret tako obilježile da bi se s njim mogle lakše obraćati: pjetao je u petak morao postati ribom, da bi ga se moglo pojesti. Pokazalo se, međutim, da studentski pokret obuhvaća golemu većinu sveučilištaraca, što je dokazom da nije ni ujak ni isključiv, nego da je, naprotiv, i širok i tolerantan. Pokret hrvatskih sveučilištaraca takvim hoće i ostati.

JOSIP MIĆIJA: Predsjedništvo Saveza studenata, najviše tijelo studentske organizacije u Zagrebu, djelovalo je kao transmisija političkih foruma, i upravo je to prouzročilo križ u studentskoj organizaciji: studentsko se vodstvo birokratiziralo i izgubilo vezu i s inicijativama političkog vodstva i s članstvom svoje organizacije: transmisiona veza u oba je smjera popucala. U trenutku nagle politizacije u Hrvatskoj, pa i hrvatskih sveučilištaraca koji se osjećaju dijelom svoga naroda, studentsko vodstvo nije bilo toliko fleksibilno da postojeće strukture prilagodi novim idejama i gibanjima. Stoga se moralno zbiti ono što se zabilo: da se studenti sami pokrenu, da sruše stare strukture, te da tako široki slojevi studenata dođu do riječi i iskažu što hoće.

IVAN MAROHNIC: Između studentske baze i vodstva Saveza studenata nije bilo dodira. Svoje »predstavnike« nismo poznavali ni po imenu. Nikoga nije bilo kome bismo se mogli povjeriti, tko bi zastupao naše probitke... U proteklim zbivanjima uspostavljen je autonomani studentski pokret, uspostavljen je povjerenje u studentsku organizaciju. A to je bitna pretpostavka da bi studentska organizacija mogla biti djelotvornom.

HRVATSKI TJEDNIK: Kao pokret — koliko se smatra starim? Godinu? Nekoliko mjeseci?

DRAŽEN BUDIŠA: Možda će ubuduće još što dobra učiniti, ali držim da sam najviše učinio kad sam — prije tri godine — na skupu studenata Filozofskog fakulteta

brano »Deklaraciju«. Kad sam — tada — kazao da hrvatska inteligencija ima pravo govoriti o pitanjima što su pokrenuta u »Deklaraciji« — prolomio se oduševljeni pljesak: eto, vidite, ovaj je pokret već tada postao u mogućnosti, samo je bio potiskivan, nije se mogao izraziti.

IVAN ZVONIMIR ČIČAK: Sjećam se jeseni 1968. kad smo po prvi puta govorili o jeziku, o slobodi i naciji. Studentsko vodstvo, koje smo upravo smijenili, okristilo nas je zbog toga kao ekstremne nacionaliste. Također, kad sam prije Desete sjednice, na Pravnom fakultetu branio hrvatsku inteligenčiju od Zankovića kleveta, bio sam napadnut od istih ljudi koji me i danas napadaju.

IVAN BORAS: Suglasan sam da su korijeni studentskoga pokreta i drevni i duboki. Evo mojega iskustva. Još kao dijete, znajući da sam Hrvat, u određenim krugovima morao sam se na neki način prikrivati. To je onaj sloj ljudi s kojima se Savez komunista postupno obraćunava: 1948. godine, na Brijunske plenumu i, pogotovo, na Desetoj sjednici, koja je izrazila što osjeća radnička klasa, što čitav narod osjeća...

HRVATSKI TJEDNIK: Koja su, dakle, opća društvena pitanja u kojima je pokret hrvatskih sveučilištaraca ukorijenjen?

DRAŽEN BUDIŠA: Na dnevnome redu upravo je i prije svega pitanje nacionalne emancipacije u političkom smislu. Bit je te emancipacije da se, slamanjem unitarizma centralizma, jugoslavenska zajednica preuredi, kao zajednica suverenih nacionalnih država.

KRUNOSLAV ŠUTO: Sirina i zamah studentskog pokreta po sebi su dokazom da je taj pokret ukorijenjen u općim pitanjima i zadacima suvremene Hrvatske: naši su protivnici na Sveučilištu preslabi, da bi bili dostatnim razlogom pokretu takvih razmjera. Predimenzioniran za protivnike na Sveučilištu, studentski je pokret, međutim, preslab da se sam nosi sa svojim protivnicima izvan Sveučilišta: na globalnom planu odnos je snaga, očito, drugačiji. Stoga je integriranje naše akcije na društvenoj razini neophodno. Moramo se udružiti sa svim naprednim snagama — s omladinskim pokretom, s radničkim pokretom — u jedinstveni nacionalni i klasični pokret...

IVAN BORAS: Ali valja prepostaviti da će se i konzervativne snage integrirati na društvenoj razini. Stoga nemojmo potencirati snagu naših protivnika na Sveučilištu...

HRVATSKI TJEDNIK: Koja biste gospodarska pitanja suvremene Hrvatske posebno istakli?

KRUNOSLAV ŠUTO: Budiša je spomenuo da je zagrebačka privreda opremljena strojnim parkom iz devetnaestog stoljeća. Istodobno zagovaramo otvoreno nacionalno gospodarstvo, uklapanje u međunarodnu podjelu rada, otvaramo se prema zemljama što su tehnološki već zakoračile u 21. stoljeće: eto, na toj relaciji — između 19. i 21. stoljeća — mi, u ovome povijesnom trenutku, tražimo sebe. Nadalje, istaknuo bih pitanje zapošljavanja. U ratu smo izgubili jednu generaciju, iseljavanje prijeti da izgubimo i drugu: nema naroda u povijesti koji je izgubio tri generacije... Zatim, hitno je i pitanje kadrova: njihove kvalifikacione i nacionalne strukture. I, svakako, istaknuo bih tzv. sistemski pitanja (pitanja financij-

skog i reksporterskog kapitala, deviznog i carinskog sustava, prezaduženosti privrede, itd.).

HRVATSKI TJEDNIK: Govoreći o studentskom pokretu: kako, poslije sloma dosadašnjeg, zamišljate buduću studentsku organizaciju?

DRAŽEN BUDIŠA: Ni jedna organizacija ne izražava humanistički i komunistički ideal apsolutno, niti može imati isključivo pravo na političku akciju. Zato je besmisleno zahtijevati da se Savez studenata podvrgne nekoj drugoj organizaciji na taj način da bude njezina puka transmisijska. Pokret hrvatskih sveučilištaraca ponikaće je autonomni, i autonoman mora biti i ubuduće: ne da bi se strančarski izdvojio, nego zato što je autonomija preposta-vkom vlastitog sadržajnog doprinosa.

HRVATSKI TJEDNIK: Ne postavlja li se pitanje autonomije i unutar studentskog pokreta? Konkretno: može li netko tko nije marksist (nego je, recimo, kršćanin, hegelijanač, egzistencijalist, strukturalist) — ravnopravno sudjelovati u Savezu studenata?

DRAŽEN BUDIŠA: Da, zacijelo. I to za nas više nije tek teorijsko pitanje. U studentskom pokretu sudjelovali su i sudjeluju, bez diskriminacije, pojedinci različitih metafizičkih opredje-ljenja: i teisti, i ateisti, i drugi. To akcionalno jedinstvo, po kojem je naš pokret snažan i demokratičan, moramo sačuvati, jer ima pokušaja da se ono razbijte. Neki izvan studentskog pokreta hoće u studentskom pokretu jedne istaknuti, a druge žrtvovati: postoji, naime, kršćanski klerikalizam, ali postoji i ateistički staljinizam, a on je, također, u svojoj biti, klerikalizan.

VELJKO BOŽIKOV: U nas se staljinistički mentalitet još održava i jasno se očitovalo u povodu izbora studenta-prorektora, Ivana Zvonimira Čička. To nas je izazvalo: hteli smo skinuti naljepnice s njega, sa sebe, sa čitavog naroda. Jer iz staljinističko-unitariističkih redova čitav je hrvatski narod u poslijeratnom razdoblju sumnjičen, ne bi li se sprječila njegova nacionalna emancipacija, iako su se komunisti i drugi rodoljubi u NOB-i borili pod gesmom i nacionalne emancipacije. Deseta se sjednica tim sumnjičenjima napokon odlučno suprostavila i upravo je stoga naišla na tako dubok odziv u narodu i na Sveučilištu. Studentski se pokret nije dakle okupio da bi držao seminar iz ateizma, nego da bi djelovao u ime nacionalne i klasne emancipacije, u ime Desete sjednice, u ime samoupravnog socijalizma.

HRVATSKI TJEDNIK: Danas, kad je studentski pokret priznat, što mu još predstoji?

DRAŽEN BUDIŠA: Na jednome mjestu u Sartrea Davao se pribjava da bi, pobijedi li, postao dragi Bog. Eto, u tome je opasnost: da pobjeda bude uzaludna, da se i sami birokratiziramo. To prijeti svakome pokretu kad se institucionalizira. Bđeti nam je da nam se to ne dogodi.

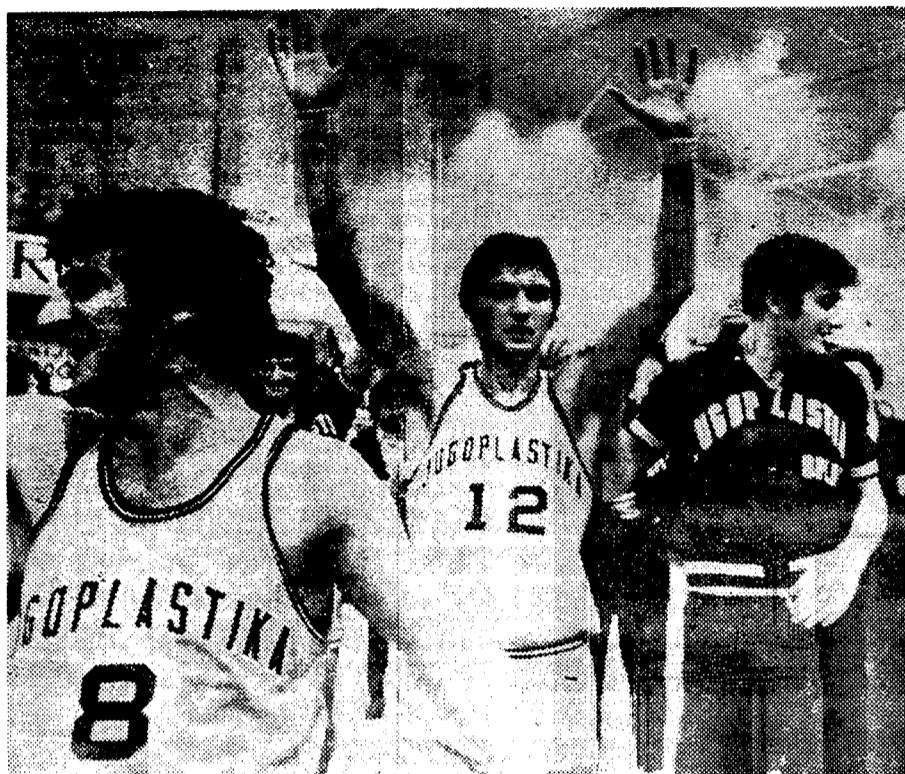
IVAN ZVONIMIR ČIČAK: Politika nije ping-pong igra vazda istih ljudi, za istim stolom, ili barem ne bi to smjela biti. Hoću kazati, oni koji su se politički ogriješili o studentski pokret, morali bi, to je stvar političke etike, povući konzervence i povući se. Mi pak doista ne želimo revoluciju od mjesec dana — tek koliko je potrebno da se izvrši smrjena straža, a sve ostalo da ostane na istome. **J. I.**

(*) Taj smo dio izlaganja Dražena Budiše objavili u broju od 16. travnja.

Najljepši dar

Nikada Hrvatska nije imala jaču košarku. Nikada čak četiri jaka košarkaška centra — Split, Zagreb, Zadar, Slavonski Brod. Nikada ranije nije istodobno dala košarkaškog šampiona i vicešampiona u saveznom razredu. Naposljetku, nikada jedna naša košarkaška momčad nije s tolikom superiornošću osvojila naslov prvaka Jugoslavije!

Momci s Gripa, igrači Splitske Jugoplastike izborili su i podarili nam taj najdraži trofej u najboljem trenutku: upravo u vrijeme kada je najbolja selekcija Jugoslavije službeni nosilac naslova prvaka svijeta i kada se u našoj zemlji doista igra najkvalitetnija košarka u posve izjednačenoj konkurenciji. Time je uspjeh Jugoplastike, a i

MOMČAD JUGOPLASTIKE — PRVAK PRVAKA SVIJETA

Nek pobijedi bolji!

Kada poraz ne боли

Nek se i to dogodilo! U Splitu, prije utakmice »Hajduk« — »Dinamo« kretnale su prema »placu« kolone navijača bijelih i plavih zajedno, pomiješane su bile bijele i plave zastave, iznad njih dominirala je parola s amblemaima »Dinama« i »Hajduka«: »Nek pobijedi bolji!« Dan prije utakmice naši su dečki zajedno s Čikom šetali rivom i kažu, ugodno su se osjećali. Ja im vjerujem, jer i ja kad odem u Split, volim prošetati rivom. Volim tamo negdje usred zime ostati zatečen prosinačkim suncem i kaputom preko ruke. Šetajući, volim sresti neke znance i zaboraviti da se ne vidjesmo već mjesecima, čuti njihov »Evalu« baš kao da se posljednji put pozdravimo jučer. A poslijе utakmice gosti se upravo natjecase u komplimentima domaćinu, hvališe mu i navijače i igrače, rekoše čak: »Dobar prijem ublažio nam je gorčinu poraza«. Kažem vam: nek smo i to dočekali!

Prošla vremena...

Jer sjećam se, nema tome tako davno, i drukčijih raspoloženja prije i poslije derbyja starih rivala. Sjećam se ratova navijača, nekorektnih izjava, prijave igre, slomljenih nogu. Sjećam se i onoga: »Doći ćete vi nama u Split« i

»Srest ćemo se mi i u Zagrebu. Prijetnje i osvete, zviždaci i donovi, povrede i kazne... A vrijeme je prolazilo. No ja imam dobro pamćenje i sjećam se da je »Dinamo« posljednji put bio prvak države 1958. godine. »Hajduk« — 1955. godine. Sjećam se ja mnogo prvenstava, i onih kada je »Dinamo« gubio prva mjesta baš u susretima s »Hajdukom«. Mnoga su nam prvenstva tek za malo izmakla. Ono na primjer pedesetiprve, sjećate li se, kada je u posljednjem kolu »Zvezda« trebala pobijediti »Partizan« upravo s 2:0 pa da bude prva ispred nas. I pobijedila je. S dva nula. Ne pada mi ni na kraj pameti tvrditi kako »Dinamo« i »Hajduk« trebaju namještati međusobne rezultate, to ne bi bilo sportski daleko sam i od pomici da je »Partizan« spomenute godine pustio »Zvezdi« upravo s dva nula. Ne, »Zvezda« je tada u jednoj fair utakmici bila bolja od »Partizana« upravo za 2:0, tako vam je to u nogometu.

Idite na utakmice

A napisah već, i mnogi se nadaju i čudu: nogomet je sve. Pitate li me što će to reci, neću odgovoriti, poručujem tek: idite na utakmice. Idite i navijajte. I ne brinite suviše ako ne čitate časopise i ozbiljne napise u ozbiljnim novinama (nemate vremena, što se može?); idite na utakmice i znat ćete više o prolaznosti života i od onih koji

hrvatske košarke u cijelosti, još vredniji. Jače sjaji njihova kruna. Njihova radost i naša je radost. I mi se osjećamo prisutnim u slavlju i oduševljenju s kojima ih je dočekao cijeli rodni grad — Split. I naše su želje u onim željama koje hoće da i u buduće momci s Gripa održe najvišu razinu košarkaškog umijeća, sportskog morala i skromnog ponašanja — odlike koje su ih i do sada resile. Vjerujemo da će splitski mladići svoj ovogodišnji sjajan uspjeh i u buduće često ponavljati i da njihov prvi naslov šampiona nije i posljednji. Na radost svoju, svog grada i sviju nas. Pozdravljamo vas momci s Gripa. Primite naše najsrdičnije čestitke i najbolje želje.

Isti — od sjevera do juga

Ponavljam: nogomet je sve. Ukoliko se dakle razumijemo, treba li posebno naglašavati da atmosfera oko posljednje utakmice »Hajduk« — »Dinamo« znači mnogo? Parola »Nek pobijedi bolji — dobra je parola. Dobar je aplauz maksimirskog gledališta na utakmici »Dinamo« — »Bor« kad ono preko razгласa bi javljeno da »Hajduk« vodi u Nišu s 1:0. Dobre su i ovacije »Dinamu« u Splitu kad ono spiker objavi naših 2:0 protiv »Zvezde« u Beogradu. Dobro je sve to. Dobro je kad se ljudi raduju pobjedam boljih. Ali, od sjevera do juga pobjeda. To je pobjeda!

Zoran Tadić

BUDI SE SJEVER I JUG

ZAPISI NOGOMETNOG KIBICA

PRIJE UTAKMICE

6 karte na stol

Reeksporter i u graditeljstvu

S gradevinskim poduzećem »Mostogradnja« iz Beograda zaključen je ugovor o obnovi i izgradnji pedesetak mostova u Slavoniji. Predračunska vrijednost ovih radova iznosi skoro dvadeset milijuna novih dinara.

Rijetka su gradevinska poduzeća u zemlji koja ne bi bila zadovoljna takvim ugovorom. Ne radi se samo o obujmu ugovorenih radova, već i o drugim posrednim koristima i realnim izgledima za stvaranje uvjeta za zaključivanje novih poslova. Razumljivo je, radi toga, što je slavonska gradevinska operativa teško »prugatala« ugovor s »Mostogradnjom«, napose radi činjenice što je kod davanja poslova bila jednostavno »zaboravljena«. (Zašto?)

Međutim, daljnji tijek i slijed zbivanja oko obnove i izgradnje mostova u Slavoniji ogorčio je (još više) ne samo gradevinare, već i sve one kojima je dosta »mušnih« poslova. O čemu se radi?

Umjesto »Mostogradnje«, na gradilišta širom Slavonije pojavio se »Stig«, nepoznato gradevinsko poduzeće iz Požarevca. Naime, »Mostogradnja« je svoju »koncesiju« u Slavoniji prodala bliskom »Stigu«. Da bi se ogradiла od eventualnih optužbi za takav potez, »Mostogradnja« je »ustupila« izgradnju nekoliko mostova i gradevinskim poduzećima s područja Slavonije. I ovaj put, jasno, uz određenu »proviziju«.

Izvjetni broj društveno-političkih i gospodarskih radnika uočio je na vrijeme i drugu stranu »Mostogradnjine« prisutnosti u Slavoniji, te je zatraženo da se ugovor s »Mostogradnjom« analizira i preispita. Opće raspolaženje za raskid jednog takvog neodrživog ugovora je postojalo i postoji, ali i nakon »preispitivanja« stvari oko raskida ugovora nekako se sporo odvijaju. Istovremeno, slavonska gradevinska poduzeća rade s nepotpunim korištenjem kapaciteta, a i odlazak hrvatskog pučanstva s ovog područja na »privremen« rad u inozemstvo nastavlja se nesmanjenim tempom.

Sličnost s nekim dogadajima na Jadranu nije, čini nam se, slučajna.

pristojnog objašnjenja. 18 delegata nije moglo otpotovati rezervnim JAT-ovim avionom budući da JAT ne smatra da je u bilo kakvoj obvezi prema domaćem putniku ukoliko se pojavi bilo koji stranc.

O rezultatu spora vezanog za grupnu diskriminaciju naših građana obavijestit ćemo naše čitaoca čim predsjednik Vijeća Vera Petrović otpravi osudu.

Safari u Hrvatskoj ili naočale za francuske turiste

Francusko poslovno društvo VACANCES 2000, kojega su dioničari nekolika ugledna poduzeća i kojega su ugledni savjetnici u nas poznati (g. Marcel Brion, član Francuske akademije i g. Maurice Toesca, književnik), pobrinulo se da svoju potencijalnu klijentelu pravodobno opskrbí prospektom s programima za nastupajuće ljetno. Stjecajem prilika, između svih tih programa, što nude bezbrižan odmor od Baleara do Antila, za nas se najzanimljivijim pokazao onaj koji se odnosi na Jugoslaviju; ljetovanje u Rovinju. Zašto?

Zato što je, upoznajući čitatelja s cijenama svojih usluga, nepoznati pisac spomenutog prospekta (VACANCES 2000, Eté 71) htio ukratko upoznati mogućeg putnika s glavnim značajkama zemlje u koju se upućuje. I šta mu je priopćio?

Ponajprije to, da su Hrvatska, Makedonija i Srbija najvažnije države-članice federalne zajednice. Zašto su najvažnije? Očigledno stoga što ih pisac smatra zemljama u kojima su se stekla najveća povijesna protoslavlja i najveće prirodne razlike; ništa nije tako daleko jedno od drugoga, ništa tako različito kao što su to Hrvatska, Makedonija i Srbija. Pa pogledajmo kako nas gleda to oko, u čemu nalazi te različnosti što bi imale uzbuditi i privuci Gobinea 71. Ponajprije prirodni čimbenici: Hrvatska je otvorena Jadran, Makedonija je tajanstvena i izolirana, Srbija je dijete Dunava. (Dugačak je Dunav ne vidiš mu kraja!) Zatim, povijesne odrednice: u Makedoniji je dugotrajna i teška turska okupacija ostavila duboka trag u pejzažu (nebrojeni minareti) i u mentalitetu tamnjega življa (muslimanska ravnodušnost).

Srbija je pak, zemlja sjajnih (bogatih) kultura. A što je s nama? Kamo to, zapravo, slavno društvo vodi francuske turiste? Vodi ih među žitelje Hrvatske koji su, kako reče pisac naputka u prospektu, vjerski fanatici (katolički) i — citiram — »baštinici okrutnih ustasa koji su u Marseillu ubili prvog kralja Jugoslavije.«

Toliko o Hrvatskoj. Nije rečeno jesu li turisti koji se unatoč divljacima i fanaticima naseljenim na ovoj strani Jadranu odvaze na ljetovanje u Rovinju posebno osigurani, ali nas se to zapravo i ne tiče. Važno je da se zna da će nas, ljeta turističkog MCMLXXI, iz svoga rezervata u Rovinju, klijenti društva VACANCES 2000 snimati kao ljudoždere (ne budu li obrazovaniji od svojih »vodiča«).

Dečki, držimo se! Budimo atraktivni! To (drugima) donosi devize.

Samom sebi predak

Može se očekivati da će višemjesečni napor koji beogradski NIN ulaže da u cijelosti ostvari svoj reklamni slogan i postane, za razliku od običnih »Nedeljnih informativnih novina«, **nešto drugo** — uskoro urođiti plodom! Naime, po materijalima u velikoj većini njegovih rubrika, taj ugledni, visokonakladni tjednik već se uspio pretvoriti u »Nedeljne ilustrirane — novine«.

Stvar je jedino zapela s »uvodnikom«. Ali, ne u tom smislu da bi se u njemu više poštivala informacija ili da bi u manjoj mjeri izražavao i zastupao interes snaga status quo. Naprotiv, NIN-ov uvodnik na najvišoj razini i na najdublji način ilustrira i obznanjuje raspoloženje tih snaga. Zapelo je izgleda na tom, što još nije riješen problem povezivanja NIN-ovih dubokih uvodničarskih poruka i pouka s primjerenim likovnim materijalom. A s obzirom na mjesto i značenje, ozbiljnost i dubinu NIN-ovih uvodnika to i nije lako riješi problem. Uvodnik posljednjeg NIN-a (1059, 25. IV 1971), sročen od najautoritativnijeg pera »Politikine kuće« — direktora Miljka Drulovića, nadvještava da će naznačeni problem uskoro biti riješen, jer je Drulović uspij gotovo do krajnjih granica dovesti posljednjih mjeseci zamjetljive odlike NIN-ovih uvodnika.

Tako, na primjer, Drulović u sjajnoj novosko-uvodničarskoj maniri ustvrdjuje da je »u našu političku atmosferu« posljednjih tjedana »uneta nervozna«, uz ostalo i »javnim tvrdnjama« o intrigama vanjskih i unutrašnjih nepratiatelja, upravljenih »prema rukovodicima i ličnostima SK«. Obične, informativne novine izvještavale su javnost o **dokazanim intrigama**, o čemu je CK SKH izdao i saopćenje, a za koje se sada utvrđuje pojedinačna odgovornost funkcionera u nekim saveznim službama! Nadalje, prema Druloviću, ono o čemu raspravljaju radni ljudi u svim našim republikama i pokrajinama, jest »plemenske rasprave« (sic!), i još k tome — koje nas »opsedaju«! Također mi se nalazimo u situaciji u kojoj treba sačuvati »legitimnost političkog života«, (kojeg, čijeg, i kakvog?). »Kritika, koja zalažeći se za ustavne promene, smatra to »samo pukim početkom i minimumom« (uglavnom stajališta iz Hrvatske), po Druloviću »u svesti ljudi ruši i same temelje na kojima počiva ovo društvo« (i Drulović!).

Otarasimo se svega toga što nas »opseđa«, (posve slučajno) pred sjednicu CK SKJ, savjetuje Drulović. Pravi neprijatelji su drugi. Pogodili ste: tko nego nacionalisti, odnosno nacionalizam. A na prvom mjestu, jedva što se i pojavio — »Prvi broj 'Tjednika' Matice hrvatske koji donosi uvodnik u kome pažnju privlači sledeća rečenica: ... dovršenje duhovne i teritorijalne integracije hrvatskog nacionalnog bića«. Ostavimo po strani što se, ustvari, pojavio »Hrvatski tjednik« (ne haju Drulović i NIN za plemenske oznake), što smo donijeli proslov, a ne uvodnik i što nije riječ o »sledećoj rečenici«, go samo o dijelu rečenice iz našeg proslova. To ionako nije u prirodi novina koje neće biti informativne, već nešto drugo.

Zanimljivije od svega je NIN-ov i Drulovićev strah od »teritorijalne integracije hrvatskog nacionalnog bića« koji je izgleda tolik, da u jednoj naravnoj težnji svakog, pa i hrvatskog naroda, vidi nacionalističke sablasti. I umatoč tome, što cijeli proslov, odnosni pasus, pa i cijela rečenica iz koje Drulović donosi samo jedan dio, govori više nego jasno da je riječ o integrativnim pretežnjama **UNUTAR** granica SRH! Rješenje za NIN-ov uvodnik ovđe se već jasno nazire. Njemu nedostaju samo ilustracije Zuke Džumhura. Čini se da je integracija NIN-a i »Ježa« pitanje trenutka. No, nadamo se da to neće utjecati na probijanje tunela kroz Učku i izgradnju auto-ceste Split-Zagreb, kao i na ostvarenje cijelog niza sličnih, već izradenih projekata čiji je smisao upravo teritorijalna integracija hrvatskog nacionalnog bića.

Naposljetku, Drulović i NIN-u, odnosno »političkoj javnosti« koju predstavljaju, a kojoj su javni, dosljedni i otvoreni stavovi hrvatskog političkog rukovodstva (po njima — uobraženog i »avangardnog«) kao i »teritorijalna integracija hrvatskog nacionalnog bića« — geste što doprinose »nepoverenju i stvaranju zabune«, prisiljeni smo reći, da je ipak neusporedivo manja opasnost od onih koji »svoje ideje povezuju s budućnošću, kao da su sami sebi potomci« (NIN hrvatskom rukovodstvu) nego li od onih koji isključivo sebe identificiraju s »temeljima na kojima počiva ovo društvo« i koji svoje ideje povezuju s prošlošću — kao da su sami sebi preci.

O popisu i oko njega

U toku održavanja instruktaža za članove Općinskih popisnih komisija i instruktora revni Republički zavod za

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
SKUPŠTINA OPĆINE ORAHOVICA
OPĆINSKA POPISNA KOMISIJA
Broj: 01/6-296/4-71. od 23. 3. 1971.

REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU
— Biro za popis stanovništva —

ZAGREB

PREDMET: Povrat obrasca PSS-1
PSS-2 i PSS-3.—

Današnjom poštom izvršavamo povrat obrasaca:

PSS-2, 2.000 kom br. paketa 18086
PSS-3, 2.000 " " " 18159
PSS-1, 1.000 " " " 18374
PSS-1, 4.000 " " " 18373,

te zahtjevamo da nam dostavite iste obrasce (naročito PSS-2 i PSS-3) otiske na pismu razumljivom narodu ovoga kraja, a to znači latinicom i na hrvatskom jeziku.

Za točnost prijepisa:
Danko Horvat

TAJNIK OPĆIN. POPISNE KOMISIJE:
Jozo Garačić, v. r.

(M. P.)
SKUPŠTINA OPĆINE
ORAHOVICA

Jatova diskriminacija

Vijeće II Općinskog suda u Zagrebu, kojem je predsjedavala sudac Vera Petrović, nakon nekoliko mjeseci zaključilo je raspravu po tužbi Saveza knjigovoda Hrvatske protiv JAT-a (Jugoslavenskog aerotransporta) iz Beograda. Osuda će biti dostavljena strankama u pismenom opravku, pa se još ne zna ishod spora, čija vrijednost iznosi 5.223.- novih dinara.

Savez knjigovoda Hrvatske tužbom traži naknadu troškova neostvarenog leta 18 njegovih delegata koji nisu mogli otpotovati na Skupštinu Saveza knjigovoda Jugoslavije 26. VI 1970. u Ohrid zbog toga što ih osoblje JAT-a na zagrebačkom aerodromu nije pustilo u zrakoplov, iako su imali uredno rezervirane karte 14 dana unaprijed i već dobili karte za ulazak u avion (boarding karte). Razlog: došli su nepredviđeni putnici iz Milana kojima je JAT ustupio mjesto Zagrepčana u zrakoplov i to čak i bez ikakvog

Aleksandar Žuvela

ZABLUGE O DEVIZNOM REŽIMU

(Nastavak iz prošlog broja)

Radna grupa Izvršnog vijeća Hrvatske za devizni sustav napravila je nekoliko krupnih propusta u kreiranju novog deviznog sustava. Ti propusti su takvog karaktera da čitav sustav čine, po mojem sudu, neprihvatljivim upravo za Hrvatsku.

Osnovne primjedbe, koje bi se mogle dati na predloženi novi devizni sustav, mogli bi se svesti na slijedeće:

- predloženim deviznim sustavom Hrvatska se stavlja u neravnopravan položaj;
- ne vodi se računa o devizi kao bitnom razvojnom faktoru Hrvatske;
- u biti se ne postiže realni devizni tečaj i pravo republike Hrvatske na svoj devizni priliv;
- u predloženom sustavu nejednakost se tretira devizni priliv od turizma i doznaka u odnosu na robni;
- potcjenjuje se neravnopravan položaj Hrvatske u rasporedu kapitala što može imati slične posljedice u trgovovanju devizama na širem području, nego što je to do sada bilo u turizmu.

Da bi se bolje shvatila bit ovih problema i specifičnosti Hrvatske u deviznom prilivu Jugoslavije, daje se pregled struktura deviznog priliva Jugoslavije i Hrvatske, te udjela Hrvatske u pojedinim pozicijama ukupnog jugoslavenskog deviznog priliva.

Devizni priliv u 1970. godini

u milijardama starih dinara

DEVIZNI PRILIV U 1970. GODINI						
	SFRJ	SRH	Udjel SFRJ	SRH u bez	SFRJ SRH	u % iznos %
1. Turizam	412	9,7	306	18,5	74,0	107 4,1
2. Doznačke radnika i iseljenika	751	17,7	360	21,8	48,0	393 15,1
3. Ukupno (1-2)	1163	27,4	665	40,3	57,2	498 19,2
4. Saobraćaj i ostalo	521	12,3	258	15,6	49,5	263 10,1
5. Ukupno nerobni priliv (3-4)	1684	39,7	923	55,9	54,8	761 29,3
6. Robni izvoz	2560	60,3	727	44,1	28,4	1833 70,7
7. Ukupni priliv (5-6)	4244	100	1650	100	38,9	2594 100

Napomena: Podaci za SFRJ (Statistički bilten SDK broj 3/1971). Za Hrvatsku je izvršena procjena. Svi iznosi preračunati su na novi tečaj od 1 din. za 1 USA dollar.

Izjednačavanje Hrvatske u pravu na korišćenje ostvarenih deviza treba biti osnovno pitanje u deviznom sustavu.

Jedino Hrvatska ne postiže realni tečaj u predloženom sustavu

Uz to što se u materijalu radne grupe mnogo puta izjavljuje da novi devizni sustav osigurava realni tečaj i da deviza pripada onome koji je ostvaruje, pažljivom analizom može se ustvrditi da je to samo nekoliko točno.

Zapravo, devizno pasivnim republikama osigurava se u biti i realni tečaj i pravo korišćenja ostvarenih deviza, dok se Hrvatskoj ne osigurava ni jedno ni drugo.

Takov neravnopravni položaj Hrvatske u predloženom deviznom sustavu radne grupe Izvršnog vijeća Hrvatske proizlazi djelomično iz predložene tehnike, a djelomično iz zastarjelog političko-centralističkog koncepta, po kojem Hrvatska treba da stvara devize (putem turizma i pomerstva) za pokriće jugoslavenskog platnog deficit-a. U stvari, za potrebe svih republika, a samo ne za svoje potrebe, s obzirom da Hrvatskoj nikada nije bilo dopušteno da koristi sve svoje ostvarene devize.

Nerealni devizni tečaj u Hrvatskoj po predloženom sustavu nastao bi zbog toga, što upravo na nerobnom prilivu i doznaku taj tečaj nije niti predviđen. To će se najbolje shvatiti iz kratkog prikaza novog sustava koji se predlaže za turizam i doznake.

Za turizam radna grupa, zapravo, predlaže smanjenje iznosa deviza koji se može realizirati po višem tečaju. Sada turizam ima prava na retencionu kvotu 40% od priliva, dok će po novom prijedlogu imati svega 25% od priliva za realiziranje po višem tečaju. Istina, i turizam ima prava da s ostalih 75% raspolaže za nabavu reprematerijala iz uvoza, pa prema tome formalno ima i veća prava nego prije. Međutim, treba istaknuti da nisu sačuvane posljedice na našu prateću industriju i poljodjelstvo koje se veže na turizam, ukoliko turističke organizacije počnu uvoziti, jer im to sustav omogućava, iako za to nemaju nekih značajnih potreba.

Uzmemo li u obzir da pod režim koji predlaže radna grupa spada samo oko 30% od ukupnog priliva deviza iz turizma, onda i onih 25% za slobodno raspolažanje, koje pored ostalog ima funkciju i održavanja realnog tečaja, i nije 25%, već znatno manje. To je zapravo na oko 300 milijardi st. din. svega oko 22 milijarde ili 7,5%.

Potrebno je napomenuti da radna grupa nije dala prijedloge za razrješenje kolonijalne sprege naših poduzeća iz područja turizma s finansijskim kapitalom. Najveći broj poduzeća vezao se ugovorom o oročavanju deviza u relacijama od 40% u odnosu na priliv. Po novom prijedlogu, moglo bi se dogoditi da sada ta poduzeća kupuju devize po slobodnom tečaju, kako bi udovoljile već sklopljenim ugovornim obavezama.

Devizne doznačke radnika i iseljenika za pokriće deficit-a drugih

Devizne doznačke iseljenika i radnika na privremenoj radu u inozemstvu rješavaju se na taj način da se u 100% iznosu moraju dati na redovno tržište po službenom tečaju. To znači da se prelju u ukupnu masu za pokrivanje jugoslavenskog platnog deficit-a.

Ovakav stav radne grupe Izvršnog vijeća Hrvatske u izravnoj je suprotnosti sa stavovima Sabora izraženima u Rezoluciji o osnovama društveno-ekonomске politike za 1971. U Rezoluciji Sabora jasno je izražen stav da se područja, iz kojih su radnici otišli na rad u inozemstvo, premiraju ne samo dijarski, već i devizama iz naslova doznačaka.

Stavovi su svih naših društveno-političkih organa da devize pripadaju područjima iz kojih su radnici iselili, a taj je stav posebno istakao i Predsjednik Republike Tito u svom govoru na mitingu u Gnjilanama 14. travnja ove godine.

Istina, radna grupa predviđa dinarsku stimulaciju krajeva odakle su radnici otišli na rad u inozemstvo. Međutim, potrebno je istaknuti da se pod dinarskom stimulacijom smatra 6% porezni olakšica na doznačke kao što imaju i svi drugi. To je zapravo jedna vrsta oporezivanja te radničke doznačke, jer upravo za taj postotak stimulacije doznačka ima nižu vrijednost od osnovnog tečaja u zadnjoj devalvaciji.

Šanse za realni tečaj kod turizma imaju domet na 3% od ukupnog priliva na tim područjima

Zbrojimo li efekte za realnost tečaja na dva najvažnija sektora priliva deviza u Hrvatskoj, tj. u turizmu i kod doznačkih, onda se može stići dojam o svoj reakcionarnosti predloženog sustava.

Ukupni priliv na ova dva područja u 1970. u Hrvatskoj iznosio je prema procjeni 665 milijardi st. dinara. Od toga za prodaju po višem tečaju ima pravo na svega oko 22 milijarde. U odnosu na ukupni priliv od doznačkih i turizma od 665 milijardi to iznosi svega oko 3%. Jasno da se s ovakvom masom ne može računati na neko održavanje realnog tečaja. S obzirom na veliki udjel turizma i doznačkih u ukupnom prilivu Hrvatske kao i to da se upravo te devize otuđuju za druga područja po službenom tečaju, potvrđuju naprijed iznijetu konstataciju, da jedino Hrvatska, po predloženom deviznom sustavu, neće polučiti realni tečaj.

Predložena tehnika potencira neravnopravnost Hrvatske

Na izgled jednaki tretman robne i nerobne devize primjeđenom u praksi samo bi još više potencirao neravnopravni položaj Hrvatske. To se vidi iz strukture ukupnog priliva Hrvatske i Jugoslavije po grupama deviza, na koje se primjenjuje pravo od 25% raspolažanja po slobodnom tečaju.

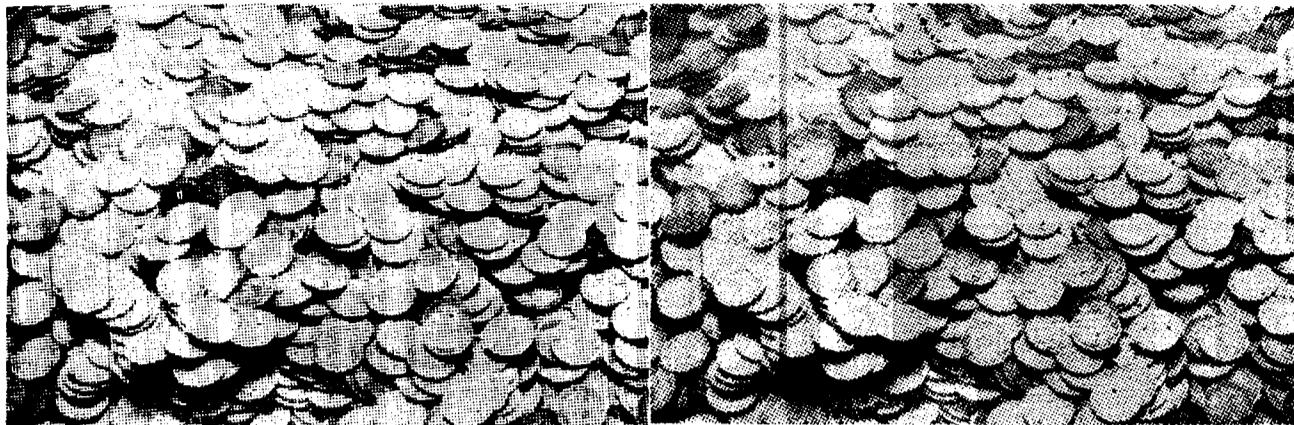
Tako, na primjer, masa deviznog priliva na koju Hrvatska nema prava raspolažati sa tih 25% za realizaciju na slobodnom tržištu iznosi 35%, dok na ostalom području Jugoslavije ta masa čini svega oko 18% od ukupnog priliva ili dvostruko manje. Čak je u apsolutnom iznosu masa koja ne može ostvarivati realni tečaj u Hrvatskoj već nego u svim ostalim republikama zajedno. Očito da Radna grupa nije vodila računa o jednakom tretiranju robne i nerobne devize. Zapravo, u tom je i suština čitave teorije realnog tečaja. Ako se realni tečaj u cirkulaciji robnih deviza ostvaruje u svakoj republici izravnim uključivanjem u proces reprodukcije, onda je osiguranje realnog tečaja nerobnog priliva zapravo osiguranje realnog tečaja ukupnih deviza sa stanovišta ravnopravnosti republika. To radna grupa nije osigurala, pa je time pogodena jedino Hrvatska.

Devizni priliv prema pravu na 25% po slobodnom tečaju

	u milijardama st. d		
	Ukupni priliv	ima pravo na 25%	nema pravo na 25%
SFRJ	4.244	3.205	1.039
	100%	75,5%	24,5%
SRH	1.650	1.077	573
	100%	65,3%	34,7%
SFRJ bez	2.594	2.128	466
SRH	100%	82,1%	17,9%

Hrvoje Šošić

Zašto se ne ostvaruje stabilizacija?

U svom izlaganju pred političkim aktivom Niš Predsjednik Republike Tito rekao je: »Ja sam bio uvjeren da će dinar — poslije devalvacije učvrstiti, ali nažalost za sada ne ide onako kako smo očekivali.

Ovo razočaranje predsjednika Republike dovoljno govori o tome da su ga nosioci ideja o mjerama, kojima treba ostvariti stabilizaciju, čvrsto uvjerali da će upravo mjeru koje oni predlažu dovesti do stabilizacije i do toliko očekivanog smirenja i zaustavljanja loših privrednih kretanja.

Ako se analiziraju neke od najvažnijih mjeru koje su donesene u posljednjih godinu i pol dana s ciljem da se dinar učvrsti i da mu vrijednost prestane padati, vidjet će se da do drugačijih kretanja od onih s kojima se suočavamo, nije ni moglo doći.

Ovo se osobito odnosi na osnovne mjeru iz područja novčarsko-kreditne politike i trgovackih odnosa s inozemstvom, a potom onda, i jednim dijelom, na mjeru u području cijena.

Koje su to činjenice koje upućuju na to da se dinar ne učvršćuje i da nema stabilizacije?

1) Cijene vrtoglavu rastu, a gomilaju se i zahtjevi za povećanje cijena.
2) U poslovnim odnosima s inozemstvom deficit stalno raste, a odnosi između uvoza i izvoza sve su nepovoljniji.

3) Besparica i nelikvidnost u privredi raste, iako se već duže vrijeme smatra da je dostigla vrhunac.

Privredi se godinama obećava da će se njezin položaj poboljšati, ali, naprotiv, njen položaj je sve teži, jer se obveze privrede ne smanjuju, jer nema odgovarajućeg povećanja sredstava privredi za ulaganje u reprodukciju, a zaduženost raste u tom opsegu da privre-

di ostaje manje iz ostvarenih prihoda, nego što svake godine iznose dospjeli dugovi po dugoročnim kreditima. Sve dosadašnje mjeru nisu mogle uspijeti upravo zbog toga što ni jedna nije značajnije osigurala neposrednim proizvođačima neophodna sredstva za ozdravljenje privrede.

Naprotiv. Sve dosadašnje mjeru bile su usmjerenje na izvlačenje novca iz privrede, na smanjenje njezine reprodukcione sposobnosti i daljnje povećanje prezaduženosti. Ako je i bilo mjeru kojima se olakšavao položaj privrede, istodobno su druge obveze ponistiće gotovo svaku korist koju bi privreda trebala imati.

Devalvacija nije mogla uspijeti zbog toga što je već u prošloj godini na svom ili crnom deviznom tržištu dolar dostigao 18 do 20 dinara. Devalvacija bi uspjela da je dinar devalviran u odnosu na dolar na 18 do 20 dinara, ili da je istodobno s devalvacijom na razini od 15 dinara za 1 dolar najmanje 50% deviza ostavljeno na raspolažanje onima koji su ih stvorili, i to s pravom da ih iznesu na slobodno devizno tržište i prodaju po cijenama koje bi se na tom tržištu mogle postići.

Osim toga, u prvo vrijeme nakon devalvacije nije trebalo dopustiti bilo kakvu deblokadu cijena, a one cijene koje je trebalo ispraviti, trebalo je ispraviti uz istodobno sniženje jednih, a povećanje drugih cijena. Dakle, trebalo je izvršiti preraspodjelu, a ne dopustiti samo rast cijena koje je onda nepovoljne odnose prije devalvacije uspostavio na još višoj razini.

Devalvacija i stabilizacija nije uspjela, jer vladu privrede nije mogla potpomoći, a protiv vlasti i njihovih mjeru objektivno se okrenuo čitav bankarski i reeksporterski kapital, pokazavši svoju pravu čud.

Do sada najošttrijsa vladina mjeru protiv uvoza doživjela je neuspjeh, jer se protiv te vladine odluke okrenuo čitav finansijski kapital, kako bi djelujući protiv namjera i želja vlade, ostvario najveći mogući profit.

Naime, vrtoglav rast uvoza u trećem tromjesečju prošle godine, koji je nemilosrdno počeo rušiti vrijednost dinara, Savezno izvršno vijeće nastojalo je zaustaviti propisom da se za uvoz robe mora na poseban račun kod Narodne banke izdvojiti 50% vrijednosti uvoza, s tim da taj novac Narodna banka vraća nakon tri mjeseca. Takva mjeru u samoj svojoj osnovi nije mogla riješiti problem; no da banke i reeksporteru nisu bili listom protiv vlasti, ta mjeru ipak ne bi dovela do tako katastrofalnih rezultata, kao što su oni koji su ostvareni.

Ta je mjeru dovela do iscrpljivanja manjih banaka, koje su morale davati

kredite svojim poduzećima što ovise uvozu, jer bi u protivnom morala obustaviti proizvodnju. Istodobno, te su banke iscrpile svoja sredstva i došla ispod onog minimuma likvidnosti koji je uvjet za dobivanje kredita kod Narodne banke za ona poduzeća koja izvoze. Kako se uvozom mogao ostvariti golem profit, jer su sva poduzeća u očekivanju devalvacije bezglavo kupovala robu iz uvoza, to su tu situaciju maksimalno iskoristile savezne banke i reeksporteri i sva raspoloživa sredstva dali za uvoz, dovevši u pitanje, porez izvoza, i normalno odvijanje proizvodnje u zemlji. I tako je ova mjeru imala dvostruko negativan utjecaj: umjesto na smanjenje uvoza poticala je njegovo povećanje, istodobno djelujući na smanjenje izvoza i time onda neposredno poticala povećanje deficitu naše trgovacke bilance.

Obveza polaganja depozita pri uvozu robe potpuno je ukinuta u trenutku devalvacije dinara, ali se deficit trgovacke bilance nastavio povećavati i u ovoj godini zbog golemog povećanja uvoza i, može se slobodno reći, stagnacije izvoza. U posljednjim godinama deficit naše trgovacke bilance, a to znači iznos za koliko je vrijednost uvoza bila veća od izvoza, iznosio je u milijardama starih dinara:

1964.	537
1965.	245
1966.	444
1967.	569
1968.	664
1969.	824
1970.	1.500

Taj deficit ili manji izvoz od uvoza u prva tri mjeseca ove godine iznosi 572 milijarde starih dinara, i ako se tako nastavi, bit će znatno veći od prošlogodišnjeg katastrofalnog deficitu. U prva tri mjeseca ove godine izvoz iznosi svega 50% od vrijednosti uvoza i predstavlja omjer, koji je bio lošiji samo dva puta u poslijeratnom razdoblju, i to u 1951. i 1953. godini, samo što se onda radilo o višestruko manjim vrijednostima.

Pravo objašnjenje za ovakav ogroman trgovacki deficit može se naći samo u tome da oni, koji uvoze, ostvaruju goleme zarade na račun onih koji devize stvaraju i na račun onih deviza, koje naši radnici zaraduju u inozemstvu i šalju svojim obiteljima.

Služba društvenog knjigovodstva, Narodna banka Jugoslavije i savezni organi uprave već godinama donose pogrešne mjeru u području kreditno-monetaryne politike, devizne i vanjsko-trgovinske politike, jer nikako neće shvatiti da rješenje postoji samo u tom slučaju, ako se razvlaste banke i reeksporteru i privredi vrati njezin novac. Tada se privreda odmah rasterećeće ogromnih kamata i dolazi u mogućnost da svoj

novac pametno iskoristi za potrebe proizvodnje.

Mjesto da se smanjuje opseg potrošačkih kredita, trebalo bi povećati masu robnih kredita, povećati na taj način potražnju, i zbog povećane potražnje povećati proizvodnju, a s njom i broj radnih mjesteta. Kredite bi trebalo dati i seljacima, i to ne u novcu, nego u robi iz istih razloga, a stvoriti najveći mogući sistem olakšica za naše radnike iz inozemstva, osobito ako prilikom povratka u zemlju prodaju poduzećima odgovarajući iznos deviza za ulaganje u otvaranje novih radnih mesta.

Narodna banka polazi od pogrešnih teorijskih osnova u novčarsko-kreditnoj politici, ona pojednostavljeno i zbog toga pogrešno tumači odnose u privredi, a osim toga i ne raspolaže neophodnim informacijama. Da donesene mjeru nisu pogrešne, vrijednost dinara ne bi mogla stalno padati, umjesto da raste. Najjača potvrda da su bile pogrešne mjeru kreditno-novčarske politike, devizne politike i vanjsko-trgovinskog režima imamo u katastrofalnom deficitu, koji neprestano raste i u tome da se besparica u privredi neprestano povećava, a reproaktivne moći privrede smanjuje, i to zbog toga, jer je, umjesto da osnovni nosilac reprodukcije u privredi postanu neposredni proizvođači, stvorena nova sila — financijski kapital, koji je objektivno ne samo protiv privrede, nego i protiv vlade: prema svakoj vladinoj mjeri odnosi se naime, tako da se iz nje porode neželeni rezultati.

Da su mjeru kreditno-monetaryne politike već nekoliko godina pogrešne, dokaz je da nema stabilizacije cijena, iako je kreditna politika restriktivna i da cijene unatoč tome rastu. Bio bi red da to konačno priznaju i oni koji neprestano dolaze s takvim mjerama, čiji je rezultat sve veća nestabilnost u privredi i sve veća inflacija.

Izlaz je u razbijanju sile, koja se nametnula samoupravljačima, u razbijanju financijskog kapitala. Predsjednik je Tito rekao prije nekoliko dana pred političkim aktivom Kosova: »Kroz banke se sada prave mnoge diverzije koje nas veoma skupo mogu stajati.«

ISPRAVAK

U prošlom broju Hrvatskog tjednika na stranici 3. potkrala se pogreška u tablici — Devizni priliv i odliv. Umjesto u milijunima st. d treba da stoji u milijardama st. d.

Treba uvesti predmet »Ekonomika Hrvatske«

Radni ljudi Jugoslavije su napustili centralističko-unitarističke koncepcije uređenja društva i upravljanja privredom. Došlo se do uvjerenja da se Jugoslavija mora izgraditi kao poličentrični nacionalni gospodarski sustav. Pred hrvatskom gospodarskom znan-

šću nalazi se na tom području niz veoma ozbiljnih problema. Na fakultetima ekonomskih nauka u Hrvatskoj a i na drugim fakultetima trebalo bi uvesti novu ekonomsku disciplinu pod nazivom »Ekonomika Hrvatske«. Na temelju naučnih spoznaja treba stvoriti masovnu svijest o hrvatskom gospodarskom interesu i hrvatskoj gospodarskoj strukturi. Cilj hrvatske gospodarske znanosti mora biti da teoretske spoznaje do kojih dolazi pretvara u proizvodnu snagu hrvatskog naroda i pripadnika drugih naroda koji žive u Hrvatskoj.

Prof. Marijan Hanžeković, na znanstvenom skupu u povodu 50. obljetnice Fakulteta ekonomskih nauka u Zagrebu

**HRVATSKI POGLEDI
O UREĐENJU
JUŽNOSLAVENSKE
ZAJEDNICE (III)**

Franjo Tuđman

Hrvatska opozicija protiv Krfskog sporazuma

Politička zbivanja u Hrvatskoj i u ostalim južnoslavenskim zemljama u Austro-Ugarskoj utjecala su, jamačno, i na odnose između Jugoslavenskog odbora i vlade Kraljevine Srbije u izbjeglištvu. Osim međunarodnih čimbenika i stanovišta Jugoslavenskog odbora, srpska je vlada, nedvojbeno morala uzimati u obzir i one komponente hrvatske politike što su dolazile do izražaja kako u Supilovu stavu, tako i u stajalištima javnosti u Hrvatskoj, pa je i zbog toga moralaći na sporazum s Jugoslavenskim odborom u Krfskoj deklaraciji, da bi suzbila sve glasnije prosvjede protiv njezine velikosrpske politike i sačuvala privid svoje želje za demokratskim ujedinjenjem.

Prvi sporazum Trumbića i Pašića

Krfskom deklaracijom (što su je 20. srpnja 1917. potpisali dr Ante Trumbić, kao predsjednik Jugoslavenskog odbora, i Nikola Pašić, kao predsjednik vlade i ministar vanjskih poslova Kraljevine Srbije) objavljena je, na temelju samoodređenja naroda, odlučnost Srbija, Hrvata i Slovenaca za oslobođenje i za ujedinjenje i utvrđena su načela uredenja buduće zajedničke države. Ona je trebala da bude ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija na čelu s dinastijom Karadordevića. Ustav nove države imala je donijeti ustavotvorna skupština kvalificiranom većinom, ali ga je morao potvrditi i kralj. Istočićeći načelo samoodređenja naroda, Krfска deklaracija bila je uperena protiv Londonskog ugovora (premda ga izričito ne spominje), zalažeći se za demokratska načela međunarodnog prava i prije proglašenja Wilsonovih 14 točaka. Krfskoj deklaraciji pridružuje se izjavom (17. kolovoza 1917.) i prosrpski Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje, sa sjedištem u Parizu.

Supilov prijedlog federativnog uredenja

Za vrijeme trajanja konferencije Supilo je pregovaračima poslao iz

Londona svoj nacrt federativnog uredenja buduće južnoslavenske države, po kojem bi u djelokrugu središnje vlade imali biti samo poslovi obrane i diplomacije, a od finansijskih (valutarnih) i gospodarskih samo oni od važnosti za cijelu državu, dok bi svi ostali poslovi unutarnje uprave, prosvjete, sudstva i gospodarstva spadali u djelokrug pet zemaljskih sabora (Sabor za Srbiju s Banatom, Sabor za Hrvatsku sa Slavonijom, Dalmacijom i Istrom, Sabor za Sloveniju, Bosanski sabor i Crnogorski sabor sa širokim samoupravama kotarskih i općinskih poglavarstava.). Supilo je kasnije pozdravio Krfsku deklaraciju, smatrajući je donekle oživotvorenjem svojih ideja, iako je u stvari bila kompromis između stavova srpske vlade i Jugoslavenskog odbora, a njegovi prijedlozi u njoj zapravo nisu uzeti u obzir.

Kompromisnost Krfске deklaracije

Krfcka deklaracija, kao prvi zajednički politički čin vlade Srbije i Jugoslavenskog odbora imala je pozitivno značenje, unatoč tome što je na nedemokratski način prejednici jedno od osnovnih pitanja o obliku uredenja buduće zajedničke države. U Krfskoj deklaraciji priznata je jednakost i ravноправnost triju imena, triju zastava, triju vjera i dvaju pisama (latinice i čirilice), a Jugoslavenski odbor i srpska vlada međusobno su priznati kao »autorizirani predstavnici« Srba, Hrvata i Slovenaca. Ali, Jugoslavenski odbor nije ni poslje toga, najviše zbog otpora Pašićeve vlade, priznat od saveznika kao službeni predstavnik južnoslavenskih naroda koji su bili pod Austro-Ugarskom.

DR ANTE TRUMBIĆ

Svako utapanje hrvatstva u zajednici je izdaja

U hrvatskim političkim krugovima u Zagrebu Krfcka je deklaracija primljena s velikom rezervom. Najkritičnije se prema njoj odnosilo glasilo Socijal-demokratske stranke *Slaboda*. Po mišljenju hrvatskih socijalista, u Krfskoj deklaraciji nije zajamčeno načelo samoodređenja naroda, već se stvar jugoslavenskog ujedinjenja prepusta dinastiji Karadordevića, koja oslanjajući se na svoju vojsku i na diplomatsku potporu sila Antante može takav nacionalni program iskoristiti u svoje dinastičke svrhe, a naš se narod ne smije zadovoljiti time da iz velike svjetske katastrofe izade sa surrogatom nacionalnog ujedinjenja i opet podijeljen na dvije-tri države. Ti stavovi socijalističkog glasila izazvali su polemiku s drugim listovima, pisanje kojih svjedoči da su se pregovori Jugoslavenskog odbora sa srpskom vladom promatrati u vezi sa svibanjskom deklaracijom Jugoslavenskog kluba i s općim razvojem nacionalnog pokreta. Predstavnici hrvatske opozicije (dr Laganja, Spinčić, dr Pavelić, dr Lorković i Peršić) uputili su po drugi put u Švicarsku prof. dra F. Barcu da Jugoslavenskom odboru i srpskoj vladi prenese njihovo stanovište u odnosu na Krfsku deklaraciju. U njihovoj poruci dr A. Trumbiću, koja je izražavala poglede većine hrvatskih političkih prvaka na stvaranje zajedničke države govorilo se »da Hrvati s obzirom na svoje historijsko državno pravo žele bar u prvo vrijeme da vide očuvanu hrvatsku državu u toj zajedničkoj državi. Oni vele da se narodu stoljećima govorilo o njegovoj državi i državnom pravu, o njegovom ujedinjenju i nezavisnosti kao o narodnom idealu, pa im

izgleda i boje se da ne izvrše izdaju prema narodu, ako bi se hrvatstvo i Hrvatska odmah utopili u budućoj zajednici, ako narod ne bi vidio ostvaren svoj ideal. Stoga oni misle, da treba hrvatski narod da se ujedini, da treba hrvatska država da se stvari i da ona stupi u najtešnju realnu uniju sa Srbijom i Slovenijom. Ovo bi zadovoljilo narod u prvo vrijeme, a kasnije bi se mirno došlo i do potpunog državnog jedinstva.

Sjedinjenje »više država« ili »jednog naroda«

Taj očito razložit nacrt bio je veoma bliz stavovima što ih je zastupao i Supilo, ali dr Trumbić je smatrao da je sada osnovno zajednički rad na rušenju Monarhije, a da Krfcka deklaracija, ako se provede u decentralističkom, demokratskom duhu, osigurava ustavna prava, samoupravu i slobodan razvitak ujedinjenih južnoslavenskih naroda. Svoj stav, što ga je iznio dru Barcu, obrazložio je Trumbić poslije i u svom članku u *Bulletin Yougoslave* (od 1. studenog 1917.) u kome se izjašnjava za »jedinstven ustav« za cijelu državu, a »isključujuće ideju konfederacije«, po kojoj bi se nova država sklopila tako, da različiti dijelovi »pridu u njoj kao samostalne države«. To bi značilo »sjedinjanje više država«, koje bi imale pravo da uđu ili da ne uđu u zajedničku državu, a i da iz nje izadu kad budu htjele. Razlike su očito velike: predstavnici hrvatske opozicije u zemlji, pod dojmom raspoloženja hrvatskog naroda, teže osiguranju hrvatske državnosti u novoj državi, a Trumbić, pod utjecajem emigrantskih prilika i odnosa sa saveznicima, osobito sa srpskom vladom, misli da će više postići i za hrvatski i za sve južnoslavenske narode, ako se ne govori »o sjedinjanju više država nego o ujedinjavanju jednoga istog naroda u jednu jedinstvenu državu.

NIKOLO PAŠIĆ

heretike i otpadnike valja najstrože kazniti! Takve su se glasine proturale na sve moguće načine, a protiv »urote« propovijedalo se i s propovjedaonica. U drugim zemljama toga doba, gdje rimska crkva nije bila vladajuća, nove su naciolanlne crkve bile glavna uporista političkih pokreta, a upravo je to Hrvatskoj nedostajalo da bi pokret Zrinskoga stekao čvrste temelje u širokim narodnim slojevima. Stoga cijela »urota« i nosi biljež konspiracije nekolicine istaknutih, ali ipak samo nekolicine hrvatskih ljudi.

Poraz »urote« bio je tako neminovan, a smaknuće Petru i Krstino u Bečkom novom mjestu završni prizor tragedije. Ostala je slava i uspomena, nad kojom i dragi nam Šenoc plaće *Na Orlju gradu*:

*A sada? — Sada? Pitaj hrast taj stari,
Nad svodom pitaj kamenoga lava,
Oj gdje su vaši davni gospodari,
I ta hrvatska njina gdje je slava?
Da, pitaj, pitaj! — Kamen ti ne zbori.
Gdje? pitaj! — »Gdje? ti jeka odgovara!*

Pametni su ljudi toliko puta isticali da je »povijest učiteljica života«. Ako je to istina, bilo bi opravданo očekivati da su Hrvati nešto naučili od »Urote«, te kasnija pokoljenja odatle povukla neke zaključke: naime, »da ne prave iste greške! Bojimo se, međutim, da kasnija iskustva borbe za hrvatsku državnost ne potvrđuju čuvenu izreku, te premda uviđek ne završavaju smrću svojih protagonisti, ipak donose nove poraze.

Kada je ban Josip Jelačić »burne godine 1848.« dobio rat protiv Mađarske, njegova je faktička moć bila tolika da se mirno mogao proglašiti austrijskim carem. Međutim, on svoju snagu nije znao iskoristiti, i propustio je riješiti šansu za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja. Kada je shvatio da je to mogao, i da bi tako trebalo učiniti, više nije bio ban, i nije u Hrvatskoj više imao nikakve vlasti.

Na čelu svečanoga odbora za Spomen dvijestote obljetnice »Urote« g. 1871. u Zagrebu stajao je Eugen Kvaternik, i pri tom nije ni slutio da će sudbina Zrinskog uskoro stići i njega u borbi za hrvatsku samostalnost. Jer, kako jednom reče Starčević:

Austrija je vazda jedna te ista, ona niti se mijenjala, niti se mijenja. Ja vam kažem u ime povijesnice, da se despocije ne popravljaju, nego propagaju...«

U izmijenjenim okolnostima, Supilo i Radić bore se protiv austrijskog centralizma za slobodnu Hrvatsku jednako žestoko i uporno. No kad je taj centralizam u ratnom vihoru bio na umoru, na obzoru hrvatske politike pojavio se novi na čelu s Nikolom Pašićem. Boreći se za hrvatsku ravnnopravnost u novoj državi umrli su Supilo i Radić, kao i toliki prije njih za istu veliku stvar: hrvatsko mjesto pod suncem. Makar nisu uspjeli, učinili su mnogo za pobedu ideje hrvatske državnosti, ali su pri tom veoma često kročili stopama Zrinskog i Frankopana: tražeći saveznike nisu imali što ponuditi, jer nisu imali dovoljno snage »unutra«.

Najteži korak u povijesti nekog naroda koji od bespravnoga puka hoće da postane politički narod, jest osiguranje njegove državnosti, kako unutra tako i vani. Od otpora svakovrsnim pokušajima asimilacije do ustanovljenja političkoga subjekta međunarodnih odnosa, najteži je i zato *najopasniji* upravo taj posljednji korak k potpunoj suverenosti: da kao samostalan čimbenik uredi svoju zemlju kako njemu najbolje odgovara, i odnose s bližim i daljim susjedima u skladu sa svojim dugoročnim životnim interesima. Narod i država nisu vječne nego povijesne kategorije, ali samo onaj narod koji sam za sebe predstavlja nešto i odlučuje svojom sudbinom može postati siguran partner u međunarodnom ophođenju, te trasirati svoj vlastiti put čovječanstvu. Politička je suverenost zato prvi uvjet za gospodarsku i kulturnu, a ne obratno kako su to vjerovali svi naši utopisti do dana današnjega. U današnje doba hrvatski je narod na najboljem putu da postigne onaj uzvišeni cilj kojemu su oduvijek težili najbolji njegovi sinovi. Prilike u SFRJ, u Evropi i svijetu povoljnije su za to nego u doba Zrinskoga, a povijest — usprkos svemu — svakome dopušta da se u njoj pokaže kako najbolje zna umije li iskoristiti svoj trenutak. Teško onome tko ga propusti.

MISLI O NAMA

ZRINSKI I FRANKO- PANI

VJEKOSLAV
KLAIĆ:

»Od znamenitih porodica hrvatskih prvo mjesto zapada knezove Zrinske, a namah za njima Frankopane. Obje su porodice kroz šest stoljeća i više mnogo sudjelovale u političkom i kulturnom životu hrvatskoga naroda, te su više puta bitno doprinijele, da se je historija našega naroda razvijala baš onako, kako je zapisano, a ne drugačije. Tā članovi tih porodica u toliko su prigoda bili na čelu naroda i zemlje te su tada odredivali pravac svemu javnom životu...«

ANTE STARČEVIĆ:

Obitelji, koje učiniše Ferdinanda I kraljem Hrvatske, propadoše tako, da ni jedna od njih danas ne potiče. Zrinski i Frankopani podavljeni su, a sav njihov greh biaše, da biahu bogati i da ljubljaju svoju domovinu i njezinu slobodu... Imena sjajnih obitelji hrvatskih, imena Zrinski i Frankopan biahu promjenjena u Gnade i Krajberg ...

**HRVATSKI SABOR
28. STUDENOGA 1906:**

Bude Budisavljević i dr Elegović u ime odbora za prenos kosti Zrinskog i Frankopana u Zagreb predlažu da poseban odbor Sabora: 1. predloži zakonsku osnovu kojom se narodnim mučenicima za vječna vremena daje čast i zahtvalnost hrvatskoga naroda; 2. da se 30. travnja svake godišne proglaši blagdanom za sve škole u Hrvatskoj i Slavoniji i tim povodom protumači mladeži značenje blagdana u otačeničkom duhu; 3. da se svake godine iz zemaljskog proračuna doznači stanovita sveta, dok ne dosegne za dostajan spomenik Zrinskom i Frankopanu u Zagrebu.

**IZ GOVORA BUDA
BUDISAVLJEVIĆA**

... onaj najtragičniji list u povijesni hrvatskoga naroda, ali to je i najsjajnija stranica te povijesti... Zrinski i Frankopani su nosioci jedne velike ideje; za tu su ideju stojali i pali, plativši glavom od krvničkog mača bečkog...

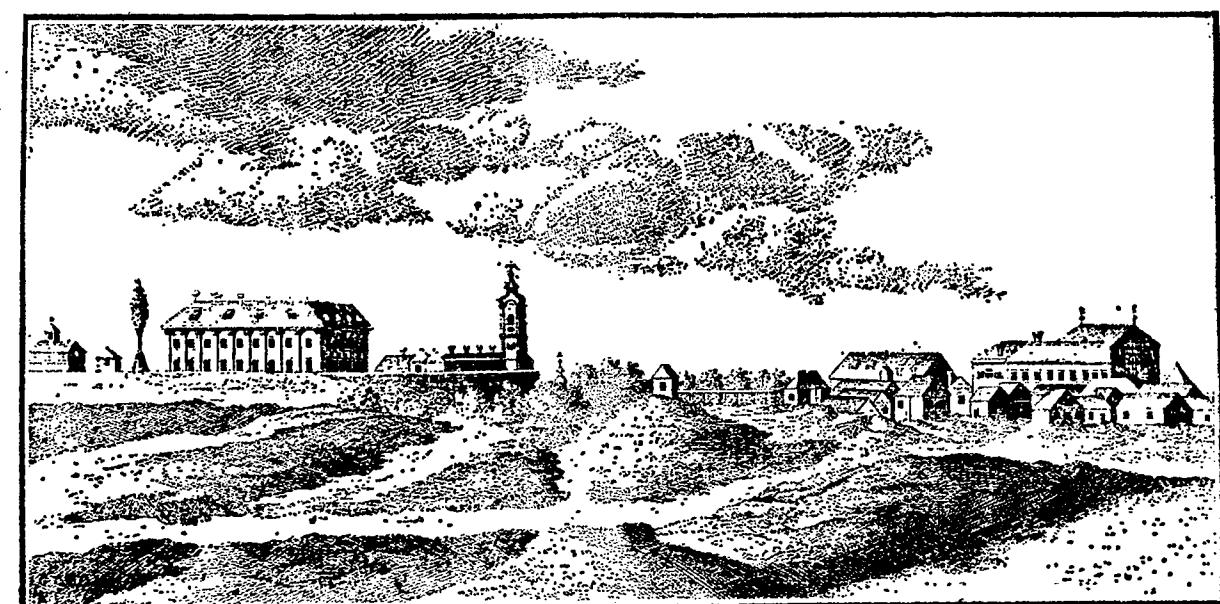
Proti hrvatskom ustavu, u njemačkoj zemlji, pred njemačkim sudom... osuđena su dva velika čovjeka na smrt... To je bila nagrada hrvatskomu narodu za to, što su njegovi sinovi odbijali bijesne navale Osmanlija, da ne poplave cijelu Evropu... Zato hrvatski sabor, predstavnik naroda, hoće da se oduži uspomeni velikih ljudi, koji su za veliku ideju krvlju platili...

Pretpovijest urote Zrinski- -Frankopan

U habsburškom carstvu također su bile djelatne one iste povijesne tendencije koje su u većini novovjekih europskih država napokon dovele do apsolutne monarhije, nasuprotni feudalnoj rascjepkanosti srednjevjekovnih europskih država i državica. Osebujnost toga procesa u Austrijskom carstvu pod Habsburgima bila je u tome što se ono sastojalo od više naroda i narodnosti od kojih su, npr. Hrvati, Česi i Madari imali jaku vlastitu državnu tradiciju, pa su Habsburgovi, kad su bili birani za njihove kraljeve, jamčili plemstvu tih naroda njihova stara ustavna prava, odnosno »staru prava njihovih kraljevstava«. Jačanje vlasti austrijskih careva, značilo je istodobno povredu ustavnih prava kraljevina koje su ih izabrale za svoje kraljeve i plemstva tih kraljevina, ali i jačanje hegemonije austrijskih Nijemaca nad nenjemačkim narodima carstva, sa svim kobnim posljedicama po njihove interese i sudbinu **kao naroda**. Turska osvajanja na tlu Hrvatske i Ugarske i stalna opasnost od Turaka i za sam njenjimački dio Austrije, imala je protuslovno djelovanje na tu stranu povijesnih zbivanja. Turska osvajanja i stalne turske provale na preostalo područje Hrvatske i Ugarske oslabile su moć hrvaskog i ugarskog plemstva, pa su to Habsburgovi iskoristavali za jačanje svoje moći i za postupno oslabljenje, odnosno za krenje **de facto** formalnog priznatog državnopravnog položaja Hrvatske i Ugarske. S druge strane, zbog toga što su Turci bili stalna prijetnja i za samu Austriju i za austrijske Nijemece, koji su bili etnička osnovica habsburške vladavine, Habsburgovi su ipak trebali i Hrvate i Madare, jer su ovi u stvari, braneci svoju domovinu, samim tim branili i Austriju. Zbog toga je povijest pretvaranja Austrijske carevine u apsolutističku monarhiju ispunjena himbenom politikom careva, koji su — kako im je već u kojem času odgovaralo — jednom sklapali mir s Turcima, da bi dobili slobodne ruke za ostvarenje svojih političkih ambicija u srednjoj ili u zapadnoj Evropi, odnosno da pritisak na nenjemačke narode carstva, ili su opet davaći svečana obećanja — a u osobito teškom položaju i stvarne ustupke — Hrvatima i Madarima, u pogledu njihova državnopravnog položaja i pružali im pomoć u borbi s Turcima. Habsburgovi su rješavali ovo protuslovje tako, da su u Hrvatsku i Ugarsku **sve** više i više slati vojsku s njemačkim zapovjednicima i općenito nametati Nijemcu na ključne vojničke položaje. Na turskim granicama preostalog dijela Hrvatske s Turskom postupno su najveći dio tzv. vojne krajine uzeli pod svoju izravnu kontrolu postavljanjem njenjemačkih zapovjednika, tako da je pod stvarnom vlašću hrvatskog bana i Sabora ostao još samo malo dio Hrvatske. Hrvatsko i ugarsko plemstvo, slično kao i češko plemstvo, pružalo je otpor i, braneci svoja prava i privilegije, ono je ujedno branili i slobodu svojeg naroda u odnosu na Nijemce (kao i u odnosu na turske osvajajuće). U toj borbi, i Hrvati i Madari također su dolazili u položaj da i sami upotrijebi ista sredstva otpora protiv austrijskih Nijemaca i njihova careva — tj. da iskoriste tursku opasnost, ili rivalstvo drugih europskih vladara s Habsburgovcima kako bi se lakše oduprli gaženju svojih prava.

Nakon mnogobrojnih himbenih obećanja i svečanih prisega Habsburgovca da će poštivati prava Hrvatske, nakon što je hrvatski narod i plemstvo protro morske krvi u obrani carstva od Turaka, i u mnogo navrata zakonitim putem tražio samo to da car poštije ustav na koji se zakleo, nije preostalo drugo nego pokušati oduprijeti se silom. S obzirom na njihovu dotadašnju povijesnu ulogu, i na njihovu moć i utjecaj to su mogli pokušati samo Zrinski i Frankopan.

Dragutin Šćukanec

Zrinsko-frankopanska istorija, koliko god po svojim protagonistima i posljedicama za daljnju sudbinu Hrvatske zauzima posebno mjesto, samo je jedno od poglavila u vječnoj borbi hrvatskog naroda protiv tudinskog centralizma i hegemonije, a za pravo da se organizira i razvija u vlastitoj državi.

U toj borbi upravo ova dva roda — i Šubić-Zrinski i Krčki knezovi, prozvani kasnije Frankopani — u duljem povijesnom razdoblju dali su primjere nesalomljiva otpora, a istorija njihovih posljednjih predstavnika samo je logični i slavni finale u dugotrajnoj drami njihova postojanja na ovoj razmudi svjetova, imperija i civilizacija.

Punih šest stotina godina, koliko god povijesna vrela dopuštaju da pratimo njihovu povijest, Zrinski i Frankopani bili su najuže povezani s historijom hrvatske države i njenim neprekinitim kontinuitetom, koji su branili ne samo svojim izvanrednim sposobnostima, nego i životom. U toj dugoj povijesti čudna sudbina povezuje rod Šubića i rod Frankopana. Javljuju se na historijskoj pozornici gotovo u isto doba, u presudnim časovima nastupaju zajednički, a tri između najznačajnijih Šubića uzimaju žene iz porodice Frankopana. Frankopani stope uz samu kolijevku nove obitelji Zrinskih, a oni stoje uz nju i na stratištu, gdje dolazi do zajedničke propasti obaju rođaca.

Krčke knezove i Šubiće povezuje i njihov odnos prema moru, njihova uporna volja održati se na Jadranu, s kojeg ih potiskuje s jedne strane Venecija, a s druge strane centralistička vlast tudinskog kraljeva. U toj borbi njihovi posjedi na moru sve se više sužuju, dok nisu na početku novog vijeka bili svedeni na sam Vinodol, na čiju obalu tada dolaze Zrinski, nakon što su bili suzbijeni na obalama južne Hrvatske.

Čuvari hrvatstva na moru

Pleme Šubića bilo je vjerojatno jedno od onih plemena, koja su predstavljala politički narod Hrvata od samog doseljenja na jug. Pleme se bilo smjestilo u predjelu između Vranskog jezera, rijeke Krke i njezina slapa Skradinskog buka. Tu se oko grada Bribira, nekadašnje rimske Varvarije, obrazovala bribirska župa nadomak latinsko-bizantskom Zadru. Kao u svih hrvatskih plemena, tako je i u plemenu Šubića postojala obitelj ili zadruga, iz koje je pleme isključivo biralo sebe starješine ili župane za čitavu Bribirsku župu. Ta obitelj imala je sjedište u gradu Bribiru.

Prvi poznati župan bribirski bio je Budić za kralja Petra Krešimira. Zatim se još u dokumentima spominju, za vrijeme narodnih vladara, župani Strezinja i Mrmonja. Mrmonja je u ime svog plemena Šubića, zajedno s ostalim jedanaest plemenskih glavarima, ugovorio s madžarskim kraljem Kolomanom glasovita Pacta conventa, na temelju kojih je dinastrija Arpadovaca došla na hrvatsko prijestolje.

Zupan Bogdanac smatra se za rodonačelnika kasnijih Bribirskih knezova, jer se tek od njega može pratiti njihovo rodoslovno stablo. Njegov je unuk Grgur već feudalni knez. To se zabilo nakon sloma bizantske vlasti u Hrvatskoj, upravo u isto vrijeme kada je Bela II nagradio i Bartola Krčkog Modruškom županijom godine 1193. Grgur je postao i knez grada Splita. Onda će Bribirci biti stotinu godina naizmjenično knezovi primorskog grada Splita, Trogira, Šibenika, Nina, a neko vrijeme i Zadra. Na taj način Šubići su ostvarili jedan od osnovnih zadataka srednjovjekovne hrvatske politike: ujedinjeni dalmatinske gradove s pozadinom i tako se afirmirati na moru.

U toj politici Bribirski su se knezovi ubrzano sukobili ne samo s Mlečanima, već i s ugarsko-hrvatskim kraljevima. Već Bela IV., nakon što se oporavio od tatarske provale, uspio je skršiti za neko vrijeme vlast Šubića u dalmatinskim gradovima i postaviti tu svoje banove za knezove. No s nekim drugim hrvatskim plemićima postupio je još daleko gore, jer im je oduzeo njihove posjede u primorju i preselio ih daleko u unutrašnjost. To što počinje Bela IV., nastavit će se kasnije tijekom stoljeća. Uvijek ista težnja tudinskih vladara — koja će doći do osobito drastičnog izražaja za Ludovika Anžuvinškog, Matije Korvina i Leopolda Habsburškog — da potisnu hrvatske velikaše s mora i da izravno zavladaju jadranskom obalom.

Oko te osvine okreće se zapravo cijela hrvatska povijest. U njoj se očituje, kao i u svakoj historiji, dijalektika suprotnosti i paradoksa. Naime, očito je parodoksalna situacija, u koju dolaze Hrvati kada u borbi s Venecijom za posjed istočne obale Jadranu traže zaštitu u Arpadovaca, dovode Anžuvincu i druge na svoje prijestolje, da bi ih zatim ti isti vladari potiskivali s primorja. Ali je paradoks i u činjenici što tudinski vladari, zeleći izravno zavladati primorjem, gube i sami more i primorje, jer onemogućivši hrvatske radove, oni su onemogućili i obranu od Mlečana, koji su neprestano posezali za našom obalom. Ili, kao što je rekao Klaić, da se baš u vrijeme Bribirskih knezova »jasno dokazalo, da je jedino jaka Hrvatska kada obraniti dalmatinske gradove, da je ne poplavi bujica susjedne Italije«. Međutim, koncem XIII. stoljeća, za posljednjih slabih Arpadovaca, kada su počele borbe za prijestolje, Šubići se opet učvršćuju u dalmatinskim gradovima. Još za života kneza Stjepka, koji se morao nekada pokoriti Beli IV., njegovi snažni sinovi, Pavao, Mladen i Juraj, dolaze na vlast u primorskim komunama. S tim je naraštajem rod Šubića dosegao zenit, koji u natoč svojoj dugoj i slavnoj povijesti više nije premašio.

M. Berenar Francipani
Graf Berengar
Sam

Pavao Šubić ban hrvatski i gospodin Bosne

Ban Pavao, kao starješina Šubića, bio je dovoljno jak da proveđe u djelu prirodnu hrvatsku politiku, a ta je bila odbijanje Mlečana od obale i sprečavanje Madžara da se miješaju u unutrašnje prilike. Maritimna politika Bribiraca dolazi osobito do izražaja u pristajanju uz Anžuvince. Napuljska dinastija trebala je povezati jugozapadnu i sjeveroistočnu obalu Jadranu i tako isključiti dominaciju Mlečana. Time što su doveli Karla Roberta na hrvatsko-ugarsko prijestolje 1300. godine moć Bribirskih knezova silno je porasla. Pavao I., koji je ban hrvatski i gospodin Bosne, proširuje svoju vlast i dalje uz obalu, a njegova sila kulminira u borbi za Zadar 1312. U tom najodsudnijem času, kada se uhvatio u otvoreni koštač s Venecijom, ban Pavao je umro.

Njegov sin Mladen II nije bio dorastao borbi koja se vodila na tri fronte: protiv strašne pomorske sile Mletačke, protiv upornog centralizma kralja Anžuvinca i protiv domaće nesloge hrvatskih velikasa. Priklijesten s triju strana, on je odlučio popustiti pred Mlečanima. Stoga je kapitulirao pred Zadrom, za koji kralj nije učinio ništa da ga spasi, i primio mletačko počasno građanstvo. U tome su se opet knezovi Bribirski izjednačili s Krčkim knezovima.

Od tog doba datiraju prijateljske veze Šubića s Venecijom, koje će doduše kasnije zamrijeti, da bi se za posljednjih Zrinskih opet probudile, tako da je ban Petar Zrinski čak obnovio mletačko građanstvo, podijeljeno njegovu davnom pretku. No, Šubići su prijateljstvom s Mlečanima zapali u neprirodan položaj, jer su bili istodobno i knezovi dalmatinskih gradova i gradani Venecije, koja je išla jedino za tim da ih istisne iz tih gradova. U tome je i uspjela, pa su se dalmatinski gradovi jedan za drugim odmetnuli od Šubića. Kada su se i hrvatski velikaši digli protiv Mladena, njegova je sudbina bila odlučena. Kralj je to jedva dočekao, te ga je zatočio u Ugarskoj, gdje i umro, dok se obitelj stala naglo rušiti.

Ovo drugo, mogli bismo reći veliko, razdoblje Bribirskih završilo se, kada je u zamjenu za važni grad Ostrovicu nasuprot Zadra kralj Ludovik darovao Jurju Šubiću 1347. grad Zrinj u tadašnjoj Slavoniji. Time je kralj, kojeg zovu »Veliki«, učinio isto ono što će kasnije Habsburzi užalud pokušavati nasuprot Zrinskih, nudeći im za vinodolske luke imanja u Madžarskoj.

Bribirski knezovi započeli su nov život u novoj postojbini Zrinju kraj Une pod imenom Zrinski. Od Jurja, prvog Zrinskoga, do Nikole III., koji je na

VLADIMIR KOŠČAK

Zrinski Frank u hrv povi

cetinskom saboru 1527. sudjelovao u izboru Ferdinanda Habsburškog za hrvatskog kralja, u relativnom zatišju Zrinja izredalo se pet naraštaja obitelji Šubića. Potisnuta iz dalmatinskog primorja, iz te matice hrvatskih zemalja, porodica kao da se spremala za nove zadatke, koji će se pred nju postaviti pravalom Turaka i u ulaskom Hrvatske u srednjoeuropski habsburški sklop.

Slavno doba Zrinskih

Sa sinom Nikole III.; koji se također zvao Nikola, a poznat je u povijesti kao »Sigetski«, počinje četvrti i posljednje razdoblje porodice Šubića. To je doba ponovne veličine, u kojem je porodica u četiri generacije dala četiri hrvatska bana i nekoliko izvanredno značajnih ličnosti. Kao što je Pavao I. bio naj sposobniji među Bribircima, tako je Nikola IV. najistaknutiji među Zrinskim, ne samo zbog javnog djelovanja, u prvom redu obrane Sigeta, već i po tome što je za svoju obitelj stekao nova prostrana imanja, između ostalih i Medimurje, i tako joj dao gospodarsku bazu bez koje bi njezina policijska uloga bila nezamisliva. Stara je, naime, baština oko Bribira i Zrinja uslijed turskih osvajanja, odnosno opasnosti, bila izgubljena.

S Nikolom Sigetskim počinje sve tješnje oslanjanje Zrinskih na Madžarsku i njihove simpatije za protestantizam, ali i nesuglasice s Bećom, koji već i njega počinje sum-

ki copani antskoj jesti

njičiti, da želi pomoći Turaku nezavisno upravljati Hrvatskom. Međutim, s Nikolom Šubićem-Zrinskim su nakon više od dva stoljeća ponovno izbili na jadransku obalu, jer se on oženio s Katarinom Frankopan, koja je Zrinskima donijela u miraz, odnosno u naslijedstvo, gotovo čitav Vinodol i Gorski kotar.

Frankopani su u to vrijeme već imali iza sebe najveći dio svoje burne i slavne povijesti, koju su počeli kao kneževi otoka Krka i vazali Venecije u XII stoljeću.

Posjedući do kraja XIII. stoljeća, osim Krka još i Vinodol i Senj i kontrolirajući tako čitavo Kvarnerovo primorje, Frankopani su znali prkositi i samim Mlečanima. Kako su stjecali sve više posjeda na kopnu i stali se ubrajati među najmoćnije velikaše Hrvatske, sve su više zanemarivali dužnosti prema Veneciji, da bi se pod Ludovikom Anžuvinskim okrenuli izravno protiv nje. U XV. stoljeću, u doba najsilnijeg Frankopana, bana Nikole, kada se bije bitka između cara Sigismunda i hrvatsko-napljske stranke, i kada Venecija čeka svoj čas da za stoljeće ugrabi Dalmaciju, njezini odnosi prema Frankopanima, koje i dalje ipak smatra svojim gradanima, vrlo su rezervirani, a na mahove i neprijateljski. Slična je situacija i za vrijeme protumletačke Cambrayske lige na početku XVI. stoljeća, kada idući veliki Frankopan, knez Bernardin, stoji na strani carevoj, a i njegov sin Krsto takoder ratuje protiv Mlečana.

Ali u to vrijeme Venecija je bila neosporni gospodar Jadranu, a Frankopanima je već 1480. oduzela Krk. Frankopanima je doduše ostala vinodolska obala, ali njihove je mornarice nestalo s Kvarnerom i s historijske scene. No, kada su se, poslije pada

Petar Zrinski

Klisa u turske ruke, na sjevernom primorju pojavili uskoci, utočište im je pružio i frankopanski Vinodol. Otada će uskoci biti usko povezani s dalnjom historijom porodice, koja je znala i djelatno sudjelovati u razvoju nove pomorske sile, o kojoj su svi europski dvorovi stali voditi računa.

Na taj način na Kvarnerskom primorju u to doba, kada se Hrvatska steže na najuži opseg i kada ulazi u najkritičnije razdoblje svoje povijesti s obzirom na tursku ekspanziju s istoka i njemački pritisak sa sjevera, banskoj Hrvatskoj ostaje jedino Vinodol. Dalmatinski gradovi su svim otocima već su više od jednog stoljeća bili u vlasti Mlečana. Turci su bili zaposjeli preostalu obalu sve do Karlobaga. Rijeka i Istarsko primorje bili su već davno izravno pod Habsburzima, a sličnu sudbinu je slijedio i Senj sa svojim primorjem, uključen u Vojnu krajinu.

Vinodol je, dakle, imao ponjeti svu težinu posljednjeg dijela slobodne obale ne samo Hrvatske, nego i Ugarske. Frankopani su bili već preslabi da njime upravljaju. Za to je trebala jača ruka, a takvu su u Hrvatskoj imali još samo Zrinski. Stoga nije slučajno što oni baš tada dolaze u Vinodol, da zagospodare tim posljednjim hrvatskim vratima u svijet. Nakon mnogih ugovora o naslijedstvu i parnicu Frankopani su ipak 1580. uspijeli vratiti najjužniji dio Vinodola s gradom i lukom Novi.

U to je vrijeme, od devet frankopanskih loza, koje su osnovali sinovi bana Nikole IV. sredinom XV. stoljeća, izumrla osam, tako da je preostala još jedino tržačka grana, čiji se predstavnik Gašpar Frankopan i nagodio sa Zrinskima. Gašpar je imao tri sina: Jurja, Nikolu i Vuka. Najznačajniji među njima bio je Nikola, hrvatski ban, koji je neko vrijeme zauzimao i položaj velikog kapetana Senja, a zatim je živo sudjelovao u uskočkom ratu. Poznate su i osobito zanimljive njegove veze s Dubrovačkom republikom.

Veze s Dubrovačkom republikom

Treba, međutim, dodati nekoliko riječi i o vezama Zrinskikh s Dubrovnikom, jer su oni, kao i Frankopani, visoko cijenili taj u mnogom pogledu jedinstveni grad. Iako će tek Petar Zrinski stupiti u tjesnije odnose s Dubrovnikom ipak su poznate i ranije veze između Zrinskikh i jadranske republike. Tako je već Nikola Sigetski pomagao vlasteline braču Bučinčiću, predstavnike protuturske stranke u Dubrovniku. Poznato je isto tako da je zamašnu knjigu »Raj dušek«, koju je Nikola Dešić, svećenik u službi Zrinskikh, tiskao 1560. u Padovi, uz novčanu pomoć Katarine Frankopan, žene Nikole Sigetskog, sedam godina kasnije Dubrovčanin Marin Nikolin prepisao bosancicom, približivši Dežicev jezik du-

brovačkom govoru, i tako posvjedočio jedinstvo hrvatske književnosti na području svih hrvatskih dijalekata.

Sačuvano je i vrlo zanimljivo svjedočanstvo o vezama Nikole Sigetskog, Jurja i Nikole, s dubrovačkim pjesnikom Dominikom Zlatarićem. Dominikov brat Miho, naime, služio je kao časnik u vojski Jurja Zrinskog, a sam Dominik, kada je boravio u sjevernoj Hrvatskoj, bio je ljubazno primljen od hrvatskog velikaša. Da se na neki način oduži, Zlatarić je svoju knjigu prijevoda i pjesama, tiskanu u Veneciji 1597. posvetio »Prisvjetlomu i prijzrnomu Gospodinu, Gospodinu Đurdu knezu Zrinskemu.« U opširnoj posveti pjesnik se nuda da će Zrinskom »bit ugodno prigledat kad godi spjevanja od vrijeđnjih Latina i Grka, koji vam u vaš hrvatski jezik govore«. Juraj mu je odgovorio 1602. iz Čakovca zahvalivši na knjizi, ali i na prijemu, koji je kod Zlatarića naišao njegov pouzdanik Šubić-Peranski u Dubrovniku.

Sve je to dokaz da su Zrinski i Frankopani poznavali kulturna zarišta na našoj obali, i da su, odgajani u njihovoj bogatoj tradiciji, i sami jačali i razvijali veze između hrvatskog sjevera i juga.

Nakon što je 1626. umro Juraj Zrinski, hrvatski ban i zapovjednik hrvatskih odreda u tridesetogodišnjem ratu, po općem uvjerenju otrovan na log austrijskog vojskovođe Wallensteina, od čitava roda preostali su još samo njegovi maloljetni sinovi Nikola i Petar. Odmah nakon što su se braća oslobođili tutora, upali su u parnicu s tržačkim Frankopanima, Vukom i Nikolom, koji nisu prestali potraživati nekadašnja obiteljska dobra. Međutim, kada se Petar Zrinski godine 1641. oženio Vukovom kćerkom Anom Katarinom, spor se izglađio. Stanovito vrijeme braća Zrinski zajednički su posjedovali prostrana imanja, ali je kod konačne diobe Vinodol pripao Petru, a Medimurje Nikoli, da spomenemo samo glavne posjede.

Rodeni na početku tridesetogodišnjeg rata, Nikola i Petar su u njemu sudjelovali, duduše pri kraju, ali s velikim uspjehom. Tu su se imali prilike upoznati s austrijskim dvorom i tendencijama, koje su u vladajućim krugovima stale prevladavati. Gubitak prevlasti u zapadnoj Europi i u Njemačkom carstvu Austrija je pregnula nadoknadići čvršćom organizacijom i centralizacijom podunavskog prostora. U Hrvatskoj je to provodila uglavnom preko Kraljine, ali i pritiskom na civilnu Hrvatsku. Isti je slučaj bio i u Madžarskoj, pa je to doba tjesne hrvatsko-madžarske suradnje, koja ide tako daleko, da se Nikola, iako se osjećao Hrvatom i bio do smrti hrvatski ban, broji među prve ličnosti madžarske književnosti. Njegov ep o opsadi Sigeta preveo je brat mu Petar na hrvatski i objavio pod naslovom »Adrianskog mora sirena«.

S Mađarima protiv Austrije

Međutim, kada je Austrija, unatoč velikim pobedama, kojima su mnogo pridonijeli i Zrinski, sklopila s Turcima sramotni Varšavski mir, hrvatskom i madžarskom plemstvu, a to je tada bio politički narod, postalo je jasno, da ih bečki centralizam hoće podjarmiti i pod cijenu nagodbe sa stoljetnim neprijateljem. Tako se počela kovati urota protiv kralja Leopolda, habsburškog dvora i njihove represivne državne maštine, a s oslonom na Francusku Luju XIV.

Nesreća je htjela da je prirodni voda urote, intelektualni i smioni Nikola Zrinski, zaglavio od nastrijeđena vepru u Kuršanečkom lugu kraj Čakovca godine 1664., a ubrzo zatim umro je i madžarski palatin Wesselényi, glavni stup urote u Madžarskoj. Kada je francuski kralj zavjerenicima okrenuo leđa, jer se nagodio s Austrijom, a poljski se kralj oženio s Leopoldovom sestrom, Petar Zrinski obratio se za pomoć Turcima, s kojima su već i prije madžarski urotnici pokušavali uspostaviti kontakt. Petar je, naime, znao, da će ga Beč, ako opet dode do rata s Turском, jednostavno žrtvovati. Stoga je razumljivo da je došao na misao, da će bolje biti ako se sam nagodi s Turcima, nego da se dade uništititi. Međutim habsburška dominacija Podunavljem bivala je nesavladiva, tako da će Vitezović jednu generaciju kasnije ne samo slaviti vlast Leopolda I. već će ga htjeti angažirati za još šire ciljeve nego što su bili oni zbog kojih je Zrinski umro u Beču.

Epilog urote

Zrinsko-frankopanska urota bila je naravna posljedica suprotnih interesa dviju rastućih snaga i posljednji čin u drami, koja se počela odvijati sa samim ponovnim dolaskom Šubića-Zrinskikh na Jadran. Beču je urota došla u dobar čas, jer mu je pružila priliku da konačno zaposjedne i posljednji dio slobodne hrvatske obale.

Nakon epiloga u Bečkom Novom Mjestu, gdje je odsječena glava hrvatskom banu Petru Zrinskom i njegovom šurjaku knezu Franju Krstu Frankopanu, njihova golema imanja su konfiscirana, a imetak razgrabiljen. Ali povijesnu ulogu ovih velikana shvatili su već i mnogi tadašnji hrvatski književnici i posvećivali im svoja djela. Tako Glavinčić, Kanavelić, Lucius, Ćikulin, Ratkaj, Vitezović. Osobitim simpatijama za Petra Zrinskog i njegov rod odlikuje se Minčetićevi djelo »Trublja slovinska«.

U prošlosti stoljeću uspomena na tragican kraj Petra Zrinskog i Frana Krsta Frankopana pretvorila se u pravi zrinski-frankopanski kult. Taj kult je hrvatski narod krijeo, da ustraje u borbi protiv strane hegemonije, za svoju punu nezavisnost i slobodu.

14 književnost

HRVATSKI JEZIK Zrinjski ili Zrinski?

U pisanju prezimena obitelji kojoj je pripadao autor »Adrijanskog mora sirene« još se i danas kolabamo. Dok pravopisni priručnici zahtijevaju da se piše **Zrinjski** (pa tako nalazimo i u desetom izdanju Boranićeva Pravopisa od god. 1951), u djelima koja se napajaju izvornim tekstovima iz 17. i ranijih stoljeća preteže grafija **Zrinski**. Tako dosljedno piše i Tomo Matić izdajući Petrove stihove u 32. knjizi Starih pisaca hrvatskih, gdje daje i fotokopiju jedne strane iz bečkoga rukopisa »Opseđe« na kojoj je zapisan lik **Zrinski**.

Želimo li između dviju mogućnosti odabrati pravu, jedan će od putovati biti da u suvremenom književnom jeziku pokušamo naći neke analogije. Ako se prema **Senj** izvodi senjski, prema **Sinj** — sinjski i prema **Slunj** — slunjski, čini se da se od toponima **Zrinj** može izvesti samo **Zrinjski**. To bi značilo da su pravopisci dobro postupili.

Ali u »Rječniku hrvatskoga jezika« F. Ivecovića i I. Broza (svezak II, Zagreb 1901) nalazimo: »Zrin, Zrinja, m. zidine od staroga grada u Hrv. tako govori onamo narod. i adj. prema nom. Zrin govori Zrinjski.« Otvrdnjivanje završnoga nepčanog suglasnika u nom. jedn. **Zrin** možemo dovesti u vezi s glasovnom promjenom koja se provodi i u nekim današnjim govorima (**konj** — **kojn**), i to ponajviše na kraju riječi, a poznaje ju i Fran Krsto Frankopan (**sajn** i — analogno — **u sajni**, ali **sanjati**). U riječi **Zrin** suglasnik se j nakon premetanja sažeо sa samoglasnikom i.

Pri svom opredjeljivanju za jednu od mogućnosti **Zrinjski/Zrinski** valjat će da se prisjetimo kako postupamo s drugim prezimenima neštokavskoga porijekla. Izuzev poštovljivanje kajkavskoga -ic u -ic (Pergošić, Habdelić i dr.), u pisanju kajkavskih prezimena nastojimo ostati vjerni njihovu izvornom obliku pa bilježimo nemotijenjeno **Belostenec**, **Milovec** i sl. Također mislimo da smo u pravu kada prezime poznatog hrvatskoga komediografa 18. stoljeća Tituša **Brezovačkog** prenosimo onako kao što ga je sâm pisao, ne sumnjujući pri tom je li tu ili nije samoglasnik a s gledišta kajkavskoga narječja opravдан. Ni rođenog čakavca **Pelegriovića** nitko i ne pomišlja (po nekoj mogućoj hiper-korektnosti) preprijevati u **Peregrinovića**. Dosljedno tome, u dvojbi **Zrinjski/Zrinski** morali bismo se odlučiti za ono kako su izgovarali i pisali sami oni koji su to prezime nosili.

U izvornoj grafiji **Zrinski** ne smijemo naprečac vidjeti čvrst dokaz prema kojem bismo se mogli lako opredjeliti. To pogotovo kada imamo na umu pisce sjeverne Hrvatske koji su pisali neuredenom latinsicom u kojoj su se za neke glasove primjenjivala dvografemska rješenja. Palatalni suglasnik n (nj) pišu oni npr. ny ili ni. Zato bi se moglo pomisliti da je i autor »Sirene« izbjegavao pisati **Zrinjski** i, pogotovo, **Zrinjski** bojeći se da bi u tome neupućeni mogli pročitati i palatalan suglasnik nj, ali u vezu suglasnik-samoglasnik ni. Može se stoga pomišljati da grafija **Zrinski** ipak upućuje na ostvaraj **Zrinjski**.

Našu će sumnju potpuno raspršiti primjer iz književnog djela pisanoj južnim tipom naše stare latiničke grafije u kojem se (po talijanskom uzoru) suglasnik nj bilježi znakovima gn. U »Vazetu Sigeeta grada« (Mleci 1584) Brne Kranarutić ima mogućnost da ispred suglasničke skupine u suffiksnom -ski napiše i nepalatalan i palatalan suglasnik, pa pored **poganski** (pogansche) bilježi konjski (chognsche). Temeljnu riječ od koje se izvodi razmatrano prezime daje Kranarutić s palatalnim suglasnikom: »gospodin od Zrinja« (zrina), ali svoje djelo posvećuje »prisvitlom i užvišenomu gospodinu Jurju Zrinskomu« (Zrinschomu) i tako na više mjesta u »Vazetu«. Kranarutić je, dakle, postupao kao nepristran svjedok: nije ga zanimala idealna pravilnost do koje bi se moglo doći etimologiziranjem, nego stvaran izgovor. A da je u tome mogao pogriješiti, teško je i pomisliti. Kako bi se, naime, odvažio izopaciti prezime onoga kojemu se obraćao kao »momu gospodinu« i kojem posvećuje svoje djelo?

Iz svega što je rečeno može se zaključiti da valja pisati **Zrinjski**, a ne **Zrinski**. Pri tom ipak ne treba ići predaleko pa zahtijevati da se nepalatalno n nade i u svim riječima istoga porijekla. Polazili mi od nominativa **Zrin** ili **Zrinj**, suffiksom -janin sva-kako ćemo izvesti **Zrinjanin**, a to će biti dovoljno uporište da sačuvamo uvriježene tvorbe kao što je **Zrinjevac**. Napokon, razumije se da se **Zrinjada** nikako ne smije pretvarati u **Zrinjiju** jer se tu palatalnom nj opire susjedstvo suglasnika j i dva-ju samoglasnika i.

Josip Vončina

Srećko Diana

Balada za bašćinu

Ružo kamenova, sveta ruža tla
opiremo se zlu neprijatelja,
mnoštu stranaca, ne nadjačani.
Ni u vrijeme kuge, rata i gladi
nismo ovo tlo napuštali. I onda
u obilju krvi, u bijeloj
isposničkoj odjeći, koracali smo
po putima trnja. Sada smo
orači, graditelji, krotka čeljad
hrvatska.

Sjećanje na nekog mandarina

U vrt nas je poveo i reče nam:
ispod ovih razgranatih krošnji
čudnih stabala, ovdje vlada
apsolutna tišina, ne zakon
sile. S ove strane osmotrite
pažljivo izlazak sunca, vječni
trenutak istine. Sve preostalo i
razum treba da dokuči, jer i
dječije igračke su svojstva
našeg razlomljenog svijeta.

Maslina

Iz Grčke su te donijeli kroz
Otranska vrata u zvucima
okarine, šutljivu, u prometejskoj
vatri, nevinu u krajnju vrlet.
U mnoštu riječi, u suhom kruhu
praotaca, posve drugim dahom
nego što je turistička razglednica.

Čedomil Veljačić

USNULI HINDUS

Je li zaspao ili je uspio
prije nesvjestice da se pruži
poprijeko na pločnik
— teško bi i sam znao reći —
ili je usnuo svoj posljednji san?

Poprijeko iznad glave leži mu bačen
dugi bambusov štap.
Trbuš mu je udubljen, gol, nepokretan.
Svima nam to upada u oči
dok ga obilazimo;
ali i psi ovdje spavaju tako
ispruženi i posve nepomični.

Sasvim je blizu park
s gustom mekanom travom,
s klupama uz vodu,
s parovima većinom šutljivim
kao i svuda u rano predvečerje.
Samo su ovdje većinom žene
skrstile noge na klupi
i tako stvorile razmak bliskog promatranja u
tami.

Življe su i gušće grupe staraca uz jezero
— ali on nije dospio do tamo.

Kalikata, 29. 8. 1963.

INDIJSKO LJETO

Počinje ljeto.
Opada lišće,
pucketa od žege
na nanosima uz put
kad vjetar padne.
Posve je tiho.
Uvijek se prvo javlja sumnja
da nije zmija pod lišćem
što se raspada i tinja.

Na vrhu ogoljelih grana
cvijeće je snažno
u boji i mirisu.
Navečer procvjeta
po jedan bijeli lopoč,
ujutro pocrveni,
slijedeće noći
opet je samo jedan pupoljak
nad vodom.
Kraljica noći
i toliko drugog sitnog noćnog cvijeća
slijeva se u lahor.

Noći nisu nikad tako opojne
kao u rano ljeto.

Adyar, 16. 3. 1965.

Stjepan Čuić

Kruh

Nakon temeljitog zauzeća grada vlast je promijenila zakone, zapravo donijela je posve nove, i to za sve u gradu, za vrtove, trgovine, ceste i mostove, za crkvu i džamiju, a i za moguće dogadaje koje vlast imaće na umu. Stari joj zakoni poslužiše samo zato da, ugledajući se na njih, nove sačini posve suprotnim, tako da, kad sve bijaše zgotovljeno, snaga sa starih zakona spade i prelazi se u nove. Glavni zakonočinitelj držao je golemu debelu knjigu punu zakona i objašnjavao pomoćnicima njihovu provedbu tvrdeći kako se i najteža vremena mogu slomiti ako su zakoni mudri. Posebnu brigu u svojima zakonima, dakako, posvetiše ljudima — jedan je čak zagovarao popisivanje imena — ali se glavni zakonočinitelj usprotivio, tvrdeći da ljudi umiru, a zakoni su vječni. No, i bez tih detalja mreža zakona bijaše gusta i pravo je čudo kako su ih sačinitelji, namjesnici koji su ih objašnjavali a i neki građani, znali na pamet. Uopće nisu zavirivali u knjige, sroćene u dugim nizovima, pažljivo i bez greške, podijeljene u poglavlja. Kad bi tumačili zakone, zakonočinitelji su najprije objašnjavali vlast, tvrdeći da je posve nova i drugačija od svih koje su ranije prolazile gradom i da stoga mora imati i drugačije, nove i nadasve budne zakone. Govorili su i to da je u zakonima sve što je potanko, da su ih ispisali pravedni i mudri ljudi i da se nikad više neće mijenjati. Posebno su uvjeravali građane da i ne pokušavaju bježati od zakona, jer ako netko i umakne jednom, zapast će i zapetljati se u drugi, tvrdi zakon. Da ne bi bilo zabune, krivog razumijevanja i tumačenja, dali su građanima sve zakone da ih prouče, čak su im u tome pomagali, tumačili su ih na zborovima gdje su dolazili svi, pa čak i oni koji su već prvog dana odano rekli da se sa svime slažu što nova vlast donese i da ih dalje ne pitaju. Zborove zaključile objavom da su tek sada zakoni gotovi, da svi stari propadaju, kao i sve ono što je u njima bilo i što su štitili. Znatiželjnici su ulagali velike napore da otkriju nešto što su zakoni zaobiliši ili krivo zabilježili, ali im to nije polazilo za rukom. Jedini koji zakone uopće nije čitao niti je slušao vatrema tumačenja predstavnika vlasti, bio je gradski pekar Vid Dilber. On je, kao da se ništa nije dogodilo, i dalje, dugo u noć, mjesio tjesto i kalupio različite mjere kruha. Noć bi mu izmicala iz pekare, izvlačila se kroz brašnjave prozore, pretvarajući se u zimno jutro, kad bi pristigli prvi kupci, mahom skitnice i beskućnici koji su u dogadjajima u gradu znali doista malo i, prestrašeni i izmučeni, uopće nisu govorili. Danju, dok su predstavnici vlasti zagovarali, a prizvukom prijetnje, strogo pridržavanje zakona; hodali su gradom i mahali knjigama, Vid je odlazio na spavanje, u kuću izvan grada; i najjači, bi se glasovi dotle rasplinili i osuli. A građani, da bi očitovali svoju privrženost vlasti, hodali su gradom i na očigled njezinih predstavnika i stražara, čitali zakone, neki i na glas, osobito Abdulah Pehlivanić, koji imaše orljav i smiješan glas pa se činilo da zakone ne uči ispravno, što više da su u njegovim ustima krivi i smiješni. Abdulah toga bijaše svjestan pa je glas dizao, gotovo galamio, sve dotle dok ga jedan nije ozbiljno upozorio prijetivši mu. Čovjek mu je kazao: »Tiše, nije tvoj grad!« Građani su zakone s nevjerojatnom lakoćom i brzinom svladali, usvojili, kako je rekao predstavnik glavne vlasti, koji je za tu priliku pristigao u grad. On je upriličio i natjecanje u razumijevanju i poznavanju zakona. Osim toga građani pokazaše nevjerojatnu odanost i poslušnost, iako je glavni predstavnik predviđao otpor. Govorio je da je otpor razumljiv, jer ne moraju svi građani voljeti novu vlast. Neki je ne razumiju, neki vole staru, a neki se uopće ne razumiju niti vole bilo koju vlast, govorio je glavni predstavnik. Građani su sami provjeravali snagu zakona, odbacivali su odjeću protiv koje bijaše vlast i koju zakoni ne spominjaju, izbacivali su pokušće nevaljale boje, bacali su čak i knjige koje su objavljene za stare vlasti, neki su odvozili odbaćene stvari čak dalje od grada, u polje, odakle se jedva nazire grad, zapravo se uopće ne vidi, i, da nije zvonika na crkvi što se vinuo put neba, nitko pouzdano ne bi mogao kazati na kojoj je strani, jer je polje otregnuto i duboko. A Vid? On je neprekidno radio, činilo se više nego prije jer je, zbog užurbanosti koja je tih dana obuzimala grad, ocjenio da se povećao broj žitelja i da će trebati više kruha. Ali kad je obišao svoju prodavaonicu, koja se nadovezivala na pekaru, imao je što i vidjeti. Bijaše puna kruha, golemi komadi od 1, 2, 3, 5, 10, 15 i 20 kg, naslagani jedan na drugi, a ispod svakog listića na kojem je Vid bilježio dane i ime kupca, te iznos u dinarima, stajali su netaknuti, gotovo uprašeni i osušeni. Vid je odmah, po kolici kruha te po listićima, odgnetnuo tko mu nije došao po kruh, ali mu ni na pamet nisu padali pravi razlozi ove nevjere. Vid čak nije ni pomicao da su zaboravili. I dalje je radio misleći da će svakako doći i podići kruh za nekoliko dana unatrag. A kad ni slijedećeg dana nitko ne dođe, Vid se zamisli. »Nisu me valjda ostavili,« pomicli on. Znao je da nitko drugi u gradu nema pekaru, a i to da grad bez kruha doista ne može živjeti, osobito Anušić i Vričići, koji jedu samo kruh i ni ne pomicaju na druga jela, čak ni o blagdanu kad se hrana mijenja i priređuju se obilnija i svečana jela. Nedjeljom po podnevnu, Vid je uvek zaključavao pekaru i odlazio u crkvu. Volio je slušati propovijedi i uvek je iz crkve izlazio posljednji. Te nedjelje otisao je s namjerom da sretne kupce. I sreo ih je, gotovo sve.

Ni jedan ga nije pozdravio, štoviše okretali su glavu od njega, a neki su mu se i zagonetno smijali. Vid to nije razumio, ali je razmišljao o tome zašto je svećenik hvalio zakone, a prije je uvihek propovijedao o bogu ne spominjući vlast. Tako je prošao dan, a slijedećeg jutra Vid je, kao i uvek, osvanuo u pekari. Radio je kao da se ništa nije dogodilo, na primjedbe pomoćnika, da nitko ne kupuje kruh, samo je odmahivao rukom i slagao nabreknute hljebove mirisnog, ispečenog kruha na visoke police odijeljene i označene imenima građana. Tako je radio nekoliko dana i, kad je zatrpaо i pekaru i tijesnu prodavaonicu, zaustavio je peć. Obišao je pritajeno sve kuće u gradu eda bi utvrdio što jedu. Ni u jednoj nije našao kruha.

Izmisljao je razloge svojeg iznenadnog i neobičnog pohoda, za svakog druge i uvjerljivije, bojeći se da mu ne uđu u trag, i doista obišao cijeli grad. Ni u jednoj kući nije našao kruha i njegovu čudjenju ne bijaše kraja. Tako je, zatečen i iznenaden, dočekao dan kad su mu podmirivali dugove. Stigao je u pekaru kasnije nego inače, svečano odjeven i uznemiren. Čekao je, čekao, već se se i sunce propelo u zenit, grad je steglo blještavilo i na prozore pali debeli tamni zastori, a nitko od dužnika nije se pojavio. Vid je osjetno zapadao u tugu, gledao je naslagan kruh, u prodavaonici, pekaru, spuštili su ga pomoćnici u vlažan podrum i dizali na tavan. Prostora više doista ne bijaše pa ga je Vid iznosio i u dvorište i nizao ispod drveća. Počeo je kruh iznositi na ulicu jer je pomicao da su građani zaboravili na nj, a pomicao je i na to da je netko pronio vijest o njegovoj smrti, jer se u gradu i to događalo, a mirni građani uvek su vjerovali i povodili se za takvimi vijestima, ne provjeravajući ih. Stražario je Vid cijelu noć, skriven iza visokog zida naslaganog kruha, prolazili su i skitnice i beskućnici, ali začudo nitko se nije osvrtao niti kraljev kruh. »Prokletstvo,« mučno je izgovarao Vid. »Što se dogodilo?! U razmišljanju ga je iznenadilo jutro i pomoćnik koji mu je na ulazu u pekaru pružio debelu ukoričenu knjigu. Vid ju je otvorio, i to odmah na strani 37, gdje je, izdvojeno u posebno poglavje, pisalo: TRGOVINE, KOVACNICE, BRIJACNICE, SLASTIČARNICE i dr. U prvi mah se nije snašao pa se vratio na početak knjige. Odmah je shvatio da su to zakoni i da je iz njih ispušteno riječ PEKARA. Pojurio je u grad, nadajući se da je posrijedi greška, i namakao drugu knjigu. Bijaše posve jednača. Vid je, vjerujući i dalje da se radi o zabuni, proučio svu knjigu, nekoliko puta protresao šumom zakona, ali o pekaru ne bijaše nijednog slova. Ipak je nastavio raditi. Slagao je ispečeni kruh, podizao ga na već naslagane i neprodane gomile, miris se širio i izazovno obuzimao grad, a Vid se potajno nadao da će mu se grad vratiti, da neće izdržati. Ponestalo mu je i brašna, otisao je u mlin, ali se ovog puta vratio praznih ruku.

Sjeo je, složio se na gomilu kruha, Dim se nad pekarom već stanjio, prorijedio. Izvadio je zgužvana bilježnicu u kojoj je jednakim slovima bilježio dužnike, potcrtao one kojima je dugove odlagao, posebnom bojom upisivao one kojima je snižavao cijene, a štampanim slovima nizao one koji su mu kruh odradivali i kojima je opraoštao. Nikoga od njih ne bijaše već danima, i kad zaviri u datum posljednjega plaćanja, posve ga minuo nuda da će ikada doći. On baci bilježnice snažnim zamahom i one se rastvorile, odvojile i složile se na zemlju. Vid ih podug je gledao a onda svrnu pogled i one nestaju u travu. Zatim uze knjigu zakona i nanovo se zadubi u široke nizove što objašnjavaju, u poglaviju VII, TRGOVINE, KOVACNICE, BRIJACNICE, SLASTIČARNICE i dr. I dugo ostade štijuci je, tako dugo da se, umoran, nasloni na zid kruha koji se pomače, rasklima i popusti pa se stade micati a kruh kliziti i padati, miješati se i slagati se Vidu oko nogu koje pokleknuše, klonuše i on se složi na zemlju. Kruh za njim, sve brže i brže, ne prestajući, i ubrzo se izgubiše i ruke i knjiga u njima.

Pismo iz Auslanda

Evo već je osam Jahren minulo otkako sam privremeno na radu u Europi, pa kako sam osjetio Heimweh, vi to kažete čežnja za domovinom, a i bolest me haben spopala, odlučih da napišem jedan Brief u my country kako me ne biste vergessen i rashodovali kao ne-svog, iako sam vaš, your. Kao pravi Hrvat koji piše i govori mit svoj Sprache, a ponosim se i nekim drugim nacionalnim osobinama, dakako da pratim i politische zivanja in Yugoslawien. Čuo sam tako da ste sastavili Amandmans koji traže veću ravnopravnost naroda i narodnosti. Razbio sam sebi meine glavu misleći o tome kako može postojati veća i manja ravnopravnost. Moj poslodavac (der truli Kapitalist) gleda me kao da sam verrückt (poludio) ali još me nije najurio. On, naime, kaže da su radnici koji se bave gramatikom loši, a bogomi imi i pravo, jer ja neprekidno mrmljam: ravnopravan, ravnopravni, najravnopravni.

U ausordentlichen novine »NIN« pročitao sam da su u dosadašnjem Centralismus Hrvatska i Slovenija prošle najbolje. Dobile su najviše Gelda, najbrže su se razvijale und so weiter. I opet sam razbio sebi meine glavu misleći o tome zašto se u Hrvatskoj bune protiv Centralismus, mora da su svi tamo verrückt, budući da traže Decentralismus, a upravo su oni najbolje prolazili u Centralismus.

Čuo sam još da moja Yuga namjera smanjiti carine na uvoz automobila. Thanke heavens! Jednog dana možda će smanjiti carine i na naš povratak u Vaterland (ako dopusti »Die rote Fahne«). Die Perspektiven, meine Herren, nisu loše i ja se ovdje u Bundesrepublik od Herza radujem. Mein schef (der Kapitalist) navija za »JEŽ«, jer, kako kaže, die politische koncepti tog weltberühmten lista besplatno mu osigurava radnu snagu. »Ekonomika politika« koju moj schef nosi sa sobom čak i u WC, po njegovu mišljenju, osmo je čudo svijeta. Ona, naime, sasvim uspješno razvija teoriju koja radne ljude opskrblije pasošima. Samo je der Gott riječ mogao pretvoriti u djelo. A sada eto i »Ekonomska politika«.

Primite mnogo Grüßen aus Ausland

Ivan Wilibald Horvath

P. s.

Bitte schön, pozdravite mi dr Stipu Schuwara. Ja sam, naime, edan od onih arbajtera koji cijelim svijetom pronose slavu njegove teorije o radničkoj klasi kao anališnoj kategoriji.

I. W. H.

16 filozofija

Razgovori s istraživačima (2)

O našem sugovorniku

Godinama dr. Kruso Krstić strpljivo obavlja vrlo nezahvalan i većinom posve anoniman posao enciklopediste. Ipak, doista je velik i sigurno najveći njegov doprinos povijesti hrvatske filozofije upravo u našim enciklopedijama, u kojima doduše ima dosta nedostataka, no, koliko znamo, nikako ne »zaslugom« dra Krstića. Mnogi je njegov tekst što u enciklopedijama obraduje stare hrvatske filozofe (i latiniste), mala, no potpuna i briljantna studija. Svojedobno, otprilike prije tri desetljeća napisao je kratak pregled povijesti hrvatske filozofije — sadržajno do sada najbolji. Bez oklijevanja valja reći kako je dr. Kruso Krstić jedan od najspremnijih stručnjaka koje imamo za povijest hrvatske filozofije. Budući da se bavio i prevedenjem, nije nevažno spomenuti da je izvrstan poznavalac kako hrvatskog tako i brojnih stranih, »mrtvih« i »živih« jezika. Sada je glavnim suradnikom pri stvaranju antologije tekstova hrvatskih filozofa latinista, a suraduje pri izradbi novog filozofiskog rječnika; (suradivao je već i u prvom izdanju tog rječnika — Matica hrvatska 1965).

Smisao bavljenja prošlošću

P. — Često je čuti tvrdnju kako je bavljenje prošlošću, tj. proučavanje povijesti, doduše, možda interesantno, ali da zapravo znači okretanje leđa problemima sadašnjosti i budućnosti. Ne protuslove li takove teze, kad je filozofiji riječ, onome temeljnog u njoj, što nadilazi dimenzije prevrtljive sva-kidašnjice i pojednostavljenog shvaćanja vremena, ma i ne bilo riječ o tzv filozofiji perensis? Može li u tom smislu i bavljenje hrvatskom filozofiskom baštini značiti više od pukog, a inače vrlo mukotrpog, faktografskog rada i historizma, pa čak i pasatizma?

O. — Postavili ste mi pitanje na koje je, nažalost, moguće samo vrlo subjektivan odgovor. Hoće li se zanimanje za našu prošlost, posebno za prošlost naše filozofske misli ocijeniti pozitivno ili odrediti kao historizam, kao pasatizam, kao pedantna ali u aktualnim zadacima naše kulture neprimjerena, dokle dokona radinost, stvar je pojedinčeve intelektualne formacije, osobnih sklonosti, ukusa.

Stoga valja postaviti pitanje: zašto se uopće čovjek bavi poviješću? Odgovor nipošto nije jednostavan. Iako se može govoriti o »povijesnom iskustvu«, savsim je sigurno da poticaj za njegovanje povijesti nije njena uloga »učiteljice života«. Svojim individualnim sjećanjima pojedinac se kao i objektivacijom sebe u trajnim djelima upinje da u jednoj prošlosnoj vremenskoj dimenziji »sav ne umre«; povijest je takvo upinjanje na razini narodne osobe ili čak čovječanstva. Postoji nešto, što bi se moglo nazvati povijesnim instinktom, i što je dio onog istog nagona koji anticipira budućnost, nagona koji teži k integraciji čovjeka u nekoj svevremenenoj sadašnjosti — besmrtnosti.

Kad je riječ o filozofiji, radi se o povijesnom trajanju posebne vrste. Iako je naziv »philosophia perennis« bio uzurpiran za jednu religiozno nadahnutu filozofiju struju, oznaku »perennis« pripada filozofiji uopće. Da napredak znanosti ili preoblikovanja društva oduzima opravdanje filozofiji pogrešan je privid, jer filozofija uopće ne pita o onome što znanosti traže i nalaze niti bilo kako koinecidira s onim što društvene preobrazbe mijenjaju i ustaljuju. U svom iskonu filozofija je jedan osobiti oblik čovjekovog samosvještenja u kojemu vječni motivi nade i tjeskobe (i očaja i rezignacije), pretvoreni u pitanja, lebde nad efemernošću ljudskog postojanja. Možda upravo to, što su ista pitanja, ponikla iz istih egzistencijalnih nemira, tražila nekada svoja smirenja u drukčijim vizijama i iluzijama uma, daje proučavanju filozofske prošlosti poseban čar.

Potrebe i teškoće nuždnog pothvata

P. — Nakon što bude objavljena antologija tekstova hrvatskih filozofa latinista, (gdje ste jedan od glavnih suradnika), koja bi djela naših starih filozofskih pisaca, po Vašem mišljenju, bilo

BIT ĆE JOŠ MNOGO OTKRIVA- LAČKIH IZNENAĐENJA

O FILOZOFSKOJ
BAŠTINI HRVATA
RAZGOVARAMO
S DR. KRUNOM
KRSTIĆEM

DR KRUSO KRSTIĆ

korisno najprije prevoditi u cijelini? Naravno, osim Franje Petrića i Rudera Boškovića, za koje znamo da moraju biti na vrhu liste. Bošković su, uostalom, Englezni već odavno preveli (danas postoje i američka izdanja), a kako čujemo Nijemeči upravo pripremaju Petrića i sigurno će ga, na našu sramotu, objaviti prije nas.

O. — Odgovarajući vam na to pitanje, htio bih biti sasvim iskren. Izdavanje djela iz naše filozofske baštine pothvat je koji treba omjeriti ne samo u samosvojnu — recimo povijesnu ili filozofsku — vrijednost onoga što se objavljuje, nego i o zakon potražnje, mislim dakako u prvom redu kulturne, a i o naše ekonomski mogućnosti. Veći i bogatiji narodi mogu sebe priuštiti čak i savršene imitacije mnogih svojih polihromnih rukopisnih kodeksa, pa dakako i pretiskivanje svih važnijih djela svoje stare filozofske literature. Mi ćemo, nažalost, po svoj prilici teško naći izdavača za naše stare filozofske rasprave. Pa ipak, ma da bi to tko mogao ocijeniti kao nacionalni lukus, trebalo bi izdati nekoliko onih djela, koja su uglavnom svjetskoj javnosti nepoznana, jer postoje ili kao neobjavljeni rukopisi ili kao bibliotečna rarissima. Tu mislim npr. na rukopise Nikole Modruškog, Petrića, Nikšića Gučetića, na teško pronalazivaču izdanja Dragišića, Vlačića, Andreisa, Jurja Dubrovčanina, Frkića, Vrančića itd.

Medutim, za sam znanstveni rad na našoj filozofskoj baštini bilo bi mnogo važnije nešto drugo. Već godinama govorim svim svojim znancima koje zanima hrvatska filozofska baština da je rad na toj baštini praktično onemogućen nepristupačnošću tekstova koje bi trebalo proučavati. Postoji velik broj radova filozofskih i filozofiji bliskih (npr. teoloških) kojih nema nijedna naša biblioteka, izdanja koja su sačuvana, tek u gdjejkoj primjerku, samo u stranim bibliotekama od Madrija i Napulja do Krakova i Moskve. Proučavanje tih radova na licu mjesta ne samo da je vrlo skupo, skopčano s formalnim poteškoćama rada u biblioteci, nego je katkad i neprovedivo, jer se zbog rasijanosti radova istog autora po različitim bibliotekama svijeta ne može obaviti prijeko potrebno uspoređivanje. Jedini način da se izbjegnu sve te poteškoće bilo bi kserografski ili bar mikrofilmsko snimanje svih onih izdanja koje će biti predmet proučavanja. Sredstvima Instituta za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu već je stanovit broj tekstova kserografiiran, mikrofilmiran i fotokopiran za potrebe već spomenute antologije. Taj bi posao trebalo proširiti tako da se iz raznih biblioteka i

arhiva postepeno dobiju kopije svih filozofski relevantnih radova naših autora; u prvom redu kopije rukopisa i onih izdanja kojih nema u našim bibliotekama. Troškovi za kserografsko i fotografsko kopiranje razmjerno su maleni. S par desetaka milijuna starih dinara sakupili bismo na jednom mjestu, npr. u arhivu zagrebačkog Instituta za filozofiju, impozantu biblioteku tekstova kopija na kojima bi se moglo slobodno raditi u svako vrijeme i koji bi se uvijek mogli ponovno konzultirati i usporedavati.

Posebna želja istraživača?

P. — Da li je neko djelo, ili nekih od navedenih pisaca, koje ste bili spomenuli, predmet Vaše posebne istraživačke zainteresovanje? Simpatija? Zašto?

O. — Da vam pravo kažem, otkrivajući pomalo koliko je toga iz naše baštine ostalo do danas neproučeno, većinom čak i nepročitano, našao sam se više u položaju Buridanova magareca koji ne zna za što bi se prije mašio. Ako mi vrijeme dopusti, rado bih se pozabavio time da ustanovim koliko se pronalažeći duh Fausta Vrančića (tako očit u njegovom djelu »Machinae novae«) odrazio u njegovu djelu »Logica nova«. Htio bih također iz rukopisne tame izvući dva Gučitićeva rada s psihologiskom tematikom: raspravu »De anima« i komentar jednom poglavju Aristotelova »Peri psyches«.

P. — Pripremajući svoje tekstove za enciklopediju Vi ste sigurno prikupili znatno više grade i napisali puno više teksta (i tekstova) nego što je zbog strogih normativa i ograničenog prostora enciklopedijskih izdanja doista ušlo u enciklopediju. Ima li nade da bismo postali dionicima plodova tog Vašeg rada, sabranog i objavljenog u obliku knjige? Jedne ili više njih?

O. — Dakako da je grada koju sam prikupljam pišući za enciklopediju pojedine članke o našim humanistima mnogo opširnija od enciklopedijskih tekstova, ali moje su radne obaveze u Leksikografskom zavodu takve da sumnjam hoću li ikada imati vremena da tu gradu prometnem u neko veće djelo.

Samosvojnost hrvatske filozofske leksike

P. — Da li smatrate da bismo pri jednoj definitivnoj obradbi hrvatske filozofiske terminologije morali posegnuti za našim najstarijim velikim

rječnicima i uopće tekstovima koji uvjek i nisu striktno filozofiski? Koje bi pak filozofiske pisce i njihova djela, knjige, no isto tako manje studije i članke, a naravno i prijevode, važilo temeljito elaborirati?

O. — Svakako da bi pri povijesnom istraživanju hrvatske filozofske terminologije trebalo prelistati naše velike stare rječnike: Mikalu, Belostenu, Habdelića, Jambrešića, Stullija, Dele Bellu, Voltiggija (pa i rukopisne: R. Šara-Vitezovića, Tanzlinger-Zanotti, Jurina itd.). Ali mislim da je isto važno da se leksički prouči ona mnogo trojna starija djela koja (iako nisu nastavno filozofiska) svojom gradom nameće uporabu filozofskih termina. Tačke su npr. neka djela religijske namjene, razni katehetički, homiletički crkveno-povijesni, vjersko-polemicki, apologetički i dogmatički spisi. Od prve polovine XIX st. dalje treba dakako posebno stvarati pozornost na djela izričito filozofskog sadržaja. Golem je to posao, ali onaj koji ga bude obavljao sigurno će se zadiviti velikom mnoštvu uspjelih i neuspjelih pokušaja da se pojmovni svijet filozofije prenese iz leksika tadih jezika u naš ili samosvojno oblikuje u hrvatskoj jezičnoj tvari.

Obaviti temeljne predradnje

P. — Naš problem nije samo terminologija. Ne držite li da bi nam bilo neophodno sabiranje dokumentacione grade kulturno-povijesnog i biografskog značaja, a da o jednoj specijaliziranoj biblioteci hrvatske filozofije, kao nečemu što se samo po sebi razumije, i ne govorimo?

O. — Izrada opsežne dokumentacije, ponajprije u obliku što potpunije bibliografije naših filozofskih tekstova i radova, njima ide svakako u temeljne predradnje za ozbiljno povijesno proučavanje naše stare filozofije. Zahvaljujući izvanrednom pionirskom radu Šime Jurića, bibliografskom pregledu našeg tiskanog latiniteta od njegovih početaka do polovine XIX st. (Jugoslavie scriptores latini recentioris aetatis. Pars I. Opera scriptorum Latinorum natione croatorum... Zagrabiae 1968. I-III), već je registriran najveći dio naših latinskih pisanih i tiskom objavljenih filozofskih radova s ozakom velikog broja biblioteka (bar naših) u kojima se mogu naći. Radeci na enciklopedijskim člancima, ja sam usput skupljao literaturu o našim filozofima latinitima i njihovim radovima; tu zbirku nastojat ću dopuniti, a onda eventualno i objaviti da našim mlađim istraživačima posluži kao prva orientacija u radu. Ali institut za filozofiju trebao bi svoj rad na dokumentaciji proširiti i dalje: na, kao što kažete, specijaliziranu biblioteku hrvatske filozofije (i originalnih radova i prikaza radova i ličnosti), a i na arhiv koji bi u najrazličitijem obliku podataka i grade skupljao sve ono što je važno za proučavanje naše filozofske baštine.

Kako pospješiti rezultate

P. — Kao jednom od malobrojnih dobro Vam je poznato kako ima još priličan broj hrvatskih filozofskih pisaca čija su djela neprozvana, stoga i nepoznata. Koji put i postupak preporučujete da se taj nedovršeni posao čim prije svršishodno privrede kraj?

O. — U ovom razmjeru kratkom vremenu što prof. Filipović i ja radimo na antologiji našeg filozofskog latiniteta našli smo ne samo na vrlo mnogo potpuno neprozvana nego i na neke dosad nepoznate tekstove ili izričito filozofskog ili filozofiji vrlo bliskog sadržaja. Otkrivanje nepoznatog u našoj filozofskoj baštini u punom je tijeku, i vjerujem da će biti još mnogo otkrivalačkih iznenadenja, ne samo u rukopisima nego i u tiskanim djelima. Primjera radi spominjem kako sam tek nedavno uspio sa sigurnošću ustanoviti da je sin Matije Vlačića Ilirika, Matija ml. (inače poznat kao medicinski pisac) objavio i jedno vrlo opširno djelo o Aristotelovoj logici; podatak na koji sam nabasao u nekoj staroj biografiji pokazao se pouzdanim kad sam ga mogao upotpuniti signaturom koju djelelo ima u Krakovskoj sveučilišnoj biblioteci. Jedini put da se otkrije ono što je još nepoznato jest obilazak domaćih i stranih biblioteka i arhiva, odnosno proučavanje njihovih kataloga, i rukopisnih i štampanih (ako takvi postoje). Kao i svaki veliko i ozbiljno istraživanje, tako i istraživanje naše filozofske baštine traži ljubavi, požrtvovanja, vremena i — sredstava.

Razgovor vodi: ZLATKO POSAVAC

Bilo a nije prošlo

DANILO PEJOVIĆ
»SISTEM
I EGZISTENCIJA«,
IZD. »ZORA«,
ZAGREB,
1970.

Nije tome davno, kako su filozofske knjige iz pera domaćih autora — cijelo jedno »malo« razdoblje! — u Zagrebu prilično rijetko dospjevale do tiska. Navještaj ovaj, da se tu bar nešto možda mijenja na bolje, još uvijek je dalek od optimističke prognoze kako je objavljanje domaćih filozofskih pisaca postalo u nas normalnim sastavnim dijelom našeg kulturnog i javnog života. Stoga je izlazak filozofiskih studija dra Danila Pejovića prilika da se knjigu dočeka s dobrodošlicom; utoliko više, ukoliko je tematski, problemski širok raspona i svremena, a erudicijom i razinom stručnosti suverena, kakva i jest knjiga o kojoj govorimo.

Problematska kompozicija...

Sistem i egzistencija zajednički je naslov većem broju oblikom i sadržajem raznolikih tekstova, pisanih tijekom nekoliko proteklih godina, pojedinačno samostalnih, no smisleno povezanih i za knjigu svrstanih tako da čine međusobno povezanu cjelinu. (U knjizi manjkaju podaci o uvrštenim člancima, gdje su naime i kada prvi put objavljeni: u kojim časopisima, kao pogovori ili predgovori nekih knjiga i sl. Za naše prilike čest i krupan propust mnogih nakladnika.) Budući pak da se tekstovi u cjelini predmetom odnose na noviju i najnoviju zapadnoeuropsku filozofiju i njenu problemsku tematiku, napomenuti je kako su zapravo komplementarno relacionirani spram ranije Pejovićeve knjige *Svremena filozofija Zapada* (tj. prikaza filozofije 20. stoljeća, svezak IX Filozofske hrestomatije). Obje se knjige međusobno razlikuju i namjerom i namjenom, i što je samo po sebi razumljivo — izvedbom; ali se dopunjaju. Čitatelju međutim, koji želi potpuniji uvid u Pejovićeve filozofiske na-

zore, posegnuti je još za malom zbirkom studija *Protiv struje* (1965). I dok knjizi *Svremena filozofija Zapada* — kao dijelu hrestomatije — specifična svrha ipak određuje karakter, koji je uza svu kritičnost i erudiciju autora uglavnom primarno prikazivačko-informativan, dotle je *Sistem i egzistencija* sastavljena šire i neovisnije od vanjskih uvjeta: komponirana je problematski. S temeljima u dobrom poznavanju predmeta i literature, ona je dijelom također interpretatorskom i komentatorskom, a da pisac ne propušta ni priliku, a ni obavezu, biti kritičan. Stoga ni prikazbeni dijelovi u njoj nisu pozitivistički neutralni. Pri toj kritičnosti dakako valja uvijek podrazumijevati aspekte autorovih stanovišta.

Kombiniramo li spomenuta djela s još nekoliko drugih knjiga, u nas, možemo sa zadovoljstvom konstatirati kako imamo pregled najvažnijih zapadnoeuropskih filozofskih zbivanja 19. i prve polovice 20. stoljeća — iz pera naših domaćih stručnjaka.

Izvornost i visoka razina filozofiranja

Nazore Pejovićeve, »filozofiske interese i njegovu filozofisku metodu«, na što upućuje i bilješka o piscu, moguće je razabrati u svim tekstovima, interpretacijama ili antitezama, i u prikazu i u kritici, no ponajviše u četvrtom završnom dijelu knjige, kamo se usmjeravaju sva tri prethodna. Tu se naime, na kraju knjige, nalaze izvorne piščeve rasprave. Među njima svakako valja istaknuti onu o problemima tradicije i povijesti pod naslovom *Bilo a nije prošlo*. Problematizirajući prošlost, sadašnjost i budućnost ta izvrsno pisana rasprava, usprkos tzv. filozofskoj općinitosti, neobično je relevantnom i aktualnom upravo za nas i naše životne koordinate, za naše ovdje i sada, ne gubeći »primjenljivošću« ništa od svoje filozofiske razine i filozofičnosti.

Hegel — polazište

U sadržajnom, odnosno vremenском pogledu, knjiga započinje s klasičnim njemačkim idealizmom, točnije od Hegela kao ishodišta, obuhvativši velik dio moderne zapadnoeuropske misli. Pejović se u pogledu ishodišta suglašava s mnogim suvremenim filozofima te maličicima novije svjetske filozofiske tradicije i marksizma; u tom smislu citira Merleau-Pontya, koji također kaže kako »od Hegela potječe sve što je veliko u filozofiji

posljednjeg stoljeća« (str. 36). Pejović to specificira govoreći o Hegelovu djelu *Fenomenologija duha*, slažući se također s mnogim interpretatorima; smatra naime da spomenuto djelo »čini polaznu točku svakog ozbiljnog misaonog pothvata poslije Hegela« (str. 11).

Žarišni problemi

Težište filozofiskog vidokruga Pejovićeva razmišljanja, tj. njegovog interesa spram posebnog kruga suvremenih filozofiskih problema, eksplicitno je izraženo u naslovu: sadržajno je iskazano problemskom napetošću između sistema i egzistencije, društva i pojedinca, tehnike i prirode, znanosti i umjetnosti, apstraktног totaliteta i životne zbilje, mišljenja i bitka, no isto tako bitka i bića. Knjiga nudi podjednako završne ocjene kao i otvorene probleme. Nije pri tome presudno da li će čitatelj — poput pisca ovog prikaza — smatrati ovu ili onu tezu prihvatljivom (npr. o jasno ukazanom odnosu spram prirode — na više mjesta u knjizi) ili neprihvatljivom (kao npr. možda efektan ali ipak olak iskaz o smrti — str. 263). Bitno je da su središnji, žarišni suvremeni problemi uočeni, da tekstovi razložno na njih ukazuju, pripremajući ih za ono najpresudnije: svijest o nijovoj zbiljskoj ozbiljnosti u svijetu, i dijalog o njima.

Neka još samo letimično budu naznačena imena i filozofije o kojima je između ostaloga riječ: u knjizi se kritički raspravlja o Hegelovoj fenomenologiji i estetici, Schellingovoj filozofiji, Kierkegaru, Freudu, Sartreu, Heideggeru (objavljen je i autorov osobni razgovor s Heideggerom!), Lukacsu i Blochu, egzistencijalizmu i marksizmu. Imamo li to na umu, a i sve do sad navedeno, bez okolišanja je reći: podjednako u cjelini kao i pojedince, u svojim djelovima, knjiga je vrijedan doprinos hrvatskoj filozofiskoj literaturi.

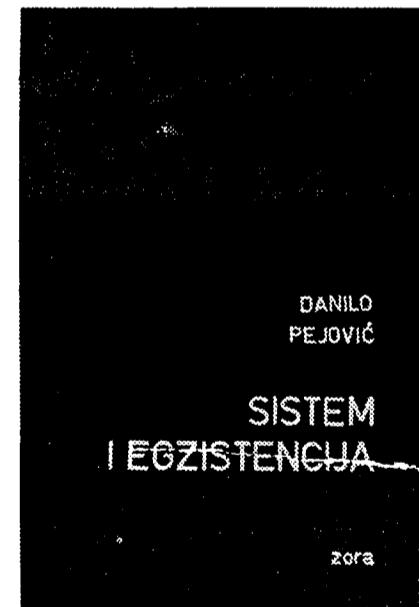
Vrsnoća izraza

Dužnost nam je još upozoriti na jedan aspekt knjige Danila Pejovića, koji će se nekima učiniti možda formalnim, no koji je, po našemu mišljenju za nas, u nas, itekako važan. Knjiga je naime pisana stilski jasno, lapidarno ali ne i suho, sažeto, bez kolokvijalnog ili retoričkog balasta, kao i bez opterećenja smušenom ili smiješnom imitatorskom frazeologijom; (kad piše o Heideggeru, ne piše »hajdegerski!«). Neka se samo pomisli na velik dio naših teoretičara, različitih područja, pa i pisce tzv. ljepe knjige, literate, da bi postalo

nesumnjivim, koliko valja cijeniti vrsnoću Pejovićeva izraza. Čak i u horizontu literarnih mjerila, premda smatramo kako autor ne postiže svrhu kada sam počne literarizirati. U pogledu stručnog nazivlja i jezika Pejoviću se doista ne može prigovoriti purizam, ali je lako uočljiva čistoća jezika, o kojoj opet — kao već nekoliko puta u hrvatskoj povijesti — moramo voditi brigu. Neka nam baš zbog toga bude dopušteno primijetiti, kako se i tako pažljivu piscu »omakne« štograd pogrešno ili je u ponečem neodlučan. Tako nije rijetkost da piše »vršiti« tamo gdje bi bolje bilo obavljati, djelovati, imati, činiti ili sl.; piše »spada« umjesto pripada (str. 11); ponekad »čulno« (str. 259), a zatim »osjetilno« (str. 260); na str. 48. prevodi »Entäusserung« sa »izvanštenje« ali na str. 54. ostavlja »izvanštenje« (ili ospoljenje)«.

Ni jedna od ovdje navedenih primjedaba ne smjera na to da u bilo kojem smislu okrnji vrijednost i važnost knjige Danila Pejovića. Zajedno s pozitivnim natuknicama u ovom kratkom prikazu namijenjene su one afirmativnom orientiranju čitatelja, i u formalnom i u materijalnom pogledu. Opširniji osvrt i tematske refleksije o problemima u Pejovićevoj knjizi valja tek izreći; kasnije, drugom zgodom i na drugome mjestu. Ovim »kanji« razmatranja ni u kom slučaju ne mogu prvoj znatiželji postati manje aktualna, jer zanimljivost filozofskih knjiga — kad su naime doista filozofične — ne pripada prolaznoj svakidašnjici; nije nešto čemu se može reći — bilo pa prošlo.

Zlatko Posavac

SVIJET I ZAVIČAJ

SAŽETAK IZLAGANJA Dra VLA-
DIMIRA FILIPOVIĆA: »TRAJNO I
PROLAZNO U KULTURNOM STVA-
RALAŠTVU. SA SIMPOZIJUM HFD
ODRŽANOG 18. OŽUJKA 1971.
S TEMOM »POVIJEST I KULTURA.«

Živeći u doba koje se bori protiv svakog tradicionalizma (antilirika, antifigurativnost, antiteatar itd.), negirajući vrijednosti prošlosti, naše vrijeme s malo nade i planova gleda u budućnost. Okarakterizirano je nihilizmom i pesimizmom. Bezvrijednost na jednoj, a beznadnost na drugoj strani karakteristike su naše današnjice, pa nije čudo što postaje aktualan problem povijesnosti, a s njime i pitanje o putovima ljudskog življenja, posebno pitanje o čovjeku (filozofska antropologija). Oba su pitanja spojena s pitanjem vrijednosti, jer je samo ono odlučno za otvaranje novih obzorja i novih putova mišljenja, a time i življenja.

Revolucija kao preobražaj svih vrednota ne može biti negiranje nego nadopunavanje vrijednosnih sadržaja. Jer ni jedna iskonska vrijednost ne može se pretvoriti u nevrijednost (u antivrijednost). Prema tome, korjeniti preokreti povijesnog zbivanja treba da se odvijaju na temeljistima stvorenima u prošlom, a koja mogu biti polazišta za povijesno i kulturno stvaralaštvo u sadašnjem i budućem. Inače su revolucije čiste destrukcije koje ne mogu stvarati nova, uočljiva i vrijedna obzorja. Svako je stvaralaštvo individualno, ali rezultati pripadaju zajednici. Svaka istina i umjetnička vrijednost pripadaju svijetu, ali zanstvenik i umjetnik imaju svo-

ju domovinu, svoj zavičaj. U tom konkretnom dijelu svijeta složaji vrednota drugačije se vide. I upravo iz tog osebujnog vidika daju pojedinci i narod svijetu i čovječanstvu svoje specifične priloge. A ti će prilozi biti to vredniji što će biti autentičniji, što će biti izvorniji.

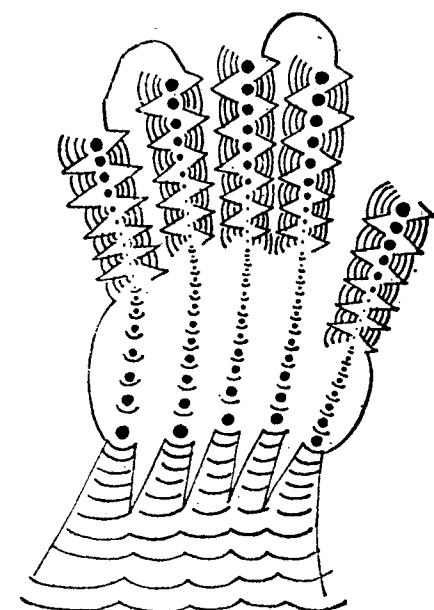
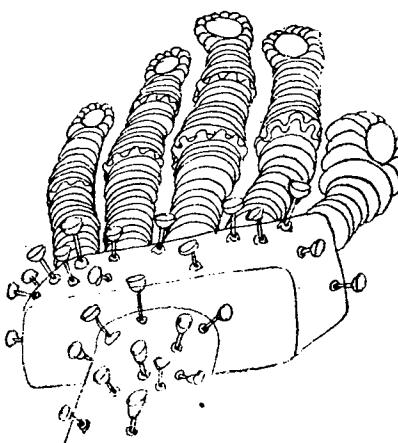
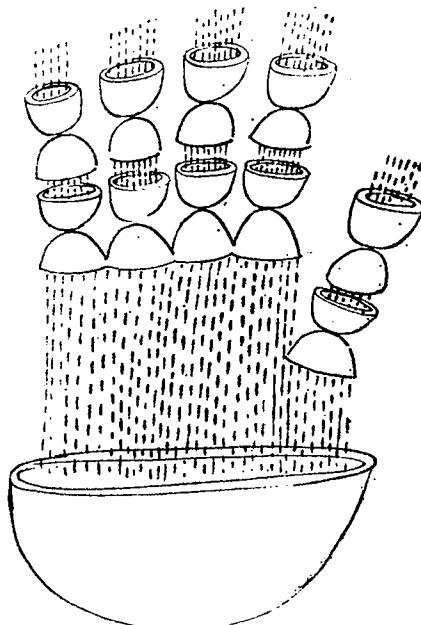
Naši su preci davali značajne priloge svjetskoj kulturi, a i na nama je da iz našeg životnog vidika, iz našeg vrijednosnog poretku stvari, dademo zajednici svijeta svoj osebujan vrijednosni prilog. Ne po tome da jesmo, nego po tome što smo i što stvaramo ulazimo u svjetsku kulturnu povijest.

Vladimir Filipović

18 likovne umjetnosti

Samo-pohvala ruci

»Šutejeve vježbe«,
Galerija Dubrava,
Zagreb, 16–30.
travnja 1971.

Miroslav Šutej: »Vježbe»

Igrači svih vrsta treniraju i vježbaju kako bi bili što spremniji za nastupe; ponavljaju stanovite kretnje da bi otklonili pogreške, da bi omekšali pokrete, da bi osigurali preciznost izvedbe. Većina potom nastoji skruti i zanijekati sve tragove priprema jer bi njima, čini im se, mogli pokvariti dojam konačnog rezultata. Miroslav Šutej, međutim, neusporedivo igrač među likovnim umjetnicima, bez straha pripušta gledaoci u vlastito vježbalište, otvoreno pokazuju traženja i opipavanja, vodi nas svim putevima i strampoticama svoje maštice. Preko dvije stotine crteža na temu ruke, šake, prstiju (izabranih gotovo nasumice od četverostruko veće cjeline) dokaz su neuobičajene stvaračke slobode — slobode prema drugima i slobode u sebi samom.

Nije valjda slučajno da upravo ruka toliko zaokuplja rasnog crtača, čovjeka koji se kao crtač posvijedočio u gotovo svim svojim djelima. Slikati, crtati ruku za njega znači izvoditi autportret vlastite radne moći, svoje sposobnosti preobrazbe — ruka je akumulator protejskih svojstava, ona je mnogo više od pukog instrumenta ma-

ste. Njezinom pomoći čovjek stupa u vezu sa strogošću misli — zapisao je Focillon u slavoj »Pohvali ruci«. Šutejevska (samo) pohvala ruci ipak ne uznoси toliko njezin fizički izgled koliko djetalna svojstva. Ruka je njegov motiv prvenstveno po načelnoj giprosti, elastičnosti, pokretljivosti; ona je njegov izazov po svojoj člankovitosti, svršishodnoj povezanosti niza sličnih a nejednakih elemenata. Šutejevska ruka stoga nije u bliskom srodstvu s gipsanim odlejem šake nekog grčko-rimskog Apolona; lakše je prihvatići da je svojevrstan otisak onog fabulnog indijskog storkog božanstva (koje božanstvo — Šira naime — prema Enciklopediji, simbolizira »vječni tok energije svake materije, ritmičnu snagu Svemira, čija je svrha stvaranje i zatim rušenje; to znači promjenu a ne uništenje.«)

Vjerujem da bi Šuteju ruka zadrihtala kad bi stala misliti u ovakvim kategorijama. A osobito su daleko od njega egzistencijalističke metamorfoze poput ruke-pauka u Sartreovoj »Mučnini«. Vedra znanost kreacije kojom je on

voden nije opterećen ni suvišnim pretenzijama ni teškim prtljagom psihološkog; premda Šutejevi oblici također izviru iz gustih taloga podsvijesti i izvedbi su toliko pročišćeni da izgledaju plodovima sasvim bezbrižne jave. I možda baš crteži najbolje otkrivaju njegovu nepatetičnu emotivnost, štoviše podrugljivost, bogatstvo i slobodu da svako iznasače lako i bez griznje izvrgne u neodoljivi skerco.

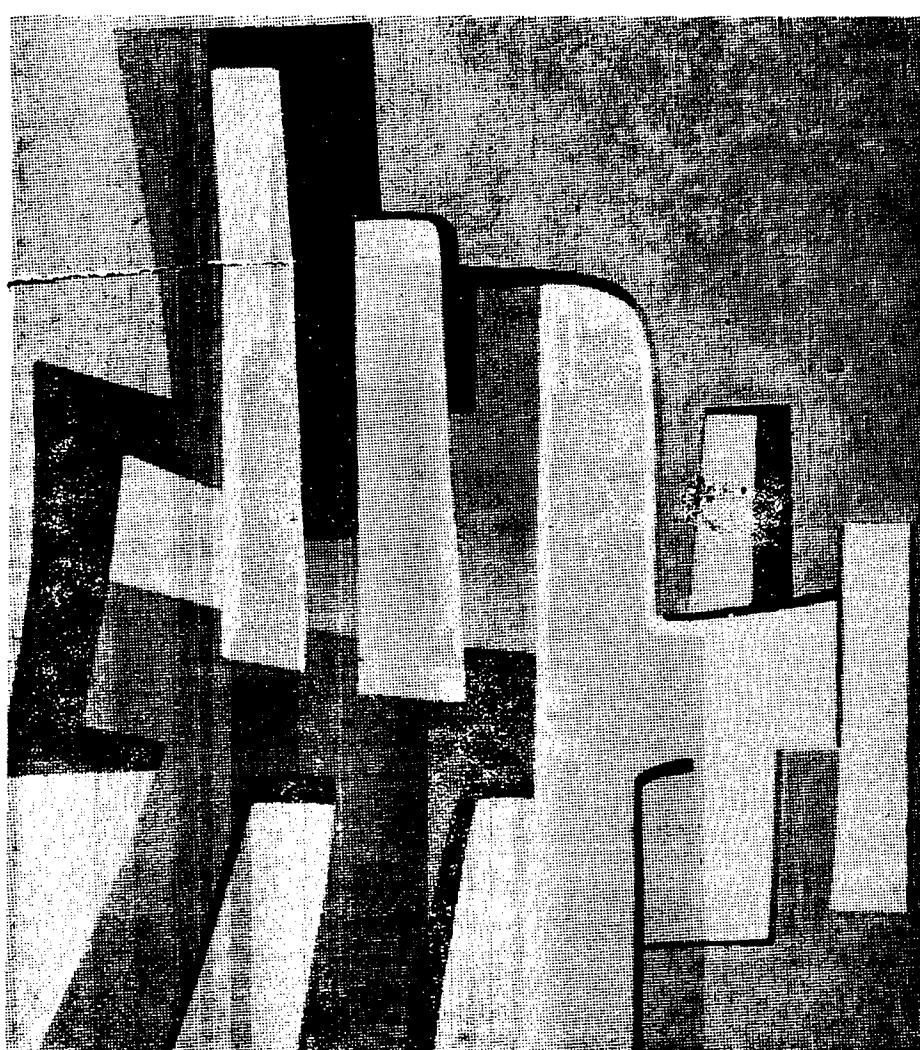
Improvizacija na temu ruke videne na ovoj izložbi zapanjuju istovremenom različitošću i jedinstvenošću. Bez ikakve namjere čuvanja stila (štoviše, pomaže impersonalnim rukopisom) Šuteju polazi za rukom da svakoj inačici dade gotovo nezamjenjiv osobni biljež. U maniru i u ponavljanju nikad ne zapađa, već i stoga što njegova kombinatorika nikad ne zastaje na linearnom, nego se koristi svim taktičnim i prostornim aluzijama i skraćenjima, te čistim i svježim koloritom. Pravidno nemarno vučene brazde u konačnom dojmu suglasne su svim mogućim zakonitostima ovakve imaginarne daktikoskopije, nehajno nabačeni zglobovi po papiru pokazat će se organički pokretljivima u cijelini projektirane šake-

-mobilna. Neprekinuta asocijativna ili evokativna veza s pteročlanim predloškom daje znatnu tenziju ostvarenim likovima, dio efekta proizlazi i iz neочекivana spoja dviju udaljenih stvarnosti (nešto poput: moja ruka, zelena jabuka). U Šutejevskim rukama prepoznaju se nesputani izvrišci svega što nam oko zapovijeda, izmaštani produžeci odveć tromih podlaktica da prihvate tako brojne pozive na igru.

Arterije i vene ovih prstiju i dlanova natopljene su tekućinom crtačeva pera i flomastera. Njegova je ruka, međutim, uvijek suzdržana — kloni se i egshibicionizma zanatske vještine i odveć prisnog treperenja crte, nekontrolirana toka tuša što gladi i prisvaja likove na papiru. Nesentimentalnom ali nikad i tvrdom linijom Šutej gradi sasvim nove oblike. Poslužimo li se analogijom prema lucidnoj De Sanctisovoj podjeli koja razlikuje pjesnike stvari od pjesnika riječi možemo zaključiti da Šutej nije crtač geste i potreba nego neusmjereni crtač stvari, građitelj izuzetno tvarne imaginacije.

Tonko Maroević

ALBERTO MAGNELLI 1888–1971.

Magnelli: »Basnoslovenski mir« (1941)

Radio-vijest, 24. travnja 1971, uvečer:
U Parizu je, u 83. godini, umro Alberto
Magnelli, jedan od prvih apstraktnih
slikara.

Firentinac rođenjem nije morao dugo tražiti poticaj svome oku i svojoj ruci. Nemaran dak, od malih je nogu u opoziciji prema učiteljima vještinstva: predodreden za samouka. Italija treći od futurističkih trumbeta u doba kad on počinje ozbiljnije slikati: to je doduše trava za ruske grofove, nešto ljekovito i doručkovito (au plein-air, au soleil...) ali ipak! Uostalom, ako u njemu i nema marinettijevske, futurističke jarosti — futuristi su preko puta: dostaje da pomoli nos kroz prozor pa da ga zapuhnu aeroplanski parfemi; da izide na ulicu pa da ga zagluše sirene, da očuti Hitnu; da unide u kavaru ili u gostioniku pa da bude posvećen. I doista: eno ga sa svima tek malo po strani. Zarana počinje putovati; u Parizu je kao kod kuće a do 1914. godine upoznat će ljudi epohe: Apollinaire, de Chirico, Jacoba, Picasso. Rat ga zatiće u Italiji; u sveopćem metežu on mirno i mnogo slika. Slabo ga je zdravljie i inače dobro služilo pa čemo ga rijetko naći u kakvoj gužvi, uz bok najbučnjima. Godine 1915. nakon nizova mrtvih priroda i figurativnih kompozicija, koristeći stičena iskustva redukcije volumena u platu, stvara svoje »prve potpuno apstraktne slike jarkih boja«. U njega međutim nije bilo ne samo posve striknog i doktrinarnog razvitka nego čak ni naslutljiva. Već 1921. vratio se figurativnom izrazu; neki su mišljenja da je slikanje na livadi, za poljskim stalkom, bilo više dijelom psihičke terapije nego dijelom njegove umjetničke individualnosti. Deset punih godina on je emigrant iz likovne avangarde. Vraća se, žilavoj ali prorijedenoj struji nefiguracije između 1931. i 1933. godine. Jacques Lassaigne smatra da je još 1933. Magnelli »dospio do integralne apstrakcije koja nema uzora u teoriji astratizma, a kao praksa iznalaženja tj. izmišljanja oblika ne može imati uzora ni u tadoj praksi. Michel Seu-

phor ističe pak, da se Magnellijev osobni izraz bio ustalio i nedvojbeno dokazao kao izvoran prilog istom nakon 1936. godine. Ali bez obzira na povijesni pečat što ga nose slike iz 1915. i posebno značenje što su ga mogla imati djela nastala između 1933. i 1936. godine — prva iz doba pionirskog, druga iz vremena općenito restaurirane figuracije — najznačajnije je u Magnellijevu opusu ono što je nastalo za drugoga rata i odmah poslije njega (1939—1947): u zaklonu, onkraj nepogode, s malom kolonijom u Švicarskoj (Jean Arp, Sophie Tauber Arp, Donia Delaunay). Poticala ga je tišina, makar i parcijalna, taj sitni, privatni mir što ga je, kao bolesnik, davno već bio naučio cijeniti i uživati. Poticala ga je, jamačno, i odlično društvo.

Valja primijetiti da je Magnelli, u najboljim svojim trenucima, u protuhodu s vremenom; njihova sveza je neprijeporna ali i nesukladna; suzdržana u svemu, to su djela čežnje koja se iskaže isticanjem reda, pohvalom spokojja, zatajom grča, oploduju tu čežnju, taj nagon graditelja: najviše i najbolje Magnelli radi kad je najgore. Nije li i njegov prvi veliki ciklus nastao godine 1915? Ne pribire li on svoje sile, ako je vjerovati Seuphoru, baš na čas početka španjolske drame? Ne slika li 1941. godine »Basnoslovenski mir«?

U dnu je Magnellijeva bića klasičar: čovjek unutarne ravnoteže koji nadahnjuje i cenzurira. Impresivan je taj način bez skepsa: on išće nevideno ali prezire slučajno. Gradi oblike kojih pandane ili uzore nećemo nigdje naći i koji nas neće tjesiti iluzijom prividnja; Magnellijevi oblici nisu asocijativni grozdovi iz kojih će svatko praviti vino po svojoj mjeri i po svome ukusu; isto tako, oni nisu ni mijernički zapisi kojih bi se objektivna i univerzalna valjanost zasnivala na pukoj točnosti.

Pun svježe jednostavnosti i spontanoga reda slikar je kroz sve svoje živote pronio djelič neuzburkane i trijezne svoje Firence.

I. Z.

REDATELJ NA RASPUĆU

**NIKOLAJ ERDMAN:
SAMOUBOJICA**

Dramsko kazalište Gavella, Zagreb

Sa premijere Erdmanovih »Samoubojica«

Opravdanje kazališnoga amaterizma

**UZ VII SMOTRU
AMATERSKIH KAZALIŠNIH
SCENA SLAVONIJE
I BARANJE U
ĐURĐENOVČU**

Tradicionalna smotra amaterskih kazališta Slavonije i Baranje održana je ove godine u Đurđenovcu, čije je Amatersko kazalište »Ferdo Kraštečk« upravo proslavilo 50-tu obljetnicu neprekinutu djelovanja. Odmah valja reći da je povjerenje koje je Koordinacioni odbor amaterskih kazališta Slavonije i Baranje ukazao Đurđenovčanima u potpunosti opravdano. Organizacija smotre bila je odista uzornā, a neke promjene u programu nikako se ne mogu pripisati organizacionom odboru. Kombinat DIK-a iz Đurđenovca pružio je smotri značajnu podršku, a zaista izvanredan posjet gledalaca, koji su svake večeri dupkom ispunjavali dvoranu Radničkog doma, pokazao je da pedesetgodišnja tradicija kazališnoga amaterizma u tome slavonskom mjestu nije tek puk i zbroj uspjelih i neuspjelih predstava. No, još više od golema zanimanja Đurđenovčana za smotru, iznenadio je senzibilnost te publike kojoj se, pokazalo se, nije nipošto mogao prodati rog za svijeću. Vrlo jasno lučila se razlika između iskrene i spontane pljeska kao priznanja istinski vrijednim naporima i dosezima (unutar mjerila amaterizma, dakako) i slaba kurtozna pljeska kojim su ispráene loše i promašene predstave.

Na smotri su nastupila amaterska kazališta iz Đurđenovca, Županje, Osijeka, Našice, Vinkovaca, Belog Manastira, Slavonske Požege i Belišća. U izboru repertoara, odvajkada jednom od najbolnjih problema kazališnoga amaterizma u nas, pokazan je vidljiv napredak, mada još sa situacijom ne možemo biti zadovoljni. Naime, polovica je grupa izabrala za nastup na smotri tekstove hrvatskih pisaca. Nije slučajno da su upravo četiri predstave, temeljene na djelima hrvatskih autora znatno odskočile od ostalih, koje su tražile uporište u djelima pisaca što su i po problematici i po izrazu posve strani slavonskoj i baranjskoj sredini.

Nikolaj Erdman, autor satiričke drame *Samoubojica*, došao nam je s aurom progonjenika i žrtve onih vremena kad su estetiku stvarali NKVD-ovci, koji su u Sovjetskom savezu izbacili ljudsku dramu sa scene i ljubomorno je njegovali po svojim mnogobrojnim logorima. Erdman, jedan iz legije izvrsnih pisaca što ih je progutalo vrijeme opsjednuto fantomima, napisao je ovu satiru godine 1928; to je podatak koji poražava. Poražava ta modernost rođena u arhaičkim strukturama terora, ta sloboda u uvjetima Poslušnosti, ta vizionarnost u zatamnjjenim obzorjima policijskog optimizma. Instinktom genija, slično kao Büchner u *Dantonovoj smrti* Erdman suprotstavlja gigantizmu Čovjeka, koji se odriče ljudskog u ime Povijesti — upravo to ljudsko, i razara ga stanicu po stanicu, do potpuna raščinjenja, do karikature. Običan maločovjek Podsjekaljnikov, odlučivši se na samoubojstvo, pokreće cijeli društveni mehanizam i otkriva njegove ispravnosti. Društvo mu može uzeti život, ali mu ne može oduzeti smrt, osim da je nekako iskoristi. Jedni bi tako da ga iskoriste kao žrtveni zalog vlastita prosvjeda, drugi bi time pothranili svoje oronule osjećaje, treći bi pojačali svoj obrat...

.... četvrti, to jest redatelj Božidar Violić, htio bi ovim tekstom na sceni izvršiti autodiverziju, napustiti kanone koje je do sada često uspješno zastupao. On razbijaju scenu, izlaže gole zidove sa živčevljem kablova, produžuje je mini-prugom preko gledališta. Tako ostvaren scenski prostor, neomeden i golem, potpuno distonira od »sobne« glume protagonista. No, upravo tu di-

sfunkciju prostora i igre Violić pokušava ostvariti kao metaforu revolucijskog izraza protuslovja između otvorena slike svijeta koju ona donosi i »zatvorenog ljudskog sadržaja koji se napravio u nju premješta iz prošlosti. Na idejnom planu ovakav je stav moguće pravdati, kao i bilo koji drugi, ali na scenskom planu on je polučio rezultat koji je u stilskom smislu bio inkoherentan, a u cjelini dosadan i razvučen. Na jednoj strani strka statista zatečenih u besmislenim i samodostatnim radnjama, deklarativna u značenjima, na drugoj strani komorna, razvučena, igra, s glumcima beznadno nemoćnima da ispunе prostor u koji su bačeni. Čak i divni glumac Pero Kvrgić, jedan od rijetkih u nas kojeg možete nazvati velikim a da ne pretjerujete, biva posve ma izgubljen u mastodontskom iskarištanom prostoru. Tek kad ga izolirate iz okoliša, i promatrati kao posebnost, susrećete se s igrom što je nabita tragikom malog dobrinje u velikom svijetu, tek tada dopre do vas neka čaplinski topla vadrina očajnika. Bezličnost i amorfnost malog čovjeka preobraća se u ovoj igri u simboličnost i poveziju velikog nesretnika. Na trenutke zainteresira i igra Vjere Žagar-Nardell i Drage Krče, ali se sve to brzo izgubi u ovoj predstavi bez tempa i ritma, cijeloj u pokušajima stvaranja nekakve atmosfere što scenama daje karakter žvakajuće gume i razvlači ih u beskraj. Zaključno rečeno, redatelj napuštači jedan tip teatra, nije ostvario drugi, treba vjerovati da će on izvući plodotvorna iskustva iz raspuća na kojem se našao.

Veselko Tenžera

Pitanje Nikoli Batušiću

**POVIJESNI PREGLED
NAŠIH NASTOJANJA**

**O knjizi »Hrvatska
kazališna kritika«**

HRVATSKI TJEDNIK: U Vašoj knjizi »Hrvatska kazališna kritika« (MH, Zagreb 1971.), dajete povijesni pregled naših nastojanja u okvirima jednog osebujnog, često i zapostavljenog odvjetka književne kritike. Kako ste pomirili neophodnu preciznost povijenska s uranjenjem vlastite mašte u oživljavanju minulih kazališnih dogadaja?

NIKOLA BATUŠIĆ: Povijesne tijekove hrvatske kazališne kritike valjalo je jednom podrobno ispitati, pa zatim njihove odrednice podvrgnuti suvremenim i književno-kritičkim i teatrološkim sudovima. Ono što sam u svojoj knjizi htio osobito naglasiti jest činjenica da smo, nažalost, u hrvatskoj kazališnoj kritici, koja je bila uvek odraz i naših glumišnih i naših političkih življivanja, ponajmanje imali onih nepomučenih njenih izrazito književno-kritičkih, ili pak bistrih teatroloških sustavnosti. Pera naših kazališnih kritika bijahu vrlo često vodena političkim, stranačkim, što će reći izvan-umjetničkim isključivostima, pak im glumište često izmicaše iz onih okvira što su im morali ograničavati polje rada. Na njihove se stranice znao uvlačiti providni politički karijerizam, ili zao duh nekih nametnutih ili svojevoljno izabranih ideologija, tako da je kazalište bilo samo pretpostavka za osobne, često i vrlo okrutne obraćune sa zastupnicima drugaćijih političkih ili idejnih svjetonazora. Valjalo je raskrčiti gomile tiskanih stranica ne bi li se došlo — u svezi s onom slikom povijesnoga razvoja hrvatskog glumišta koju danas smatramo odredenom po nekim njenim neprijepornim stožerima — do razlike između kritičara sugovornika kazališta i svojevrsnog dogradivača čina predstave i, s druge strane, mračnjaka opsjednuta neutraživom žedu bilo za samoisticanjem, bilo za nametanjem kazalištu teških okova najraznovrsnijega tipa. U izboru i lučenju imena, razvrstavanju grada — morao sam biti uglavnom kazališni povjesnik, ali je čest i upravo nepremostivu suhoparnost kazališne recenzije o nekom nepoznatom stvaralačkom činu valjalo oživjeti raznovrsnim književno-kritičkim tumačenjima, i tako pokušati spasiti predstavu iz zaborava upravo pomoći kritike o njoj. Jer jedna je pojava nemoguća bez druge, pa ako sam neka odista velika imena hrvatske književnosti uspio portretirati i kao djelatnike, pokratkad i kao izvrsnike kazališne kritike, nadam se da sam barem djelomično ispunio zadaću koju sam unaprijed sebi odredio.

Darko Gašparović

20 film i televizija

Pogled
iz naslonjača

Dvije izvorne emisije Nikše Fulgozija

Zao mi je što tek sada pišem osvrт na dvije izvrsne emisije što ih je svojedobno prikazala Televizija Zagreb. Međutim, na taj način ujedno odgovaram i svim onim nadri-teoretičarima koji iz kojekakvih kritikantskih zapećaka neprestano trabunaju o »prolaznosti« televizijskih ostvarenja uopće i o ne-srvhovitosti tv-kritike posebno. Nema nikakve sumnje da je većina televizijskih emisija doista efemerna, pa je prema tome efemerno i njihovo kritičko praćenje u novinama, ali to nije dovoljno jak razlog da se televizijska ostvarenja uopće i u pojedinim slučajevima izjednačuju i stavljuju pod istu kapu »efemernosti«. Tim kritikantima i nadri-teoretičarima valjda se toliko svuda riječ »efemernost« — vjerojatno zbog svoje »elegancije« i slatko-tužno dojmljivosti — pa je upotrebljavaju i onda kada, recimo, spremaju kiseli kupus za zimnicu. To kažem stoga, jer i jedna i druga emisija Nikše Fulgozija mogu još jednom, ponovno biti prikazane milijunskom tv-gledalištu bez veće opasnosti od nezanimljivosti i dosade. Za razliku od nekih dramskih tvorevin, za koje ni danas nisam siguran jesu li drame ili dramske salame od slame.

Sto kletvi na sekundu ili kleti il' ne kleti, pitane je sada — ali za manjinu

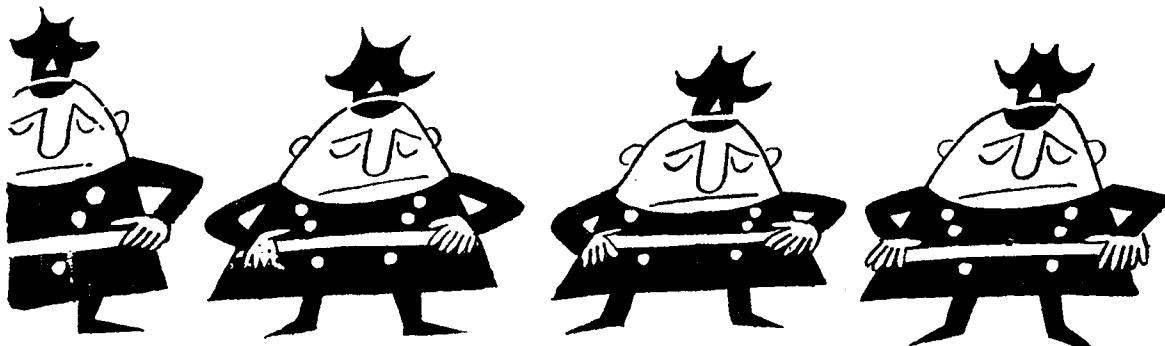
U toj emisiji — posvećenoj psovci i protupsovci — na iznimno zanimljiv način dočarana je povijesna, društvena, umjetnička i psihološka prisutnost psovke u nas — s nizom primjera i stručne prosudbe od strane naših istaknutih stručnjaka iz raznih područja znanosti i umjetnosti. Netko je to shvatio kao opravdavanje psovanja, a netko opet kao kritički odnos prema toj našoj veoma bogatoj narodnoj izražajnosti.

Misljam da takvo opredjeljivanje nije toliko bitno. Cilj te Fulgozijevе emisije sadržan je prije svega u činjenici odslikavanja pravog stanja stvari, u objektiviziranju jedne pojave koja je itekako prisutna u svim »porama« našeg javnog i privatnog života. To je važno. A time je, naravno, rečeno sve. Time se i Fulgozi opredjeljio; i to, razumljivo, protiv psovke i psovanja, ali na odgovarajući način. Duhovito, s pravom mjerom ironije i — ponegdje — satiričkog podbadanja. Kada sam malo prije spomenuo izraz »protupsovka« mislio sam prije svega na stil emisije: na pravi pravcati montažni brio prepun lucidnih usporedbi, izvanrednih opažanja i logičnih primjeli. Fulgozi je, dakle, na agresivnost psovke i psovaca odgovorio agresivnošću slike i njezinom sukladnošću s izgovorenom riječju; dakle nečim što predstavlja pravo savršenstvo ne samo u filmu, nego, kako vidjesmo, i na televiziji.

Sto ljestvica na dan — ili mali Ivica pita zašto i Savezna skupština ne izabere svoju Miss

»Missomanija«, ili »bolest stoljeća«, kako bi možda rekao neki zadri uspoređivač svega i svačega. To je istina. »Missomanija«, kako nam reče Fulgozi, nije samo bolest stoljeća nego i bolest nekih temeljnih društvenih odnosa, pogotovo u socijalizmu, jer se u toj emisiji baš, o tome radi: o »missomaniji« u socijalizmu, a ne o »missomaniji« u kapitalizmu. Prikazavši nam usput (uz fino izabrani stari naprav »Valencia«) i povijesni razvitak missomanije — od kapitalizma prema socijalizmu — Fulgozi nije bio samo duhovit nego i veoma oštar. I to s pravom. Dok mi svi zajedno tralalačemo i prelistavamo luksuzne revije koje nude curicama i prefriganim mamicama obilje slatkih poziva na »slavu«, neanonimnost i novac, dotle smo zadnji, predzadnji, ili pred-predzadnji u pismenosti, školstvu i socijalnoj skali uopće. Dobro je to prikazao Fulgozi. Tako i treba. Nije to rat protiv Ljestvica i Umilnosti, kako bi to željeli nazvati neki dobroživući umnici, nego je to rat protiv Gluposti i Jada.

Vladimir Vuković

Knjige o filmu

Škola brbljanja

PETAR VOLK: ESTETIKA MODERNE ANIMACIJE, BGD, 1970.

Postoji više načina da se o jednostavnim stvarima piše komplikirano: svakako je najgori od njih onaj koji prikriva autorovo nemoć da o predmetu, o kojem raspreda polupametno, ali zato naširoko — kaže bilo što suvislo. Najočitiji primjeri za takvu bolest svakodnevno se nalaze u šupljem novinsko-političkom frazerstvu. Na žalost, povremeno prazno zabrljavaju i različiti »kritičari«, »sesejisti ili drugi samozvani »tumači« kulturnih zbijanja oko nas. Među veselije primjere takve robote zaciјelo spada i »rasprava« o ESTETICI MODERNE ANIMACIJE čiji nas podnaslov može i te kako primamiti: Zagrebačka škola crtanog filma. A što znači naš crtni film... i tako dalje, to znamo. Nije li već vrijeme da dobijemo opsežnu i razložitu studiju o djelima naših majstora, itd.? Prema tome, tko ne bi pozdravio rad vrlog estetičara, koji, osim toga, u knjizi spominje daje njegovo djelo sastavljeno od »fragmenata doktorske disertacije« koja je pisca već možda uvrstila među odista rijetke doktore crtičare u svijetu... »Prave teškoće nastaju, međutim, onog trenutka kad naše utiske počnešemo da pretvaramo u objektivne činjenice« kako mudro kaže autor ove »Estetike«.

Smješno znanstveničke ambicije

Prave teškoće nastaju za svakog poznavaoča našeg crtanog filma (ili čak prosječno upućena ljubitelja animacije) kad pokušava u ovih dvije stotine beskrajno do sadnih i nemuštil stranica sročenih sa smiješno znanstveničkim ambicijama, pronaći makar jedno zrnce — ne novog pristupa ovoj umjetnosti, nego običnog, zdravog, razložitog tumačenja, ili barem ispričana sadržaja (istina, autor odlučno kaže da »nije bitna priča, pa čak ni sam oblik animiranih predmeta, već njihov smisao!«). Djela naših tvoraca crtanog filma, jednostavnost čije »estetike« je često, na žalost, bila uvjetovana materijalnim ograničenjima, pa je i pridonijela stvaranju stila savršeno siromaškog, pretvorena su u ovom »traktatu« u pravi bašak za svakog tko crtni film poznaje ili ga, ne da Bog, ovim putem pokušava upoz-

nati. Ali, da ne bih zapao u pogrešku u kakvu se uvalio sam ovaj samozvani »estetičar« objašnjavajući polusuvim rečenicama težnje nesretnih stvaralaca crtnog filma (težnje jasne kao maslac), radije ču citirati doktora crtičare. Čujmo!

O obliku: »Oblik se ne stvara da bi podsećao na ideju ili neko

bliže i dalje sećanje, već da bi

živeo, i kroz svoje delovanje

osnačavao njeno ostvarenje u

realnom.«

O filmu uopće: »Film, bez obzira na sve savršenije tehniku, nije nikakav jednostavni proizvod niti veštačka transmutacija, nego živi organizam i njegova neograničenost neograničenosti nije toliko u izboru materijala, kolora,

kamere ili škole koliko u imaginaciji i snazi duha od koga se

odvaja.«

O »Surogatu«: »Bitka za iluziju odigrava se daleko od stvarnoga i to u potpuno otuđenom svetu astrakkcije. Ili: »U završnoj sekvenci Surogata autor posebno inzistira na ritmičkoj emancipaciji kao sinonimu nekakve prividne umutarnje usklađenosti koju postiže sama figura.« Ili: »U

ovom stalnom traganju za smisalom i novim vrednotama koje

treba da ga učine egzistentnim,

autorova ličnost nikad ne može

da predvidi da će film koji

stvara u maksimalnoj mogućoj

meri predstavljati ostvarenje

željenih ciljeva.«

O glazbi u filmu: »Da li ona predstavlja samo duhovito kompozitorsko rešenje Tomislava Simovića, ili je izraz određenog raspoloženja figure?... Zanimljivo je uz to da se melodija javlja uvek kada figura nešto čini.«

O Grgiću: »U stvari, Grgić se pita — kako je uopšte moguće zahtevati da jedan stvaralač u svom delu adekvatno predstavi jednu odredenu ideju?«

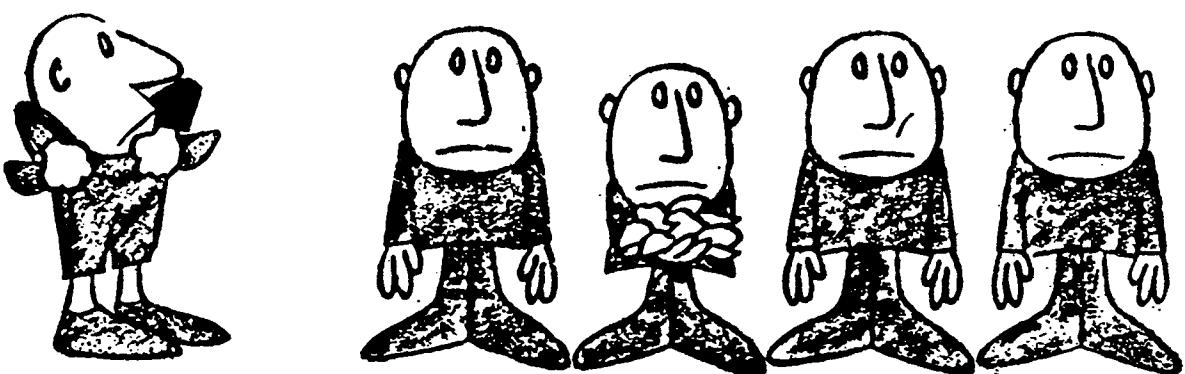
Polupismena dizertacija

Onaj tko možda posumnja da su ovo zlonamjerno izdvajeni citati, čiji je smisao u kontekstu logičniji, neka samo posegne za ovom nesvakidašnjom knjigom, pa će bez po muke naći pregršt još smješnijih primjera, koji u kontekstu zvuče strašnije nego ovako izdvajeni. (Evo još jednog: »Kretanje je uvek uslovljeno samim pokretom, a ovaj nije inspirisan samo mehaničkim refleksima već sadrži u sebi i sasvim konkretnu određenosost sadržaja, kvaliteta, ritma i svega što ga u našoj svesti kvalificuje kao pojavu, s tim što opet nije ret u slučaju ili bilo kakvo pojavu, već o strogo individualnoj koja se nužno vezuje za naše psihičke, društvene i intelektualne postupke i samo ljudsko delovanje.«)

Ova tipično balkanski brbljava i polupismena »dizertacija« s dosta stranih riječi i kurziva, ali s malo osnovne jezične logičnosti (estetiku da i ne spominjem!), tek nas iznova podsjeća na potrebu da što prije priredimo kakvu publikaciju posvećenu autorima i djelilim zagrebačkog studija za crtni film. Već i monografija s izborom kvalitetnih fotosa u koloru ne bi bila na odmet, a kamo ili kad bi tko razumljivim riječima, da još i rečenice imaju smisla...

Ovako o takozvanoj »Zagrebačkoj školi« (čije filmove ionako ne gledamo po kinematografima) i dalje ćemo samo čitati u vijestima o međunarodnim nagradama ili u vicevima o navodnoj selidbi studija u novu zgradu. Jer, kao što lijepo kaže Petar Volk, »Zagrebačka škola — veoma je popularan termin bremenit komercijalno-konjunkturnim i sociološkim ukrasima.«

I. Kušan

NOVI FILM ANTE BABAJE
MIRISI, ZLATO, TAMJAN

TJELESNI I DUHOVNI RASAP

Redatelj: Ante Babaja

Scenarij: A. Babaja i B. Violić
po istoimenom romanu S. Novaka

Proizvodnja: »Jadran-film« i
»Kinematografi«, Zagreb, 1971.
Premijera 21. travnja 1971.

Od samoga početka svoje filmske biografije Ante Babaja rado je tražio inspiraciju u literaturi, a ipak nije pravio »literarne« filmove. Još prije petnaestak godina snimio je po scenariju Drage Gervaisa svoj prvi dokumentarac »Jedan dan u Rijeci i s njime je unio dah svježine u atmosferu zatrovanu isparjenjima lakova i boja, tako obilato upotrebljavanih u našoj ondašnjoj tvornici sanja«. Tragajući za svojim filmskim vizijama i istinama u čitavom nizu kratkih djela (različitim po žanru, temi i domaćaju), Babaja je uvek nastojao afirmirati autonomiju filmskoga medija kao izvornog oblika mišljenja i osjećanja, ali pri tome nikada nije upao u krajnost estetskog puritanizma onih filmskih dogmatika koji u svakoj vezi s literaturom vide neoprostivu izdaju filma. Nije se stoga libio da za neke svoje kratke filmske crticice, groteske i eseje potraži suradnju i nadahnute u dobrim pisaca poput Kaleb, Kaštelana, Vesne Parun, Desnice, Gotovca i Ladanja, a i sva tri svojaigrana filma gradio je na književnoj podlozi. Imao je Babaja, dakako, lošijih i boljih filmova — neki od njih pripadaju onom najboljem što je do danas u hrvatskoj filmskoj umjetnosti stvoreno — no svi su oni bili osebujni i osobni, daleko od toga da budu osumnjičeni kao puke ilustracije literature.

Muka dobrovoljnog izgnanstva

Ako se i za jedno djelo suvremene hrvatske književnosti moglo gotovo sa sigurnošću reći da je »nefilmično«, onda je to višekratno nagradeni roman Slobodana Novaka »Mirisi, zlato i tamjan« od kojega je Babaja — unatoč svim shvatljivim sumnjama naše filmske sredine — stvorio svoj treći igrani film. Pisan u prvom licu, Novakov je roman dugi i, rekad bih, istinski monolog glavnoga junaka, koji ne govori tek tako da bi pisac imao zgodan oblik za svoje kazivanje, nego se gotovo na svakoj stranici osjeća da taj čovjek mora sam sa sobom govoriti da bi samome sebi posvjedočio da je još duhovno živ. Njegova je životna situacija svojevrsno dobrovoljno izgnanstvo: rano umirovljen, intelektualac neodredene profesije, djecu je ostavio u Zagrebu da bi se sa ženom preselio na jadranski otok gdje u trošnjoj kući njeguje fizički nemocnu ali duhovno agresivnu staricu koja mu nije nikakav rod i koja ga čak sumnjiči da sve to čini iz koristoljublja. Novak namjerno uskraćuje čitatelju biografske podatke o svome junaku iz kojih bi se mogli dokučiti njegovi konkretni razlozi i povodi za takav izbor situacije i samim time tom bijegu — kao vanjskoj, fizičkoj potvrdi unutarnjeg, duhovnog autsajderstva ili postraništva (da se poslužim Gotovčevim terminom) — daje univerzalniji smisao. Zagonetku ogorčenja koje je rodilo takvu rezignaciju čitatelj može odgovarati samo doživljavanjem intenziteta muke u koju je junak dobrovoljno ušao. Tu je Novak vrlo opipljiv, konkratan, jasan, stvaran — pa ipak u toj gruboj i bespošteđeno realističnoj prozi, blistavo ironičnoj i potmulo zlokobnoj, gotovo svaka konkretna okolnost, i kad evidentno nije i ne želi biti simbolična, neumoljivo golica znatiželju čitatelja da joj otkriva alegorijsko značenje.

Samosvojno filmsko djelo

Babaja se držao svog, jednom javno objelodanjenog, načela ekrанизacije: »da djelo bude povod i inspiracija za film i tu se često puno toga mijenja na račun filmičnosti... ali s postavljenim intimnim ciljem da se filmskim sredstvima bude što sličniji literarnom djelu«. Novakovim zbivanjima, likovima,

mlade časne sestre reducirala je poetske potencijale koji se skrivaju u neobičnim okolnostima susreta usplahire-nog djevojčeta s okorjelim cincikom. Odnos muža i žene, ta zrela i staložena ljubav kojoj nisu potrebne riječi, posebna je vrijednost filma, pa se stoga završni dijalog — u onoj inače vizuelno sugestivnoj sceni nošenja križa u obliku cijevi za kanalizaciju — čini donekle forsiranim: sve upućuje da to dvoje izgnanica ne objašnjavaju svoju situaciju sebi, nego publići. A film je takav da je publika dotle već mnogo toga našutila, bez potrebe za izravnim tumačenjem.

Opora vizija sudbine

Lik Madone u kongenijalnom nadopunjavanju ostvarile su Ivona Petri (nevjerljivo širokom skalom raznolikih mimičkih sredstava u položaju tjelesne nepokretnosti) i Nada Subotić (svom magistralnom glasovnom interpretacijom koja se stopila s fizičkim likom u svakom svom treptaju). Bio je to izuzetan glumački doživljaj u amalgamu kakav samo film može pružiti. Sven je Lasta unio u lik »Maloga« sav svoj intelektualni habitus, dajući naslutiti da cinizam i rezignacija današnjeg bje-guncu prikrivaju ostatke nekadašnjeg ratnika. Milka Podrug-Kokotović predstavila se prvi put na filmu (u ulozi žene) kao glumica toplog i finog senzibiliteta koja najškrtijim sredstvima nagovještava izvanredno bogat unutarnji svijet. Nataša Nešović s mjerom je i plastično ostvarila lik Erminije, dok je Tanja Knežić ostala prilično blijeda u karikaturalno koncipiranoj ulozi časne sestre.

Korektna, ali ne i efektna crno-bijela fotografija Janeza Kališnika težila je stanovitoj stilizaciji i sivim tonovima, no teško je oteti se dojmu da bi prigušeni, decentni kolor bolje poslužio likovnom doživljaju. Scenografija Drage Turine zasluguje superlativ: nakon toliko šablonski i maniristički riješenih prostora u našim filmovima evo jednom autentičnog ambijenta koji se ne nameće naglašenim detaljima, ali zato svojom cjelinom naglašava pohabanost i trulež tvari i duha. Film je bez ikakve popratne glazbe (osim realnog crvenog pjevanja na dva mjesta): Babaja se i tu, kao i u cijelom redateljskom stupu, nije libio odbaciti sve što bi značilo tek puku ornamentiku neprikladnu njegovoj oporji i naglašeno šturoj viziji sudbine kojoj je sav smisao istražati u porazu.

Ivo Škrabalo

Ivana Petri kao Madona Markantunova

Obred svakih 18 dana

dijaložima ništa nije dodavao, a samo je malo toga oduzimao. Pa ipak, nastalo je samosvojno filmsko djelo, neobično i iznimno, koje ne samo da izmiče na silnom svrstavanju u neki od tipskih filmskih žanrova, nego i živi svoj vlastiti život unatoč svom literarnom podrijetlu. Usmjerivši svoju pozornost na dva glavna lika, staricu Madonu Markantunovu i njezinu njegovatelja kojega ona zove »Mali«, Babaja je u onih 18 dana između dva obreda pražnjenja staričnih crijeva (što je postao ne samo njezin, nego i njegov životni ciklus) stvorio najbizarniji ljudski odnos viden na našem filmu. Iz žive dinamike tog odnosa izrastao je u prvome redu bogat i slojevit lik bivše posjednice triju četvrtina otoka koji je ispunio čitav filmski prostor ne samo mirisima i zvukovima svog metabolizma — što Babaja registrira s besprimernim realizmom, ne ustručavajući se prijeći granice »prijestolnosti« — nego i obiljem čudnog,

gotovo vedrog humora koji nije samo (po Russellu) »vješto kamuflirano očajanje« nego je postao, bez ikakve krinke, jedini mogući izraz rezignacije. Dok je u romanu starica gotovo izmišljeni alibi za bijeg, ona je u filmu najživljja osoba; dok je u knjizi ironija jedan od elemenata univerzalne gorčine, u filmu je gorki humor prevladao i otklonio potrebu odgonetavanja alegorijskog značenja konkretnih okolnosti muke. Zato su knjiga i roman toliko slični i toliko različiti u isti mah: dva uzbudljiva videnja istog tjelesnog i duhovnog rasapa.

Opsjednut u tolikoj mjeri svojim glavnim junacima u čijoj je groteskoj simbiozi tražio smisao cijelog djela, Babaja je u neku ruku zapustio neke od sporednjih, ali ne i nezanimljivih ili nevažnih komponenata temeljne situacije. Zbog toga je valjda Doktor ostao na periferiji zbivanja, a stanovita karikiranost kojom je redatelj obilježio lik

Sven Lasta i Milka Podrug-Ko

Ambassador glazbe

RUDOLF KLEPAČ

Da je neki prorok, prije nekoliko desetljeća, javno navijestio kako će jednog dana jedan zagrebački glazbenik postići svjetski ugled sviranjem na fagotu i da će tim svojim glazbalom nadmašiti slavu tolikih naših violinista i pijanista, svi bi mu se nasmijali i smatrali ga budalom. Jer za našu umjetničku javnost fagot je oduvijek bio samo jedno tipično orkestralno glazbalo; fagot je, po općem sudu, bio samo sporedni glumac u glazbenoj predstavi, nespretni epizodist, dugajlija, dvometraš, kojemu je dužnost da svojom simpatičnom ružnoćom što plastičnije potpora ljepote orkestralnih protagonistica, neodoljivih glazbenih ljubavnika. Pokojni Franjo Dugan (vrsni orguljaš i dobar poznavalac svih mogućih naprava za sviranje) ovako je opisao fagot u svojoj knjizi »Nauka o glazbalima«: »Fagot je nezahvalan instrument, jer zahtijeva mnogo vježbe i napora, a ne pruža mogućnost koncertnog instrumenta, iako su i na njemu moguće kojekakve tehničke vratolomije. S druge strane je fagot instrument u orkestru izvanredno potreban i tako reći nenadoknadiv, jer daje bas za drvene svirale. Može biti na poseban način karakterističan, kao ni jedan drugi instrument. Njegov zvuk je ozbiljan i melankoličan. No ako mu se dadu izvoditi burleske figure, koje se protive njegovu karakteru, može se fagot upotrebiti vrlo dobro za šaljive efekte i kojekakve muzičke karikature.«

Svojim zdravim instinktom i praktičnom pameću, fagotist Rudolf Klepač je već na početku svog glazbenog djelovanja osjetio da nikada neće opovrgnuti prvu Duganovu tezu (o nemogućnosti da fagot postane koncertni instrument) ako ne obori i onu drugu, mnogo opasniju, zabludu (da fagot neće biti efektan samo u glazbi koja se

protivi njegovu ozbiljnom i melankoličkom karakteru). Kao spretni i okretni glazbenik, kao rasni muzikant. Klepač je vrlo brzo svladao tehniku tih takozvanih vratolomija, velikih skokova, pasaža, trilera i svih mogućih staccato-efekata, ali smjer njegova interesa vodio ga je prema dalekosežnjem cilju: ispod harlekinske buffo-maske otkriti riječnu i sramežljivo introvertiranu narav svoga glazbala.

Godinama, kao anonimni član velikih orkestralnih sastava, on je radio i eksperimentirao, usavršavao svoju tehniku i provjeravao iskustvo, u upornom nastojanju da iz svoje žirafe od instrumenta izmami onaj njezin idealni, najizvorniji glas. I nije mirovao dok njegov fagot nije napokon zapjevao uzbudeno i dirljivo — iz dna svoje duše. Tot trenutak Klepač je postigao ono što jednog glazbenika čini velikim: materiju svog glazbala on je oslobođio za poeziju. Naravno, opseg poetskog kazivanja jednog fagota ne proteže se onako široko kao što je to prostor jednog glasovira ili violine, ali za poeziju to nije važno. Klepač u glazbi nije pio iz velike čaše, ali ta mala čaša bila je njegova.

Upravo mu je postalo tjesno u orkestru. Oslobođeni ton njegova glazbala tražio je samostalne nastupe ili, barem, ravnopravnu suradnju u malim komornim ansamblima. Budući da ni za jedno ni za drugo nisu postojali povoljni uvjeti (preoskudna solistička literatura i premalen broj komornih tijela), Klepačeva energija, silna volja i nevidene organizacione sposobnosti stupile su u akciju. Sam je pribavio nekoliko koncerata za fagot i orkestar (za njega su od hrvatskih skladatelja pisali Šulek, Bjelinski, Kelemen i Papandopulo), osnovao je i rukovodio grupama komornih svirača. Koncertirao je u bezbroj-

nim gradovima na raznim kontinentima, a za svoje stalno prebivalište i za epicentar svoje djelotvorne energije izabire festivalski grad Salzburg. Kao profesor na tamošnjoj Akademiji, kao umjetnički voditelj salžurškog »Serenade Ensemble-a«, kao djelatni suradnik svih festivalskih manifestacija Mozartova grada, on se tako našao na mjestu gdje se ukrštavaju svi evropski glazbeni putovi. Njegova uvijek budna i praktična fantazija odmah je htjela vidjeti da li postoji mogućnost za cestu koja vodi do Zagreba. Ne čekajući da netko drugi realizira njegovu inicijativu, on se upustio u golemi rad da bi što prisnije povezao ta dva glazbenom tradicijom opterećena grada. Znaci kažu da je u petnaest godina svog izbjivanja iz zemlje Klepač više učinio za našu glazbu i kulturu (organiziranjem gostovanja i stipendija, promicanjem domaćeg stvaranja i posredovanjem u osobnim poznanstvima umjetnika), nego većina našeg diplomatskog osoblja, ako se čitav njihov rad zbroji, a možda i pomnoži. Kada bi nasi službenici kulture u inozemstvu bili obdareni talentom srama, obrazbi bi im trebali biti crveniji od njihovih posloša, jer je jedan radini fagotist pokazao što sve za kulturu svoje zemlje može učiniti netko, samo ako je čovjek a ne fagot: glazbalo koje svira onako kako drugi puše.

Ovih nekoliko riječi o svestranom i korisnom radu Rudolfa Klepača objavljujemo u povodu svečanih dana »Salzburg pozdravlja Zagreb«, manifestacije kojoj je on mnogo pridonio, ne samo kao inspirator i organizator nego i kao aktivni umjetnik, nastupajući u izvršnim koncertima »Serenade ensemble« i »Mozarteum orchestra«.

Zvonimir Berković

BIENNALE PRED VRATIMA

Trinaest dana trajat će međunarodni velesajam nove glazbe u Zagrebu. Tri naest dana izlazit će pred nas proizvođači i prodavači Novog zvuka, čudni trgovci koji, nudeći nam svoju robu, uopće ne pokušavaju nikoga uvjeriti da će mu to što kupuje donijeti mir i sreću. Ali, budući da kako kaže Bernard Shaw, u ružnom i nesrećnom svijetu ne može ni najbogatiji čovjek kupiti ništa osim rugobe i nesreće, ni mi danas ne možemo od suvremene glazbe dobiti ništa osim onoga što će nam biti ponudeno na Biennalu. U trinaestdnevnom nizanju tonova i šumova, bizarnih magnetofonskih efekata, morat ćemo još jednom otkriti sliku svog vlastitog razapetog i razjedinjenog, izgubljenog i neskladnog bića.

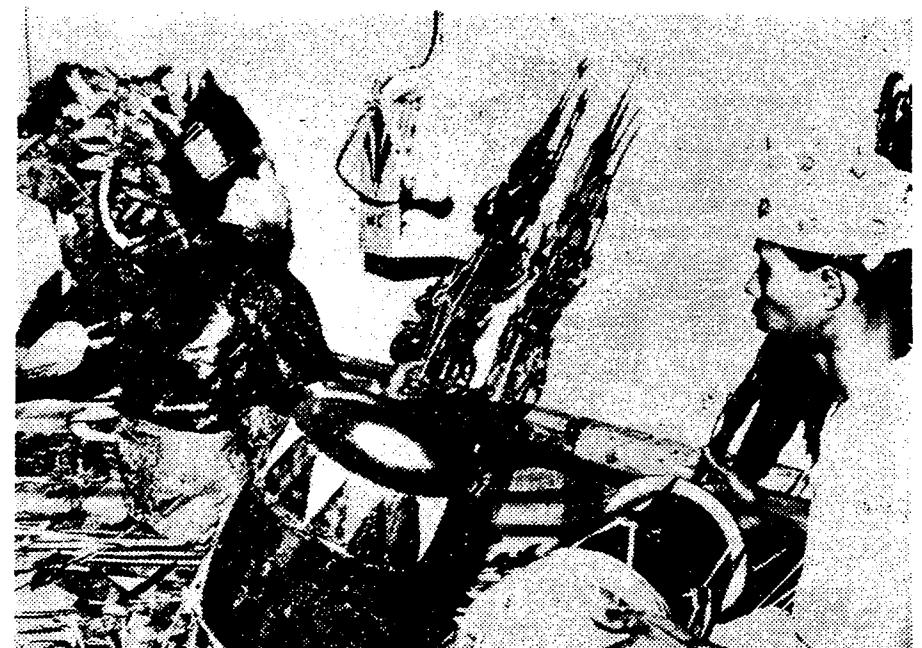

Spektakl podržava glazbu: »Nederlands Dans Theater« Haag

Ni ovogodišnja bijenalska glazbena manifestacija neće se zaustaviti i ograničiti akustičkim senzacijama, nego će se, možda i više nego ikada ranije, osloniti na podršku spektakla. Program Biennala najavljuju osim Schönbergove opere »Moses und Aron« (u izvedbi berlinske »Njemačke opere«), osim brojnih nastupa zagrebačke opere i baleta, još i dvije slavne evropske baletne trupe, specijalizirane za novu glazbu: Béjartov »Ballet du XXe siècle« i »Nederlands Dans Theater« iz Haaga.

Stari poznanici: Béjartov »Ballet du XXe siècle«

Uz glazbu budućnosti — kazalište drevne prošlosti

Cudnim slučajem, na Biennalu će se, naći uz glazbu koja bi trebala dati uvid u budućnost umjetnosti, i jedna umjetnost koja je stara od iskustva naše umjetničke prošlosti: Malezijsko kazalište sjena.

Nagrade Matice hrvatske za 1970.

Odbor za nagrade Matice hrvatske u sastavu: prof. dr Hrvoje Iveković, predsjednik Odbora, prof. dr Miroslav Brandt, prof. dr Ivo Franješ, mr. Jozo Ivičević, prof. dr Radoslav Katičić, Ranko Marinković, dr Petar Selem, Miroslav Vappotić i Igor Zidić, odlučio je da se nagrade Matice hrvatske za znanstvena i umjetnička djela u 1970. dodijele:

Nagrade su dobitnicima svečano uručene 27. travnja ove godine u 18 sati u prostorijama Društva filmskih radnika Hrvatske u Zagrebu.

Dru DANILU PEJOVIĆU

za djelo
SISTEM I EGZISTENCIJA
izdanje »Zora«, Zagreb, 1970.

Svojom najnovijom knjigom sabranih filozofiskih studija i rasprava pod zajedničkim naslovom Sistem i egzistencija Dr Danilo Pejović ostvario je vrijedan doprinos našoj svremenoj filozofiji. Premda je riječ o mizu pojedinačnih samostalnih tekstova, knjiga je smisleno komponirana kao problematiski povijesna, misaono koherentna cjelina, koja pronicaom filozofiskom oštrinom suvereno raspravlja o najakutalijim temama ne samo naše i svjetske filozofije, u okviru struke dakle sa zamjernom stručnom erudicijom, nego i izravno govori o najvitalijim i najprečim pitanjima svremenog nam svijeta i života. Koncipirana metodološki jedinstveno kategorijalnom konfrontacijom »sistema«, totalnih i totalitarnih struktura i racionalnih konstrukcija modernog svijeta, društva, mišljenja pa i života spram egzistencije, ljudske opstojnosti, individualiteta i hrake prolaznosti, a unutar upitnog humaniteta i povijesnosti, ona otvara uvide u kritizne situacije našeg doba, relacionirajući se u vijek spram najrelevantnijih misaonih struja svjetske filozofije 19. i 20. stoljeća, kako tzv. gradanske filozofije, tako i marksizma. Osim vrijednosti što je knjiga ima u samostalnom, izvornom tematiziranju i raspravljanju filozofiskih problema, ona ujedno ima i prikazbeno značenje, prikazujući i kritički se osvrćući na niz modernih filozofiskih struja, filozofema i velikih svjetskih filozofa, od klasičnog njemačkog idealizma do naših dana. Tako nam knjiga dra Danila Pejovića u nekoliko važnih aspekata unapređuje područje kojemu pripada, i u kojem zauzima istaknuto mjesto.

Knjževniku dru STANKU LASIĆU

za knjževno djelo
SUKOB NA KNJŽEVNOJ
LJEVICI 1928—1952
(u izdanju Liber, Zagreb)

Knjiga STANKA LASICA »Sukob na knjževnoj ljevici 1928—1952« nije samo jedna od problemski najzanimljivijih knjiga eseističkog karaktera u prošloj, 1970. godini, nego je ona postala i nakladni bestseller u našim prilikama i omjerima. Od prve do posljednje rečenice čitači i kritičari uhvaćeni su u zamke i magije te neobične knjige, ujedno i filozofske strukturalne meditacije, a i knjževno-povijesne prosudbe o vječnoj temi odnosa između revolucije i umjetnosti, dogmi i hereze, na primjeru sukoba između krležjanske stvaralačke vertikale i sivila pragmatičkog pristupa, pojednostavljeno rečeno, jer su problemi, mnogo složeniji, postojali i u stvarnosti naše bliske prošlosti, a iz analitičkih stranica Lasićeve knjige to se vidi.

Knjigu takve guste, britke isповjedne grade asocijacije, »mog obračuna s njima«, s teologičkim fetišima revolucije u ime oslobođenoga djelovanja intelektualne vlastitosti, prava »na ludilo misli«, potrebe sumnji i nužnosti izlaza iz okova i normi totalitarnog apsoluta ideologije do ove Lasićeve knjige sigurno

nismo imali. Tu je njezina najdublja imanentna vrijednost (uz sve ostale vrline koje implicite sadržava u себbi bogatstvo njene povijesne grade), ona je par excellence knjiga neovisnog socijalističkog intelektualca sadašnjice, ne samo obračun s vremenom prošlim u povijesti nego i sa svim mogućim podložnim stanjima u biću čovjeka pojedinca. Ovu izuzetnu monografsku knjigu naše književne, a ujedno znanstvene, eseistike neprijepono smatramo u jednom priznanja Matice hrvatske.

divaci tako nisu mogli graditi na govorim temeljima nego su za izbor tekstova, za njihovo tumačenje i za podatke o piscima morali vršiti samostalna istraživanja, često i fundamentalna. Nagrada je knjiga stoga plod velikoga filološkog podviga koji je od pripredavača zahtijevao najvišu stručnost i radno zalaganje koje prelazi običnu mjeru.

jednosti i pravo mjesto plana u socijalističkim gospodarskim sustavima. Neigrajući plan kao totalni monopol zalaže se za organsko ili genetsko planiranje i plan društvenih preferencija, s tim da se planovi izrađuju induktivnim, a ne deduktivnim putem tako da u njima može doći do izražaja svaki interes. Fleksibilnim grupacijskim modelom potencijalnog planiranja treba da dode do integracije čitave privrede. »Zakon vrijednosti i odnos tržišta i plana« značajan je doprinos ne samo našoj, nego i svjetskoj gospodarskoj znanosti.

Knjževniku OLINKU DELORKU

za znanstveno djelo
LJUBA IVANOVA
(u izdanju Matice hrvatske, Split)

Knjiga Olinka Delorka Ljuba Ivanova, Hrvatske starinske narodne pjesme sakupljene u naše dane po Dalmaciji (Matica hrvatska, Split, 1969), predstavlja pravu senzaciju u već odavna smirenom svijetu sakupljanja naše narodne poezije. Ponajprije, Delorkova je zbirka rezultat dugogodišnjeg rada na kojem je autor ved dosad pružio dokaza stručnosti i ukusa. Zatim, Delorkova zbirka donosi potpuno nepoznat, nov i upravo neobičan materijal. Konačno, Delorkova zbirka baca novo svjetlo na naše poznavanje i vrednovanje hrvatske usmenе poezije.

Zahvaljujući Delorkovoj knjizi pred nama se očima otvara jedan sasvim novi svijet, jedna posve samosvojna koncepcija života pa nam veza između starije hrvatske književnosti i njezina paralelnog usmenog, narodnog kruga postaje potpuno jasnja. Motivi i likovi koji su, često, dolazili u Dalmaciju iz obližnjeg i daljeg zaleda, obradeni su u tom djeelu hrvatske usmene književnosti na izrazito zapadno-viteški način. Posebno valja istaći da je Delorko radio slijedeći načela suvremene znanosti: nije ničim zadira u izvorni metar, vokabular i ritmu, tako da se pred čitaocem sve ove umjetnине javljaju u potpunoj izvornosti. Ovako vrijedna zbirka narodne poezije nije se pojavila već desetljećima. Ona zasluguje ne samo nagradu nego i potanko znanstveno proglašivanje.

Knjževniku BRANIMIRU DONATU

za knjigu eseja OSPORENI GOVOR
ILI EGZOTIKA SVAKODNEVNOSTI,
Kolo, Zagreb 1970.

»Osoreni govor« knjiga je, u nas i za nas, neosporne nove; djelo koje ozbiljnost traži i razaznaje u fenomenima: u opsegu i ukorijenjenosti pojava a ne samo — i ne ponajprije — u pojedinačnoj, umjetničkoj ambiciji što je u njih ugradena. Suprotno tradicionalističkom i uvriježenom shvaćanju on je suvereno pokazao da se djelo književne kritike može zbiti i nad djelima s ruba umjetnosti, nad robom za dnevnu uporabu, nad surrogatima kulture: isto onako kao što se nadahnut roman može napisati i o promašenim životima. Knjiga Branimira Donata odlazi u pravi čas: u vrijeme kad se surrogati više ne stide pred djelima umjetnosti i kulture, kad se, dapače, potisnuta često na margine društva kultura i umjetnost stide nemoci pred svojim nadomješcima. Donat, govoreći međutim bez uvrijedenosti o pojavama svijeta i doba, govoreći bez apokaliptičke patetike i promjenama kojih smo svjedočili dopire dalje i postiže više od onih koji se tek žaloste: on analizira, traži uzroke i vidi posljedice. A cijela ta knjiga odlikuje se načinom posve primjerom svojoj temeljnoj zadaći: on piše i opisuje, citira, kolazira, ilustrira, stvarajući svoj vlastiti Babilon tehniku i problemu, svoju vlastitu mnogoglasnost: konglomerat od mnogog i konglomerat za mnoge.

Prof. dru VELJKU GORTANU i Prof. dru VLADIMIRU VRATOVIĆU

za djelo
HRVATSKI LATINISTI I II
(u izdanju Matice hrvatske i Zore)

Svojim izborom iz djela hrvatskih latiništa Veljko Gortan i Vladimir Vratović dali su važan prinos poznавању hrvatske književne i kulturne povijesti. Otvorili su lak pristup do najvećih vrijednosti cijele jedne književne grane koja je do sada bila zanemarena i zatvorena po arhivima i knjižnicama jer joj se nije poklanjala dužna pažnja. Djelo »Hrvatski latinisti« može sad poslužiti kao izvor temeljnih obavijesti o tom području i kao polazište za daljnje studije. Njime je zato ispunjena velika praznina u našoj filološkoj literaturi.

Da bi se u punoj mjeri ocijenila vrijednost antologije »Hrvatski latinisti« treba istaći da se radi o književnosti koja filološki nije obrađena, pa prire-

Dru ŠIMI DODANU

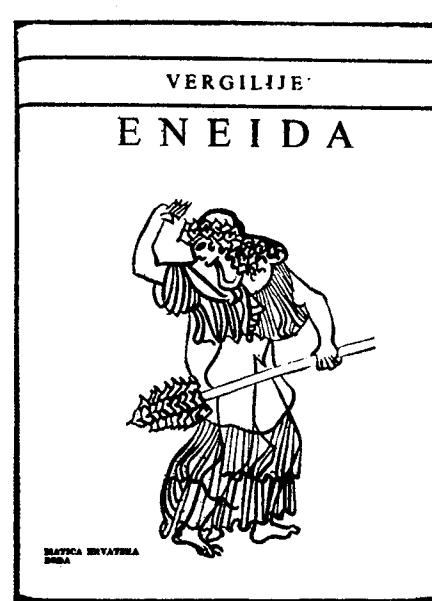
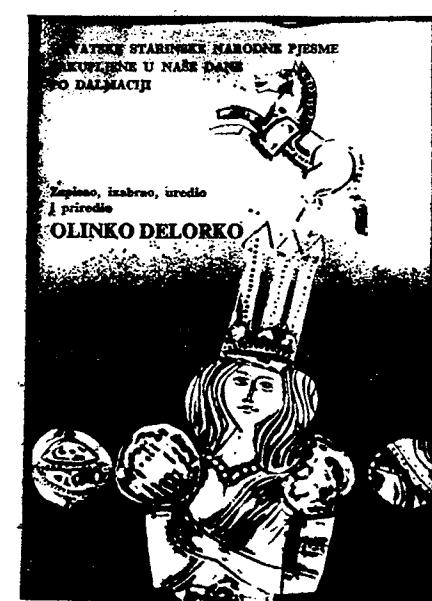
za znanstveno djelo
ZAKON VRIJEDNOSTI I ODNOŠ
TRŽIŠTA I PLANA
(u izdanju Matice hrvatske, Zagreb)

Dodanov rad »Zakon vrijednosti i odnos tržišta i plana« usmjeren je na traženje optimalnog gospodarskog modela i to takva u kojem će ekonomski zakoni maksimalno djelovati. Analizirajući zakon vrijednosti i odnose tržišta i plana uspješno je stvorio vlastitu koncepciju optimalnog gospodarskog modela rješivši u svome radu nekoliko važnih problema ekonomskih teorija. Dodan je razjasnio i protumacičio neke već dugo sporne Marxove postavke, izradio schemu dimenzija Marxova zakona vrijednosti, a istodobno došao do konačnog odgovora o dimenzijama zakona vrijednosti u socijalističkim gospodarskim sustavima. Razjašnjava bit zakona vri-

Slikaru OTONU GLIHI

za kameni mozaik »Gromače« u pristanisnoj zgradi aerodroma Rijeka na Krku (1970)

Oton Gliha ide u one hrvatske suvremene slikare kojih je djelo u vremenu raslo ne gubeći svoja uporišta, ne oduštajući od roditeljskog tla. Gliha je bio među prvima koji su zahtjev univerzalnog u umjetnosti shvatili kao zahtjev što ide izrazu a ne poticaju, jeziku a ne stvarima; on je na vrijeme shvatio da u slikarstvu odlučuje čovjek a ne priroda i da priroda ne može biti grešna; da njegov krčki krajolik ne vrijedi sam po sebi ni više ni manje od provansalskog. Velikim je mozaikom na Krku Gliha izdržao najveću kušnju: zamjenivši ulje raznobojnim kamenjem, zamjenivši malo platno petnaestmetarskim zidom, iznijevši Gromače iz galerije među gromače Oton se Gliha više nego igda približio toj prirodi odolijeva.

Ijetopis

Zadar -

Ijetna priredba pod upitnikom

Zadarski turističko-ugostiteljski poslenici nikako da se suglase s Narodnim kazalištem, dosadašnjim organizatorom priredaba »Zadarskog ljeta«, te se čini da ovaj starohrvatski kulturni centar, a sada i »novopečeni« turistički milijuner, tijekom dolazeće sezone neće imati kvalitetne priredbe, kao što ih ima gotovo svako iole veće turističko središte u nas.

Upravo kada se kulturna javnost Zadra ponadala da će do sada odlično posjećene priredbe »Zadarskog ljeta« postati tradicionalne, i ispuniti težnju građana da se Zadar konačno svrsta među kulturna središta u Hrvatskoj, čini se da će grad ostati bez ove privlačne ljetne kulturne manifestacije. Zadarske turističke i ugostiteljske organizacije, s obrazloženjem da ne raspolažu s materijalnim sredstvima i za takove svrhe, ne obećavaju sufinanciranje ovih priredaba.

Za dva »Zadarska ljeta« koja su do sada održana investirano je nešto više od dvadesetak milijuna starih dinara. A korist od njih, i u kulturnom i u materijalnom pogledu, bila je višestruko veća. Riječ je, dakle, o sredstvima koja sebe i opravdavaju, i višestruko vraćaju, pa bi ih zbog toga svakako trebalo osigurati. Treba imati samo malo više volje i razumijevanja za tu stvar od općeg interesa i opće koristi. Vjerujemo da će između ljudi koji brinu o napretku Zadra ipak doći do suglasja.

M. V.

Đakovo -

obiljetnica Zrinskog i Frankopana

U organizaciji Matice hrvatske održat će se 29. travnja ove godine svečana akademija u povodu 300. obljetnice pogibije hrvatskih velikana, bana Petra Zrinskog i kneza Frana Krste Frankopana.

O značenju Zrinskog i Frankopana na akademiji će govoriti prof. dr Miroslav Brandt iz Zagreba, a uz članove Matice hrvatske iz Đakova, koji će sudjelovati u programu akademije, svoj prinos toj svečanosti dat će i umjetnici iz Zagreba i Osijeka.

S obzirom da mladež u školama nije u dovoljnoj mjeri upoznata s tom povijesnom tragedijom hrvatskog naroda, Matica hrvatska u Đakovu sastavila je i umnožila prigodni

referat o značenju Zrinskog i Frankopana u hrvatskoj povijesti, te će ga poslati svim školama na području Đakovštine s molbom da ga 30. travnja nastavnici pročitaju dacima na prvom satu nastave. U povodu priprema za svečanu akademiju i proslavu pogibije hrvatskih velikana, u đakovačkoj javnosti prevladava mišljenje da se 30. travnja proglaši blagdanom hrvatskog naroda.

M. J.

Subotica -

susret gradova

U drugoj se polovici travnja u Subotici održao drugi »Tjedan kulturne suradnje gradova Subotica — Osijek — Sombor«. Niz priredbi trajao je punih devet dana: od 16. do 24. travnja. Prvi se takav susret gradova održao prošlog travnja u Osijeku, sada je Subotica bila gostoprime, a na godinu će takve kulturne priredbe biti u Somboru. Održano je šest zajedničkih priredbi Osječana i Somboraca: susret s pisacima, nastup zborova i orkestara Sombora i Osijeka, izložba likovnih umjetnika Sombora i Osijeka, izložba »Poratna izdavačka djelatnost u Osijeku i Somboru«, razgovor društveno-političkih i kulturnih djelatnika tri grada i nastup osječkoga STD »Pajo Kolarić« i somborskog KUD »Vladimir Nazor«.

Od sedam pojedinačnih priredbi čak je pet pripalo Osječanima (gostovanje Hrvatskoga narodnog kazališta, s »Erom«, te Dječjega kazališta »Ognjen Prica«, s »Šumom Stiborovićem« i »Ribarom Palunkom«, koncert Komornog orkestra »Franjo Krezma« te izložba slikara »osječkoga kruga« iz fonda Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku), pa su tako gosti iz Hrvatske ostavili najsnažniji pečat ovogodišnjem susretu.

I. S.

Osijek — kao u Bačićeve dane...

Osječka knjižara »Mladost« uvela je jednu novost: to više nije samo »dučan« u kojem se prodaju knjige,

nego i prava kulturna ustanova. Tijekom travnja u njezinim prostorijama u Blok-centru održava se i prodajna izložba grafike Ede Murtića, a i za kasnije je predviđena stalna izložbena djelatnost knjižare.

Posljednjih dana ožujka knjižara je uvela još jednu novost: uz simpozij o dječjem književnom stvaralaštvu, što je održan 25. i 26. ožujka, priredene je i prvo književno veče. Prema danim obećanjima, to neće biti i posljednje... Uломke svojih proznih radova ili pjesme čitali su Višnja Stahuljak, Marija Barbarić-Fanuko, Zvonimir Balog, Pajo Kanižaj, Dražan Horkić, Dubravko Horvatić i Nikola Pulić. Nastupio je i kritičar i eseist Branimir Donat. Tako se u ugodnim prostorijama knjižare stvorila atmosfera koja je mnoge stare Osječane podsjetila na nekadašnju knjižaru Radoslava Bačića, osječkog mecene i suočivača Hrvatskog narodnog kazališta, gdje su se također redovito okupljali ljubitelji knjige i ostali kulturni radnici, a gdje je i ponikla ideja o osnivanju narodnoga, hrvatskoga kazališta u Osijeku.

Simpozij o književnom stvaralaštvu za djecu zajednički su organizirali Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja, Gradska knjižnica, Pedagoška akademija, Dječje kazalište »Božidar Maslarić« u Osijeku i »Školska knjiga« iz Zagreba, a prisustvovali su mu brojni nastavnici hrvatskog jezika s područja sjeveroistočne Hrvatske. U tom povodu održana je u Gradskoj knjižnici izložba knjiga, kao i izložba dječje izdavačke djelatnosti u osnovnim školama. (is)

Ljubitelji filma na okupu

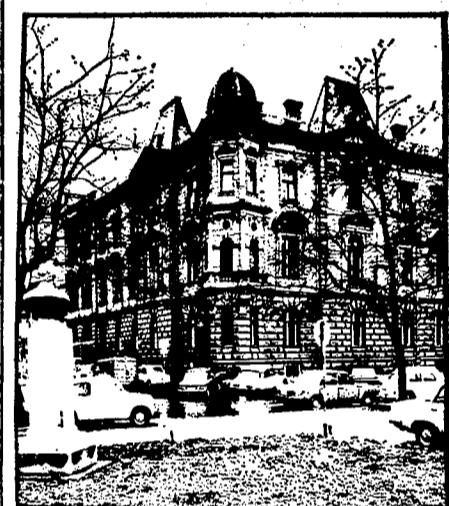
Savjet za program osječkoga Kinematografskog poduzeća »Prosvjeta« nije se zadovoljilo samo konstatacijom o neizgrađenosti filmske publike i medusobnu utjecaju loših filmova na publiku i publike bez ukusa na prikazivanje filmova, nego je i poradio oko toga da se takva situacija bar donekle popravi. Inicijative za osnutak Kluba ljubitelja filma sada su tako daleko, da je izabran inicijativni odbor. Kino-poduzeće »Prosvjeta« već je prije uredilo posebnu dvoranu za takvu djelatnost i sada će se početi raditi. To znači: posebne projekcije s predavanjima, susreti s filmskim stvaraocima, izložbe filmskih plakata, literature i reklamnog materijala, nabavka vrijednih filmskih časopisa, a nadasve: okupljanje svih koji film vole i njihovo stručno i estetsko uzdizanje.

Zagreb -

Matica hrvatska za Učku i za autocestu Split — Zagreb

Upravni je odbor Matice hrvatske u Zagrebu na sjednici 16. travnja ove godine odlučio darovati milijun starih dinara za izgradnju tunela kroz Učku i milijun starih dinara za autocestu Split — Zagreb. Matica hrvatska poziva sve svoje članove i sveukupnu hrvatsku javnost da upišu zajam za izgradnju tih objekata.

Drugi o nama

Na sjednici Predsjedništva i Izvršnog odbora RK SSRNH, što je održan 22. travnja 1971. u Zagrebu, drug Stjepan Ivić izjavio je: »Moram — vjerujte vrlo nerado — reći i to da me i novorođeni »Hrvatski tjednik« kod kojeg — dopustite da se malo slobodnije izrazim — osjećamo kako ne samo da se poput svakog novorođenčeta dešte, nego da se već pomalo osjeća i ono što se kod novorođenčeta obično dešava, izaziva — bar ovakav kakav je startao u život — da ga ocijenim više kao politički loš nego kulturno dobar.«

Zrinsko-frankopanska urota, koliko god po svojim protagonistima i posljedicama za daljnju sudbinu Hrvatske zaužimo posebno mjesto, samo je jedno od poglavja u vječnoj borbi hrvatskog naroda protiv tudinskog centralizma i hegemonije, a za pravo da se organizira i razvija u vlastitoj državi.

U toj borbi upravo ova dva roda — i Šubić-Zrinski

i Krčki knezovi, prozvani kasnije Frankopani — u

duljem povijesnom razdoblju dali su primjerje nes-

ljomjiva otpora a urotu njihovih posljednih pred-

stavnika samo je logični i slavni finale u dugotra-

nji drami njihova postojanja na ovoj razmedu

svjetova, imperija i civilizacija.

Punih šest stotina godina, koliko povijesna vrela dopuštaju da pratimo njihovu povijest, Zrinski i Frankopani bili su najuze povezani s historijom hrvatske države i njenim neprekinitim kontinuitetom, koji su branili ne samo svojim izvanrednim sposobnostima, nego i životom. U toj dugoj povijesti čudna sudbina povezuje rod Šubića i rod Frankopana. Javlja se na historijskoj pozornici gotovo u isto doba, u presudnim časovima nastupaju zajednički, a tri između najznačajnijih. Šubića uzimaju žene iz porodice Frankopana. Frankopani stote uz samu kolijevku nove obitelji Zrinskih, a oni stote uz nju i na stratištu, gdje dolazi do zajedničke propasti obaju rodova.

Krčke knezove i Šubiće povezuje i njihov odnos prema moru, njihova uporna volja odbrati se na Jadranu, s kojeg ih potiskuju s jedne strane Venecija, a s druge strane centralistička vlast tudinskih kraljeva. U toj borbi njihovi posjedi na moru sve su više sužuju, dok nisu na početku novog vijeka bili svedeni na sam Vinodol, na čiju obalu tada dolaze Zrinski, nakon što su bili suzbijeni na obalama južne Hrvatske.

Čuvari hrvatstva na moru

Plemе Šubića bilo je vjerojatno jedno od onih plemena, koja su predstavljala politički narod Hrvata od samog doseganja na jug. Plemе se bilo smjestilo u predjelu između Vranskog jezera, rijeke Krke i njezina slapa Skradinskog buka. Tu se oko grada Bribiria, nekadашnja rimske Varvarije, obrazovala bribirska župa nadomak latinskom-bizantskom Zadru. Kao u svih hrvatskih plemena, tako je i u plemenu Šubića postojala obitelj ili zadružna, iz koje je plemе isključivo biralo sebe starješine ili župane s čitavu Bribirsku župu. Ta obitelj imala je sjedište u gradu Bribiru.

Prvi poznati župan bribirski bio je Budic za kralja Petra Krešimira. Zatim se još u dokumentima spominju, za vrijeme narodnih vladara, župani Strežinja i Mronjona. Mronjona je u ime svog plemenskog glavarja, ugovorom s madžarskim kraljem Komlomanom glasovito Pacta conventa, na temelju kojih je dinastrija Arpadovaca došla na hrvatsko prijestolje.

Zupan Bogdanac smatra se za rodonačelnika kasnijih Bribirskih knezova, jer se tek od njega može pratići njihovo rodoslovno stablo. Njegov je unuk Grgur veli feudalni knez. To se zabilo nakon sloma bribirske vlasti u Hrvatskoj, upravo u isto vrijeme kada je Bela II nagradio i Bartola Krčkog Modruškog županjom godine 1193. Grgur je postao i knez grada Splita. Otada će Bribirci biti stotinu godina nazimjene knezovi primorskih gradova Splita, Trogira, Šibenika, Ninu, a neko vrijeme i Zadru. Na taj način Šubići su ostvarili jedan od osnovnih zadataka srednjovjekovne hrvatske politike: ujedinili dalmatinske gradove s pozadinom i tako se afirmirali na moru.

U toj politici Bribirski su se knezovi ubrzom sukobili ne samo s Mlečanima, već i s ugarsko-hrvatskim kraljevima. Već Bela IV, nakon što se oporavio od teatarske provale, uspio je skršiti za neko vrijeme vlast Šubića u dalmatinskim gradovima i postaviti tu svoje banove za knezove. No s nekim drugim hrvatskim plemićima postupio je još daleko gore, jer im je oduzeo njihove posjede u primorju i presepio ih daleko u unutrašnjost. To što počinje Bela IV., nastaviće se kasnije tijekom stoljeća. Uvijek ista težnja tudinskih vladara — koja će doći do osobito drastičnog izražaja za Ludovika Anžuvinškog, Matije Korvinu i Leopolda Habsburškog — da potisnu hrvatske velikase s mora i da izravno zavladaju jadranskim obalom.

Oko te osovine okreće se zapravo cijela hrvatska povijest. U njoj se očituje, kao i u svakoj historiji, dilektika suprotnosti i paraoksa. Naime, očito je paradosksna situacija u koju dolaze Hrvati kada u borbi s Venecijom za posjed istočne obale Jadrana traže zaštitu u Arpadovaca, doveđe Anžuvinče i druge na svoje prijestolje, da bi ih zatim ti isti vladari potiskivali s primorja. Ali je paradosk i u činjenici što tudinski vladari, žečeći izravno zavladati primorjem, gube i sami more i primorje, jer onemogućivši hrvatske radove, oni su onemogućili i obranu od Mlečana, koji su neprestano posezali za našom obalom. Ili, kao što je rekao Klaic, da se baš u vrijeme Bribirskih knezova "jasno dokazalo, da je jedino jaka Hrvatska kada obrani dalmatinske gradove da je ne poplavi bujica susjedne Italije".

Međutim, koncem XIII. stoljeća, za posljednjih slabih Arpadovaca, kada su počele borbe za prijestolje, Šubići se opet utvršćuju u dalmatinskim gradovima, još za života kneza Stjepka, koji se morao nekada pokoriti Beli IV., njegovi snazi sinovi Pavao, Mladen i Juraj, dolaze na vlast u primorskim komunama. S tim je narastao rod Šubića dosegao zenit, koji vnačo svojoj dugoj i slavnoj povijesti više nije premašio.

VLADIMIR KOŠČAK

Zrinski i Frankopani u hrvatskoj povijesti

M. Šerina Frankopan
graff. Šerina

Pavao Šubić ban hrvatski i gospodin Bosne

cetinskom saboru 1527. sudjelovao u izboru Ferranda Habsburškog za hrvatskog kralja, u relativnom zatisu Žirinja izredao se pet načastnoga obitelji Šubića. Potpisnuta iz dalmatinskog primorja, iz te maticne hrvatske zemalja, porodica kada da se spremala za nove zadatke, koji će se pred nju postaviti provalom Turaka u ulaskom Hrvatske u srednjoeuropski habsburški sklop.

Frankopani su u to vrijeme već imali iz sebe najveći dio svoje burne i slavne povijesti, koju su počeli kao kneževi otoka Krka i vazali Venecije u XII. stoljeću.

Posjedujući do kraja XIII. stoljeća, osim Krka još i Vinodol i Senj i kontrolirajući tako čitavo Kvarnerovo primorje, Frankopani su znali prkositi i samim Mlečanicima. Kako su stjecali sve više posjeda na kopnu i stali se ubrajati među najmoćnije velikaše Hrvatske, sve su vise zamjeravali dužnosti prema Veneciji, da bi se pod Ludovikom Anžuvinškim okrenuli izravno protiv nje. U XV. stoljeću, u doba najsljednje Frankopana, bana Nikole IV., najistaknutiji među Žirincima, tako je Nikola IV. bio najuspješniji među Bribircima, tako je Nikola IV. najistaknutiji među Žirincima, kada je venecijanski general Sigefredo izabran za stoljeća ugrabi Dalmaciju, njezinu odnos prema Frankopanima, koji i dalje ipak smatra svojim gradanima, vrlo su rezervirani, a na mahove i neprijetiški. Slična je situacija i za vrijeme protumletačke Cambryske lige na početku XVI. stoljeća, kada idući veliki Frankopan, knez Berardin, stoji na strani carevog, a i njegov sin Krsto takoder ratuje protiv Mlečana.

Ali u to vrijeme Venecija je bila neosporni gospodar Jadranu, a Frankopanima je već 1480. oduzela Krk. Frankopanima je doduze ostala vinodolska obala, ali njihove je mornarice nestale s Kvarnerom i s historijske scene. No, kada su se, poslije pada

Peter Šerini und Franci Šerian welche zur Freiheit in Neustadt in Österreich im Steghaus enthaftet worden.

Peter Šerini Franci Šerian

Graf Šerina Šerina

Klisa u turske ruke, na sjevernom primorju pojavili uskoci, utocište im je pružio i frankopanski Vinodol. Otada će uskoci biti usko povezani s daljnjom historijom porodice, koja je znala i djelatno sudjelovati u razvoju nove pomorske sile, o kojoj su svi europski dvorti stali voditi računa.

Na taj način na Kvarnerskom primorju u doba, kada se Hrvatska steže na najuži opseg i kada ulazi u najkrutije razdoblje svoje povijesti s obzirom na tursku ekspanziju s istoka i njemački prijatelj sa sjevera, banskog Hrvatskog ostaje jedino Vinodol. Dalmatinski gradovi su svim otocima već su više od jednog stoljeća bili u vlasti Mlečana. Turci su bili zaposjeli preostalu obalu sve do Karlobaga. Rijeka i Istarsko primorje bili su već davno izravno pod Habsburzima, a sličnu sudbinu je slijedio i Senj sa svojim primorjem, uključujući u Vojnu krajinu.

Vinodol je, dakle, imao ponijeti svu težinu posljednjeg djebla slobodne obale ne samo Hrvatske, nego i Ugarske. Frankopani su bili već preslabi da njime upravljaju. Za to je trebala jača ruka, a takvu su u Hrvatskoj imali još samo Žirinci. Stoga nije slučajno što oni baš tada dolaze u Vinodol, da zagospodare tim posljednjim hrvatskim vratima u svijet. Nakon mnogih ugovora o nasljedstvu i părnicu Frankopani su ipak 1580. uspjeli vratiti najužniji dio Vinodola s gradom i lukom Novi.

U to je vrijeme, od devet frankopanskih loza, koje su osnovali sinovi bana Nikole IV. sredinom XV. stoljeća, izmalo osam, tako da je preostala još jedino tržačka grana, čiji se predstavnik Gašpar Frankopan i nadgodi sa Žirincima. Gašpar je imao tri sina: Jurja, Nikolu i Vuka. Najznačajniji među njima bio je Nikola, hrvatski ban, koji je neko vrijeme zauzimao i položaj velikog kapetana Senja, a zatim je živo sudjelovao u uskočkom ratu. Poznate su i osobito zanimljive njegove veze s Dubrovačkom republikom.

Veze s Dubrovačkom republikom

Treba, međutim, dodati nekoliko riječi i o vezama Žirinskih s Dubrovnikom, jer su oni, kao i Frankopani, visoko cijenili taj u mnogom pogledu jedinstveni grad. Iako će tek Petar Žirinski stupiti u tjesnije odnose s Dubrovnikom ipak su poznate i ranije veze između Žirinskih i jadranske republike. Tako je već Nikola Šerinski pomagao vlastelini braču Bučićići, predstavnikute protuturske stranke u Dubrovniku. Poznato je isto tako da je zamašnu knjigu "Raj duše", koju je Nikola Dešić, svećenik u službi Žirinskih, tiskao 1580. u Padovi, uz novčanu pomoć Katarine Frankopan, žene Nikole Šerinskog, sedam godina kasnije Dubrovčanin Marin Nikulin prepisao bosanskom, približivši Dešićev jezik du-

brovačkom govoru, i tako posvjeđio jedinstvo hrvatske književnosti na području svih hrvatskih dijalekata.

Sačuvano je i vrlo zanimljivo svjedočanstvo o vezama Nikole Šerinskog, Jurja i Nikole, s dubrovačkim pjesnikom Dominikom Zlatarićem. Dominikov brat Miho, naime, služio je kao časnici u vojski Jurja Žirinskog, a sam Dominik, kada je boravio u sjevernom Hrvatskoj, bio je ljubazno primijen od hrvatskog veličaša. Da se na neki način odvija, Zlatarić je svoju knjigu prijevoda i pjesama, tiskanu u Veneciji 1597. posvetio "Prisvjetoru i priživnemu Gospodinu Đurdu knezu Žirinskemu". U opširnoj posveti pjesnik se nuda da će Žirinskom "bit ugodno prigledat kad god sprijevanje od vrijednijih Latina i Grka, koji vam u vaš hrvatski jezik govore". Juraj mu je odgovorio 1602. iz Čakovca zahvalivši na knjizi, ali i na prijemu, koji je kod Zlatarića naišao njegov pousdranik Šubić-Persanti u Dubrovniku.

Sve je to dokaz da su Žirinski i Frankopani poznavali kulturna žarišta na našoj obali, i da su, odgajani u njihovoj bogatoj tradiciji, i sami jačali i razvijali veze između hrvatskog sjevera i juga.

Nakon što je 1626. umro Juraj Žirinski, hrvatski ban i zapovjednik hrvatskih odreda u tridesetogodišnjem ratu, po općem uvjerenju otvoren na nalog austrijskog vojskovođe Wallenstein, od čitava roda preostali su još samo njegovi maloljetni sinovi Nikola i Petar. Odmah nakon što su se braća oslobodili tutora, upali su u parnicu s tržačkim Frankopanima, Vukom i Nikolom, koji nisu prestali potraživati nekadašnja obiteljska dobra. Međutim, kada se Petar Žirinski godine 1641. ozvao Vukom kćerkom Anom Katarinom, spor se izgledao. Stanovito vrijeme braća Žirinski zajednički su posjedovali prostrane imanja, ali je kod konačne diobe Vinodol priput Petru, a Medimiru Nikoli, da spomenemo samo glavne posjede.

Rodeni su na početku tridesetogodišnjeg rata, Nikola i Petar su u njemu sudjelovali, doduše pri kraju, ali s velikim uspjehom. Tu su se imali prilike upoznati s austrijskim dvorom i tendencijama, koje su u vladajućim krugovima stale prevladavati. Gubitak prevlasti u zapadnoj Europi i u Njemačkom carstvu Austrija je pregnula nadoknadično čvršćom organizacijom i centralizacijom podunavskog prostora. U Hrvatskoj je to provodila uglavnom preko Krajine, ali i pritiskom na viličnu Hrvatsku. Isti je slučaj bio i u Madžarskoj, pa je to doba tijesne hrvatsko-madžarske suradnje, koja ide tako daleko, da se Nikola, iako se osjećao Hrvatom i bio do smrti hrvatski ban, brojio među prelično starije madžarske književnosti. Njegov ep o opсадi Sigeta preveo je brat mu Petar na hrvatski i objavio pod naslovom "Adrianskoga mora sirena".

S Mađarima protiv Austrije

Međutim, kada je Austrija, unatoč velikim pobjedama, kojima su mnogi pridonijeli i Žirinski, skloplila s Turcima sramotni Varšavski mir, hrvatski i madžarski plemstvo, a to je tada bio politički narod, postalo je jasno, da ih bečki centralizam hoće podjarmiti i pod cijenu nagode sa stoljedinim neprijateljem. Tako se počela kovati urota protiv kralja Leopolda, habsburškog dvora i njihove represivne državne mašine, a s oslonom na Francuskog Luja XIV.

Nesreća je htjela da je prirodni voda urote, intelektualni i sionisti Nikola Žirinski, zaglavljen u Kuršančkom lugu kraj Čakovca vepru u Kuršančkom lugu kraj Čakovca godine 1664., a ubrzo zatim umro je i madžarski palatin Wesselényi, glavni stup u Madžarskoj. Kada je francuski kralj zavjerenicima okrenuo lude, jer se nadgodi s Austrijom, a poljski se kralj ozlenio s Leopoldovom sestrom, Petar Žirinski obratio se za pomoć Turcima, s kojima su već i preveo madžarski utročnici pokušavali uspostaviti kontakt. Petar je, naime, znao, da će ga Beč, ako opteđe do rata s Turcima, jednostavno zrtvovati. Stoga je razumljivo da je došao na misao, da će bolje početi da se sam nadgodi s Turcima, nego da se dođe uništiti. Međutim habsburška dominacija Podunavljem bivala je nesavladiva, tako da će Vitezović jednu generaciju kasnije ne samo slaviti vlast Leopolda I., već će ga htjeti angažirati za još šire ciljeve nego što su bili oni zbog kojih je Žirinski umro.

Epilog urote

Žirinsko-frankopanska urota bila je naravna posljednja suprotna interesa dviju rastućih snaga i posljednji čin u drami, koja se počela odvijati sa samim ponovnim dolaskom Žirinčićima na Jadran. Beč je urota došla u dobar čas, jer mu je pružila priliku da konačno zaposjedne i posljednji dio slobodne hrvatske obale.

Nakon epiloga u Bečkom Novom Mjestu, gdje je odsječena glava hrvatskog bana Petru Žirinskemu i njegovu suručku Franju Krstu Frankopanu, njihova golema imanja su konfiscirana, a imatuk razgraben. Ali povijesnu ulogu ovih velikana shvatili su već i mnogi tadašnji hrvatski književnici i posvećivali im svoja djela. Tako Glavinić, Kanavelić, Lucius, Ćukulin, Ratkaj, Vitezović, Osobiljan simpatiziraju za Petru Žirinskog i njegovog rođododruku. Tako je već Nikola Šerinski pomagao vlastelini braču Bučićići, predstavnikute protuturske stranke u Dubrovniku. Poznato je isto tako da je zamašnu knjigu "Raj duše", koju je Nikola Dešić, svećenik u službi Žirinskih, tiskao 158